

MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ

"İstiklâlden İstikbale"

İKTİSADİ ve İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

ISSN: 2149 - 1658

Güz/Autumn 2014 - Yıl/Year: 1 - Sayı/Issue: 2

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Yıl/Year: 1

Sayı/Issue: 2

Güz/Autumn 2014

Sahibi / Owner

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF adına
Prof. Dr. Mustafa SAATCI
Rektör

Editör / Editor

Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Yrd.Doç.Dr. Murat KAYA
mkaya@mehmetakif.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇELİK
ismailcelik@mehmetakif.edu.tr

Yayın Kurulu / Editorial Board

Doç. Dr. Kadir ŞEKER
Doç. Dr. Murat KAYIKÇI
Doç. Dr. Hüseyin DALGAR
Doç. Dr. Kürşat ÖZDAŞLI

Doç. Dr. Ömer TEKŞEN
Yrd. Doç. Dr. Ali CAN
Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇELİK
Yrd. Doç. Dr. Mustafa DEMİREL

Sekreteryaya / Secretariat

Arş. Gör. Uğur KARA
ukara@mehmetakif.edu.tr

Arş. Gör. Barış ERDEM
berdem@mehmetakif.edu.tr

Tashih / Correction

Arş. Gör. Hasan Fatih SEVAL
hfseval@mehmetakif.edu.tr

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İstiklal Yerleşkesi BURDUR
0248 – 213 25 00
iibf@mehmetakif.edu.tr

Copyright © Aralık 2014

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda 2 kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Türkçe ve İngilizce dillerinde iktisat, işletme, uluslararası ilişkiler, kamu yönetimi, siyaset bilimi ve diğer ilgili alanlarda makaleler yayımlar. Dergide yayımlanan makalelerin dil, bilim, yasal ve etik sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Tüm hakları mahfuzdur.

HAKEM LİSTESİ / REFEREE LIST

Dergimizin bu sayısında hakemlik yapanlar

Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr. Şeref KALAYCI	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Mahmut MASCA	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Kürşat ÖZDAŞLI	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Doç. Dr. Bekir OĞUZTÜRK	Süleyman Demirel Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İsmail ÇELİK	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Onur SUNGUR	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ali CAN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hakan TUNÇ	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş	7-19
<i>Remzi BULUT</i>	
İnsan Kaynakları Yönetimi Perspektifinde Göreve Yeni Başlayan Akademik Personelin İşe ve Ortama Uyum Problemleri	20-39
<i>Muhammet Hamdi MÜCEVHER, Ramazan ERDEM</i>	
Kamu Harcamalarının Kalkınmaya Olan Etkileri: Türkiye Örneği	40-59
<i>Süha ÇELİKKAYA, Aykut SEZGİN</i>	
Hisse Senedi Piyasalarında Getiri ve Volatilite Yayılımı: 1996'dan Bugüne Bir Literatür Taraması	60-72
<i>Arife ÖZDEMİR, Samet GÜRSOY</i>	

YAYIN İLKELERİ / EDITORIAL PRINCIPLES

1. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne gönderilen yazılar daha önce **hiçbir yerde yayımlanmamış ve hâlihazırda yayınlanmak üzere sunulmamış** olmalıdır.

2. Dergide **Türkçe ve İngilizce** dillerinden herhangi biri ile yazılmış yazılar yayınlanır. Dergide yayımlanan çalışmaların **bilim ve dil bakımından sorumluluğu yazar/yazarlarına** aittir.

3. Dergimizde sadece akademisyenlerden gelen çalışmalar değil, araştırmacı ve uygulamacılardan gelecek çalışmalarda değerlendirmeye alınacaktır.

4. Daha önce konferanslarda sunulmuş ve tam metin olarak yayınlanmamış, sadece özeti yayınlanmış çalışmalar, çalışmada belirtilmek üzere yayın değerlendirme sürecine kabul edilebilir.

5. Makaleler,

<http://edergi.mehmetakif.edu.tr/index.php/sobed/ser/register> adresinden kullanıcı kaydı yapıldıktan sonra **Office Word Programında A4 formatında** sisteme yüklenmelidir.

6. Çalışmalar isimsiz dosya halinde dergiye yüklenmelidir. Ayrıca, yazar(lar)ın akademik unvanı, adı, soyadı, bağlı olduğu kurumun adı, e-posta adres(ler)i ve GSM numaraları, yazışmaları yürütecek yazarın adı, verilmek istenen ek bilgiler (teşekkür, açıklama ve makalenin "daha önce hiçbir yerde yayımlanmadığı" ile sunulmuş bir çalışma ise kongre/sempozyum vs.) makale ile birlikte ek bir dosya olarak yüklenmelidir. Başvuru işleminin tamamlanmasından önce "Başvuru Hazırlık Kontrol Listesi"nin dikkatle gözden geçirilmesi gerekmektedir.

7. Dergimize gönderilen makaleler şekil ve içerik yönünden ön incelemesi yapıldıktan sonra **en az iki hakeme** gönderilmektedir. Hakemlerden olumlu görüş alınan yazılar yayım sürecine alınır. Hakemlerden bir olumlu ve bir olumsuz rapor alınması halinde **çalışma Editör tarafından uygun görülmesi halinde üçüncü bir hakeme** gönderilir.

8. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi bir makalenin toplam **hakem sürecini 45 gün içerisinde tamamlamayı hedeflemektedir**. Dergimize makale gönderen yazar(lar), Dergi'nin söz konusu hakem değerlendirme koşullarını ve sürecini kabul etmiş sayılır(lar).

9. Dergi konusuna, yazım veya dil bilgisi kurallarına **uymayan** yazılar ön inceleme sonrasında Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nce hakemlere gönderilmeden yazar(lar)'a iade edilir. Ön değerlemeye alınan yazılara ilişkin yazarlarından **her türlü şekil ve içerik değişiklikleri** istenebilir.

10. Mizanpaj çalışması sırasında yazar(lar)a kontrol ve düzeltme amaçlı yapılan gönderilere belirtilen sürelerde cevap vermek durumundadır. Belirtilen sürelerde cevap vermeyen yazar(lar)ın makaleleri bir sonraki sayıda değerlendirilmek üzere ertelenir.

11. Değerlendirme süreci tamamlanan makaleler **gönderiliş tarihi itibarıyla sıralanır** ve derginin ilgili sayısında yayımlanır. Yayına kabul edilen makaleler için yazar(lar)a istemesi halinde yayına kabul yazısı gönderilir. Aynı yazar(lar)ın bir sayıda **iki makalesi birden** yayımlanmaz.

12. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nde özgün araştırmaların dışında zaman zaman **çeviriler** de yayımlanmaktadır. Yapılan çevirinin nerede yayınlandığını gösterir kopyası, yazar(lar)'ın ve ilk yayımın yapıldığı derginin onayı ile birlikte yazının eki olarak dergiye gönderilmelidir.

13. Hakemler'den gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayınlanmasına, rapor çerçevesinde yazar(lar)dan düzeltme, ek bilgi ve kısaltma istenmesine veya yayınlanmamasına karar verilmekte ve bu karar yazar(lar)a sistem üzerinden bildirilmektedir. Yazar(lar), hakemler tarafından istenilen bütün değişiklikleri yapmakla yükümlüdür. **İstenilen değişiklikler yapılmadan çalışmalar yayınlanmaz**.

14. Dergide yayımlanan çalışmalar için **yazar(lar)a telif ödemesi yapılmamaktadır**. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nde **yayımlanacak makalelerin telif hakkı Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne devredilmiş sayılır**.

15. **Yayına kabul edilen veya yayımlanan makaleler, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi'nin yazılı izni olmaksızın herhangi bir şekilde çoğaltılamaz ve yayımlanamaz. Ancak, kaynak göstermek şartıyla alıntı yapılabilir. Dergide yazısı çıkan yazarlara çıkan sayıdan 5 dergi verilir.**

16. Dergide yayımlanan yazılardaki **görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına** aittir.

17. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne gönderilen ve hakem süreci başlatılan çalışmaların **yazar(lar) tarafından geri çekilmesi/hakem sürecinin iptal edilmesi mümkün olmadığı gibi bilimsel etik anlayışa da uygun değildir**. Bu hususun yazarlarca dikkate alınarak yayımın dergimize gönderilmesi, tarafların olası emek ve zaman kaybı ile birlikte akademik etik mağduriyetlerini de önleyecektir.

18. Araştırma konusu makale ve yazı herhangi bir kurum tarafından **destek görmüş veya tezden üretilmiş** ise bu durum eser başlığının son kelimesi üzerine **(*)** işareti konularak aynı sayfada dipnot olarak belirtilmelidir.

YAZIM KURALLARI / SUBMISSION GUIDELINES

Yazı Karakteri ve Sayfa Düzeni:

1. Gönderilen makaleler 1,5 satır aralıklı, tablo ve şekillerle birlikte en çok 25 A4 sayfası boyutunda olmalıdır. Yazı 10 punto, Times New Roman yazı karakteri ve Türkçe font kullanılarak hazırlanmalıdır. Her bir paragraf aralığı (sonra 6 nk) boşluk bırakılmalıdır.

2. Sayfa yapısının her bir tarafı (sağ-sol, üst-alt) için kenar boşlukları 2,5 cm olmalıdır. Sayfa numaraları, sayfanın sağ üst köşesinde yer almalıdır.

Makale Metni:

3. Yazar bilgilerinin yer almadığı makale dosyası; Türkçe başlık, Türkçe özet, İngilizce başlık, İngilizce özet, özetlerin altında anahtar kelimeler, JEL kodları ve devamında giriş, ana metin, sonuç, kaynakça ve eklerden oluşmalıdır.

4. Makalelerde Türk Dil Kurumu'nun (TDK) yazım kılavuzu ve yazım kuralları esas alınmalıdır. Yabancı sözcükler yerine olabildiğince Türkçe sözlükler kullanılmalıdır. Türkçe de alışılmamış sözcükler kullanılırken ilk geçtiği yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde verilebilir.

Başlık:

5. Türkçe ve İngilizce başlıklar, Türkçe ve İngilizce özet bölümlerinin üzerine büyük harfle, ortalanarak, 1,5 satır aralıklı, Times New Roman, 11 punto ve kalın (bold) olarak yazılmalıdır.

Özet, Anahtar Kelimeler ve JEL Kodları:

6. Gönderilen bütün makalelerde Türkçe ve İngilizce özet yer almalıdır. Özet kısımlarının altında Anahtar Kelimeler (Keywords) İngilizce ve Türkçe olarak yazılmalıdır. Makalenin özet kısmında kısaltma kullanılmamalı ve bu kısım 150 kelimeyi aşmamalıdır. Ayrıca özet kısmında çalışma ile ilgili; amaç, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerinin yer almasına özen gösterilmelidir.

7. Gönderilen makalelerde mutlaka, iki rakamlı düzeyde (Örneğin; Q11) en az bir, en fazla üç adet JEL (Journal of Economic Literature) sınıflaması yapılmalıdır. Makalenin konu başlığına göre seçilmesi gereken JEL sınıflamaları için, http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.php, adresinden yararlanılabilir.

8. Özetler, Anahtar kelimeler ve Jel kodları Times New Roman, 10 punto, 1,5 satır aralıklı, italik olarak yazılmalıdır. Bu bölümlerin yalnızca başlıkları kalın (bold) olmalıdır.

Ana Metin ve Bölüm Başlıkları:

9. Ana metin Times New Roman yazı karakteri kullanılarak 10 punto, 1,5 satır aralıklı ve iki yana yaslı

olarak yazılmalıdır. Paragrafların ilk satırları 1 cm içerden başlamalıdır. Makalenin ana başlık ve alt başlıkları 1., 1.1., 1.1.1 gibi ondalıklı şekilde, Giriş'ten

başlayarak (Kaynakça hariç) numaralandırılmalı ve kalın (bold) yazılmalıdır. Metin içerisinde en fazla üçüncü düzeye (1.2.4. gibi) kadar alt ayırım açılmalı, ihtiyaç duyulması halinde, daha alt düzeydeki başlıklar numara verilmeden italik ve kalın (bold) olarak yazılmalıdır. Makalede yalnızca ana başlıklar büyük harfle yazılmalı alt başlıkların ise yalnızca ilk harfi büyük olmalıdır. Başlıklardan önce 12 nk, sonra 6 nk boşluk bırakılmalıdır. Her bir paragraftan sonra 6 nk boşluk bırakılmalıdır.

Tablo, Şekil ve Grafikler:

10. Tablo, şekil ve grafikler metnin uygun yerlerinde ardışık numaralandırılmış (Tablo 1, Tablo 2, Şekil 1, Şekil 2, Grafik 1, Grafik 2.) bir şekilde sayfaya ortali olarak gösterilmelidir. Her tablo, şekil veya grafik'e bir başlık verilmelidir. Başlık tablo, şekil veya grafiğin üstünde sayfaya ortali Times New Roman, 10 punto, kalın (bold) olarak yer almalıdır. Tablo, şekil veya grafik yazısı no'su ile birlikte verildikten sonra tek nokta konularak tablo, şekil veya grafik ismi yazılmalıdır. Tablo, şekil veya grafik başlığı ile tablo arasındaki paragraf aralığı (sonra 6 nk) olmalıdır. Tablolar ihtiyaç duyulması halinde yatay olarak da kullanılabilir. Tablo, şekil ve grafik içindeki metin 8-10 punto aralığında olmalıdır. Kaynak bildirimleri tablo, şekil veya grafiklerin altında 10 punto olarak verilmelidir.

11. Tablolar yazılım programı çıktısı olarak metne konmamalı, sonuçları yazar/yazarlar kendileri tablo haline getirmelidir. Tablolar mümkün olduğunca A4 kağıt boyutuna uygun düzenlenmiş olmalıdır. Şekillerin bilgisayar yazılım programı çıktısı olmaması, çizim veya çizim resim halinde ve A4 kağıt boyutunu aşmayacak şekilde düzenlenmiş olmaları gerekmektedir. Bu husus çalışmanın baskı kalitesi açısından önemlidir.

Matematiksel Denklemler ve Formüller:

12. Metin içerisinde yer alan matematiksel denklem ve formüller ortalanarak yazılmalıdır. Makalede matematiksel denklem ve formüllere numara verilerek sıralandırılmalıdır. Numaralandırma satırın en sağında parantez içinde yapılmalıdır.

Metin İçi Kaynak Gösterme:

13. Atıflar metin içerisinde bağlaç yöntemi kullanılarak APA (American Psychological Association) kaynak gösterme formatına uygun olarak yapılmalıdır. Açıklama notları ise sayfa altında dipnot şeklinde (8 punto) ifade edilmelidir. Metin içinde kaynaklara atıfta bulunurken yazarların soyadı, yayın tarihi ve birebir alıntı yapıldıysa sayfa numarası belirtilmelidir. Örneğin, (Çetinoğlu, 2002)...; (Çetin, 2002: 182)...; (Eliçin, 2001: 182-186).

Eğer cümle içinde yazar(lar)ın soyadı kullanılıyorsa, isimden sonra sadece parantez içinde yayın tarihinin yazılması yeterlidir. Örneğin, Özer ve Birkan'a (2000) göre...; Birtan'a (2007) göre...; Özer ve Birkan (2004)...; Özkul, Biran ve Akın (2004). İki yazarlı çalışmalara atıfta bulunulduğunda her iki yazarın da soyadı yazılmalıdır. Örneğin, (Yamak ve Maraş, 2009: 47). Yazar sayısı üç ile beş arasında olan çalışmalara ilk kez atıf yapıldığında, bütün yazarların soyadları yazılmalıdır. Örneğin, (Özkul, Uzun, Güzel, Özer ve Soysal, 1992: 154-198). Aynı kaynağa yapılan daha sonraki atıflarda, sadece ilk yazarın soyadı ve "vd." yazılmalıdır. Örneğin, (Özkul vd., 1992: 154-198). Yazar sayısı altı veya daha fazla olan çalışmalara yapılan atıflarda, metin içinde ilk geçtiği yerde ve sonraki atıflarda ilk yazarın soyadı yazılmalı ve "vd." ifadesi kullanılmalıdır. Örneğin, (Özkul vd., 2005: 154-198). Yazar(lar)ın aynı yıl birden fazla eser yayınlanmış çalışmalarına atıf yapılmış ise, yayın yılının sonuna (a,b,c,...) gibi semboller yazılarak kaynakların birbirinden ayrılması sağlanmalıdır. Örneğin, (Toraman, 1997a) veya (Toraman, 1997b: 125). Cümle sonunda birden fazla çalışmaya atıfta bulunuluyorsa, bu kaynaklar parantez içerisinde yayın tarihine göre sıralanmalı ve aralarına noktalı virgül (;) konulmalıdır. Örneğin: ...(Bozok, 2009; Mert, 2008: 25; Özer ve vd., 2005; Vahitoğlu, Gürler ve Özdağ, 2003: 61). Yazar adı yoksa kurum adı yazar yerine kullanılmalıdır. Örneğin; (DPT, 2004: 32). İnternet kaynakları için (TÜBİTAK, Erişim Tarihi) şeklinde gösterilmelidir.

Kaynakça:

14. Kaynakça 10 punto şeklinde yazarların soyadları göz önüne alınarak alfabetik sıraya göre ve asılı biçimde makale sonunda yer almalıdır. Her bir kaynak arasındaki paragraf aralığı (sonra 6 nk) olmalıdır. Eğer yazarın(lar)ın aynı yıl içerisinde birden fazla çalışmasından faydalanılmış ise bu çalışmaların yayın yılı önüne (a,b,c,...) gibi semboller verilerek sıralanmalıdır. Kaynakça aşağıda gösterildiği şekilde düzenlenmelidir.

Dergiler

Arellano, M. ve Bond, S. (1991) "Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations", *Review of Economic Studies*, 58: 277-297.

Arellano, M., Bover, O. ve McLaugh, D. (1995) "Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Component Models", *Journal of Econometrics*, 68(1): 29-52.

Berndt, T.J. (1981a) "Age Changes and Changes over Time in Prosocial Intentions and Behavior between Friends", *Developmental Psychology*, 17: 408-416.

Berndt, T.J. (1981b) "Effects of Friendship on Prosocial Intentions and Behavior", *Child Development*, 52: 636-643.

Kitaplar

Cooke, P. ve McLaugh, D. (2004) "Regional Innovation Systems An Evolutionary Approach" Cooke et al. (eds.) *Regional Innovation Systems*, 2nd Edition, London, Routledge.

Orhunbilge, N., Albayrak, A.S. ve Bayyurt, N. (2006) "Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri", İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

Tebliğ veya Konferans Bildirisi

Abdioğlu, H. (2008) "Bölgesel Kalkınma Ajansları: Muhasebe İşlemleri ve Denetimi", I. Güney Marmara Bölgesel Gelişme Sorunları Sempozyumu, Bandırma-Balıkesir.

Tezler

Seren, Y. (2012) "İşletmelerde Sosyal Sermayenin Ölçülmesi ve Raporlanmasına Yönelik Bir Araştırma", Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Kurum Yayını

DPT (2003) "Ekonomik Rapor", DPT Yayınları No: 2003-77, Ankara.

İnternet Kaynakları

TÜBİTAK (2006)
http://www.tubitak.gov.tr/hakkimizda/2013/ek7/EK_7.pdf, (05.01.2013)

Rekabet Kurumu (2010) "Rekabet Hukukunun Esasları", <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfaicerik&icld=53>, (17.03.2010).

15. Yazım konusunda belirtilmeyen durumlarda bilimsel yazımlarda benimsenen hususlar dikkate alınacaktır.

SSCB'NİN DAĞILMASI VE RUSYA FEDERASYONU'NDA SERBEST PIYASAYA GEÇİŞ

DISINTEGRATION OF THE USSR AND TRANSITION TO LIBERAL MARKET IN THE RUSSIAN FEDERATION

Remzi BULUT

Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

İktisat Bölümü

ÖZET

1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin resmen dağılmasıyla dünya ekonomisinde yeni şekillenmeler ve oluşumlar başlamıştır. Daha önceki yıllarda süper güç olarak nitelenen SSCB liberal ekonominin ilerlemesine karşı koyamamıştır. Hâkimiyeti altında bulunan cumhuriyetler arasında adaleti tam olarak sağlayamaz hale gelmiştir. Netice itibariyle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne bağlı diğer cumhuriyetler birer birer bağımsızlıklarına kavuşmuştur. Vakit kaybetmeden piyasa ekonomisine geçiş için reformlara başlamışlardır. Rusya Federasyonu, geçiş dönemi olarak kabul edilen 1993-2005 yıllarında ekonomisini başarılı bir şekilde sosyalist sistemden liberal sisteme dönüştürmüştür. 2005 yılından sonra ise modernleşme dönemi başlamıştır.

Bu çalışmada, SSCB'nin gelişen teknolojiye ve Batılı ülkelere ayak uyduramamasının nedenleri araştırılmıştır. Sovyetler Birliği'ne tâbi cumhuriyetler arasındaki ekonomik farklılıklar incelenmiş ve bunların SSCB'nin çöküşüne zemin hazırladığı bu araştırma neticesinde ortaya çıkartılmıştır. Bir de Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucunda en kârlı ülkeler olarak Baltık ülkeleri ve Rusya Federasyonu'nun olduğu görülmüştür. Araştırma sonucunda, SSCB'nin yerine kurulan Rusya Federasyonu'nun, nüfus ve ekonomik yükleri üzerinden attığı fakat yeraltı ve yerüstü zenginlikleri ile ayrıca toprakların büyük bölümü kendi sınırları içerisinde kalmıştır. Görüldüğü üzere dağılmanın neticesinde iktisadi kaynaklardaki en fazla payın Rusya Federasyonu'na kaldığı açıktır.

Anahtar Kelimeler: *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Rusya Federasyonu, Bağımsız Devlet Toplulukları, ekonomik kriz, piyasa ekonomisi, geçiş dönemi.*

ABSTRACT

In 1991, after the Soviet Union officially disintegrated, new shaping and formations began in the world economy. The USSR which known as the superpower in previous years could not resist the liberal economic progress. It could not exactly secure the justice among the republics under its rule. As a result, the republics dependent on the Union of Soviet Socialist Republics gained their independence one by one. They began to reforms for transition to market economy without delay. Russian Federation successfully

transformed its economy between the years 1993-2005 considered as the transition period. After 2005, the modernization period has started.

In this study, the reasons for the USSR's not keeping up with advances in technology and Western countries have been investigated. The economic differences among the republics dependent on the Soviet Union were examined and after this research it was found out that they paved the way for the collapse of the USSR. Moreover, as a result of the disintegration of the Soviet Union, Baltic countries and the Russian Federation were seen as the most profitable countries. As a result, it was seen that the Russian Federation which established instead of the USSR took out the population and economic burden of it, but most of its underground and aboveground richness and lands remained within its borders. Thus, it is clear that the largest share remains to the Russian Federation.

Keywords: *The Union of Soviet Socialist Republics, the Russian Federation, the Community of Independent States, the economic crisis, the market economy, the transition period.*

A. GİRİŞ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB); doğu'da Pasifik Okyanusu'ndan, batıda Baltık Denizi'ne, kuzey'de Kuzey Kutbu'ndan ve güneyde ise Karakum Çölüne kadar 22,4 milyon kilometre karelik geniş bir coğrafyada hüküm sürmüş ve yaklaşık 286,7 milyon nüfusu yönetmiştir. 1930'lu yıllarda savunma ve ağır sanayi politikalarına büyük önem veren Sovyetler Birliği, GSMH da yüzde 14'lük büyüme hızına ulaşmış ve sanayi sektöründe dev bir güç haline gelmiştir (Gürbüz, Karabulut 2009: 2).

SSCB'nin dağılmasıyla 15 yeni bağımsız Cumhuriyet ortaya çıkmıştır. Coğrafi olarak dört bölgede yer alan bu cumhuriyetleri şu şekilde konumlandırmak mümkündür: Doğu Avrupa'da yer alanlar; Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya, Ukrayna ve Moldova'dır. Baltık Ülkeleri olarak adlandırılanlar ise Estonya, Letonya ve Litvanya'dır. Kafkaslar'da ise Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bulunmaktadır. Orta Asya'da Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan yer almaktadır. Bu bölgelerin etnik kimliğini ise Slavlar (Ruslar...), Türkler (Azeri, Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen), Gürcüler, Ermeniler, Tacikler ve diğer etnik gruplar teşkil etmektedir. Dinî yapıyı ise genel olarak Hıristiyanlar, Müslümanlar, Museviler vd. oluşturmaktadır.

Sovyetler Birliği, 1950'li yıllarda dış dünyayla olan ilişkilerini artırmış, II. Dünya Savaşı'ndan sonra altın çağını yaşayarak dünyada süper güç haline gelmiştir. Sonraki dönemlerde birlik içerisindeki iletişim gelişmiş ve bunun neticesinde etnik ve sosyal sorunlar peyderpey ortaya çıkmaya başlamıştır. Sovyetlerin milletleştirme siyaseti neticesinde Rus milleti dışındaki uluslar güçlenerek kendi benliklerine önem vermeye başlamışlardır. 1970'li yıllardan sonra SSCB, siyasî, ekonomik ve kültürel olaylar neticesinde gerekli modernleşmenin yapılamaması, teknolojide geri kalmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda da üretim kalitesinde düşüş, arz-talep dengesinde bozulma ve tarım sektöründeki yanlış politikaların uygulanmasıyla birlikte SSCB'nin dağılması kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla merkezi yönetimin zayıflaması hızlanarak sosyalist düşünce anlayışı yavaş yavaş kan kaybetmeye başlamıştır (Gürbüz, Karabulut 2009: 32).

Sovyetler Birliği dağılmadan önce dünya ekonomik ve siyasal açıdan Soğuk Savaş'ın da etkisiyle iki kutuptan oluşmuştur. Bir tarafta "Kapitalizm" ve daha sonraları aynı anlamlara gelen Serbest Piyasa Ekonomisi, Piyasa Ekonomisi ve Pazar Ekonomisi gibi kavramlarla ifade edilen anlayış yer almıştır. Bu anlayışın temelini özel mülkiyet, teşebbüs ve tercih hürriyeti, din ve inanç özgürlüğü, seçme ve seçilme hürriyeti gibi unsurlardan oluşturmaktadır. Diğer tarafta ise Merkezî Planlama Ekonomisi veya Sosyalist Sistem olarak adlandırılan düzen bulunmaktadır. Sosyalist sistemde, toplumdaki gelir dağılımı gibi adaletsizliklerinin giderilmesi için üretim faktörlerinden (toprak ve sermaye) mülkiyetinin devlete ait olması ve üretim faaliyetlerinin de devlet tarafından planlanması ve gerçekleştirilmesi ön görölmektedir (Dinler 2013: 20, 21). 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği ve Sosyalizmin dağılmasıyla dünya tek ekonomik kutuplu hale gelmiştir. Rusya Federasyonu'nda da geçiş ekonomilerinde de devlet Pazar ekonomisinin oluşturulması ve geçiş sürecinde hem aktif hem de önemli rol üstlenmektedir (İşcan, Hatipoğlu 2010: 28).

Sosyalist sistemin yıkılmasıyla birlikte ekonomik krizlerle karşı karşıya kalan yeni bağımsız cumhuriyetler, bir taraftan krizden çıkış yollarını ararken diğer taraftan da Batı ülkelerine özentini arttırmıştır. Bağımsızlıkla birlikte ise ekonomik reformlar, özelleştirme yasaları çıkarılmış ve piyasa ekonomisine geçiş plan programlarının hazırlanması başlamıştır. Rusya Federasyonu güçlü ekonomik yapıya sahip olmasından dolayı kriz yıllarını hızlı ve başarılı bir şekilde atlatmayı başarmış ve Piyasa Ekonomisine adapte olmada zorluk çekmemiştir.

B. SSCB'NİN DAĞILMASI VE RUSYA FEDERASYONU'NUN KURULUŐU

1917 Ekim devriminden sonra sosyal adaleti sağlama ve milli geliri eşit paylaşma felsefesiyle ve bunu tüm topluma yayma düşüncesi ile hareket eden sosyalist bir düzen ve merkezi planlama ekonomisi uygulayan SSCB, hayatta kaldığı yaklaşık 70 yılın sonunda elinde tuttuğu cumhuriyetlerde yoksulluk ve gelir dengesizliklerinin daha da artmasına neden olmuştur (Gürbüz, Karabulut 2009: 45). Bu durum da dağılmayı hızlandırmıştır. 1990 yılına gelindiğinde Gorbaçov dizginleri elinden kaçırmıştır. Milli gelir hızla düştüğu gibi %500'e yaklaşan enflasyon yaşanmıştır. Ülkenin tek partisi olan Komünist Parti dağılma sürecine girmiş, anayasanın değiştirilmesi ve çok partili düzene geçilmesi kabul edilmiştir.¹

a. SSCB Dönemi ve Sonu

Sovyetler Birliği'nin Gorbaçov dönemine kadar ki kısa bir tarihini ele alacak olursak; Almanya ile imzalanan Brest-Litovsk Anlaşmasıyla (Mart 1918) I. Dünya Savaş'ı Çarlık Rusya için sona ermiştir. Fakat iç savaş ve dış müdahaleler sebebiyle Bolşeviklerin yönetimi Çarlık Rusya'nın sınırları içerisindeki topraklarının genelinde ele geçirmeleri 1922 yılına kadar sürmüştür. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin, bir Federasyon olarak kurulması 30 Aralık 1922 yılında gerçekeleşmiştir. 21 Ocak 1924 tarihinde Vladimir İlyiç Lenin'in ölümlüyle başa geçen İosif Stalin² Komünist Parti'deki karşıt görüşlü herkesi temizleyerek itibarını ve gücünü arttırmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Sovyet ordusu

¹ efsane4d.blogcu.com/sosyalizmin-yayilmasi-ve-cokusu/5202779

² İosif Stalin, Gürcü asıllı Sovyet devlet adamı, mareşal, 1922'den, 1953 yılındaki ölümlüne kadar 31 sene boyunca Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri. Lenin'in ölümlünden sonra, Sovyetler Birliği'nin lideri konumuna gelmiştir.

Romanya'dan Besarabya bölgesini, Fin Savaşı ile Baltık Cumhuriyetlerini (Litvanya, Letonya, Estonya) ve Karelya'yı SSCB topraklarına dâhil etmeyi başarmıştır. 1945 yılında ise doğuda Japonya'ya saldırmış ve Mançurya, Kuril Adalarını ve Karafuto'yu ilhak etmiştir. 6 Mart 1953 tarihinde Stalin'in ölümüyle partinin birinci sekreteri olan Nikita S. Kruşçev (1958-1964) "Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi – Comecon" ve "Varşova Paketi" nin kurulmasıyla Batı Avrupa Ülkelerine, AET³ ve NATO⁴'ya karşı bir blok oluşturmuştur. Kruşçev'in ölümüyle sırasıyla Leonid Brejnev, Yuriy Andropov ve Konstantin Çernenko başa geçmişlerdir.⁵ SSCB 1985 yılına kadar Batılı Ülkelerle ve ABD ile hep rekabet içinde olmuştur. 1985 yılından itibaren sosyalist sistem liberal kapitalist sisteme karşı koyamamaya başlamış ve çöküşü hızlanmıştır.

Özellikle Gorbaçov dönemi, Sovyet ekonomisinin ve toplumun 1970'li yıllardan sonra en ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldığı dönem olarak kabul edilmektedir. Mihail Sergeyeviç Gorbaçov, Sovyet yönetiminde ilk defa "sistemin tıkanıyor" ve "çağın gerisinde kalıyor" gibi ifadelerle ekonomik ve toplumsal sorunları kabul edip Sovyet sistemini tartışmaya açmıştır. Bu tartışmalar arasında "reform programı", "merkezî planlama", "sosyalist sistemde reform" ve "Sovyetler Birliği'ndeki uygulamalar" konularında yoğunluk ve ağırlık kazandığı gözden kaçmamaktadır. Sovyetler Birliği ekonomisindeki kötüye gidiş Gorbaçov döneminde hızlanmış, ekonomik gelişme ve büyüme ise düşüş göstermeye başlamıştır.

Ölmezogullarının (2012) belirttiğine göre büyümenin yavaşlaması ve ekonomideki sorunların ortaya çıkış nedenlerini somut olarak şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Ekonomide büyümenin yavaşlaması: 70'li yılların sonu ve 80'li yılların başlarında ekonomik faaliyetlerde gerileme ve büyüme hızında yavaşlamanın olduğu kabul edilmektedir.
2. Mal ve hizmetlerde fiyatlandırma sisteminin bozulması: Merkezî otorite tarafından belirlenen fiyatlar üretilen malların kıt ve bolluğu derecesine göre yapılmadığından; kıt mallarda kuyruklar, üretimi bol olan malların ise satılmadığı görülmektedir.
3. Üretimin ihtiyaçları karşılamaması: Ağır ve savunma sanayisine büyük önem veren Sovyetler, hafif ve orta ölçekli sanayiye yeterince önem verilmemiştir.
4. Hizmet sektörü yeterince gelişmemiştir: Ülkedeki otel ve restoran işletmeleri ve ülkeye gelen turizm verileri bunu en güzel şekilde desteklemektedir.
5. Teknolojiye ayak uyduramaması: 1930'lu yıllarında hızlı sanayileşmede kurulan Sovyet sanayisi, 80'li yılların başlarında teknolojik olarak oldukça geri kalmıştır.
6. Ödemeler bilançosunun açık vermesi: 1980 yılından sonra uluslararası petrol ve altın fiyatlarındaki düşüş ve tarımda kötü hasılatların başlaması neticesinde yılda 7-8 milyar dolarlık tahıl ithal edilmesi ödemeler bilançosunu negatif yönde etkilemiştir.

³ Avrupa Ekonomik Topluluğu

⁴ N.A.T.O. (North Atlantic Treaty Organization). Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı anlamına gelen İngilizce (North Atlantic Treaty Organization) kelimelerinin baş harfleridir.

⁵ www.counsellors.gov.tr/detay.cfm?AlanID=14&dil=TR&ulke=RF

7. Askerî harcamaların ekonomiyi zor duruma düşürmesi: 1980’li yılların başlarında askeri güç olarak dünyada “süper devlet” olan Sovyetler Birliği, silahlanmadaki yarışı ve askeri alandaki rekabete ayak uydurmada oldukça zorlanmıştır. Silahlanma yarışını rakip ülkelere nazaran aynı tempoda sürdürmesi olanaksızlaşmış ve Brejnev’in “sınırlı egemenlik ve müdahale” doktrininin⁶ yerini artık Gorbaçov’un “barış ve işbirliği” doktrini⁷ yer almaya başlamıştır.
8. Yönetim ve siyasal yapıda yetersizlik: Yeterince dinamik olmayan ve heyecansız bir kadronun yönetimin başına gelmesi olarak tanımlanmıştır.
9. Tarım ürünlerinde verimin ve kalitenin azalması: İklim şartlarına göre tarımın yapılmaması, aşırı kimyasal gübrelerin kullanılması kolektif⁸ çiftlik olan kolhoz⁹ ve sovhozların¹⁰ iyi yönetilememeleri beraberinde zararları getirmiştir. Bu zararlar devlet bütçesini zor duruma düşürmüştür (Ölmezogulları 2012: 181-187).

Sovyetler Birliği sahip olduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikler bakımından sanayileşme hamlesiyle de dünyada lider ülke konumuna ulaşmıştır. 1950’li yılların sonlarında ekonomide istikrarsızlıklar yaşanmaya başlamıştır. Bu durumu fark eden dönemin liderleri Kruşçev ve Brejnev tarafından ekonomide istikrarı sağlayıcı reform politikaları uygulanmaya başlamıştır. Fakat istenilen ölçüde başarılı olunamamıştır. Birinci sebep ise Brejnev döneminde ABD ile savunma ve uzayda yaşanan rekabetten dolayı kaynakların büyük kısmı savunma sanayisine aktarılmasına neden olmuştur. Bu dönemlerde GSMH’den ayrılan yüzde 15’lik payın savunma sanayisine aktarılması ekonomide yaşanan istikrarsızlığı tetiklemiştir. İkincisi ise petrol ve hammaddelerin üretim maliyetlerinin yüksek olması gösterilebilir. Dolayısıyla da Sovyetler Birliği’nin Doğu Avrupa’daki müttefik dostlarına ve kendisine yakın olan üçüncü dünya ülkelerine yaptığı yardımlarda aksamalar ve sıkıntılar çıkmaya başlamıştır (Turan, Işık 2007: 54).

Sovyetlerin Birliği’nin son dönemindeki ekonomideki performansı kısaca aşağıdaki tablodaki gibi özetlemek mümkündür.

Tablo: 1. Sovyet Ekonomisinin performansı

Ekonomik göstergeler	1976-1980	1981-1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Gayri Safi Ulusal Üretim	4.8	3.7	3.8	2.9	5.5	3.0	-2.3	-17

⁶ Brejnev doktrini: Sovyetler Birliği’nin herhangi bir sosyalist ülkede komünizme karşı bir gelişmeye karşı o ülke ve diğer sosyalist ülkelerdeki düzen ve sistemi korumak amacıyla “büyük ağabey” olarak müdahalesini öngören bir siyasi görüş olarak tanımlanır.

⁷ Gorbaçov doktrini olarak bilinmektedir. Bu doktrin katı rejimin biraz yumuşatılmış şekli olarak da anlaşılmaktadır.

⁸ Komünist ülkelerde tarımsal organizasyon şeklidir.

⁹ Sovyetler Birliğinde bir tarım işletme sistemidir.

¹⁰ Sovyetler Birliğinde devlet fabrikalarına benzeyen bir tarım işletmesidir. Kolhozlara benzer, ancak kolhozlarda toprak kısmen köylülere ait olabilir. Sovhozlarda ise bütün topraklar devlete aittir. Yöneticisi ise devlet tarafından atanır.

Milli Gelir	4.8	3.2	2.3	1.6	4.4	2.4	-4.0	-15
Sanayi Üretimi (net)	4.4	3.6	4.4	3.8	3.9	1.7	-1.2	-7.8
Tüketim Malları Üretimi	4.4	3.7	4.4	5.5	5.1	5.9	6.0	-
Tarımsal Üretim (net)	1.7	1.0	5.3	-0.6	1.7	1.3	-2.9	-7
Sermaye Yatırımı	3.7	3.7	8.4	5.6	6.2	4.7	0.6	-
Emek Verimliliği	3.3	2.7	2.1	1.6	4.8	2.3	-3.0	-
İstihdam Seviyesi	1.9	0.9	0.6	0.1	-1.1	-1.5	-1.6	-1.7

Kaynak: TURAN ve IŞIK “Devlet Sosyalizminden Piyasa Ekonomisine Geçiş” 2007, s. 55.

1985 yılında iktidara gelen Gorbaçov, ekonomideki kötü gidişi durdurabilmek ve diğer sorunları çözmek için bir takım reformlar gerçekleştirmiştir. Gorbaçov liderliğinde uygulanması planlanan bu reformların genel amacı, Sovyet sosyalizmini yeniden yapılandırmaktır. Bu reform programının iki kanadı bulunmaktadır. Bunun birinci kanadını oluşturan tekrar yapılanma anlamına gelen “perestroyka” diğer kanadını ise açıklık ve şeffaflık anlamlarına gelen “glasnost” oluşturmuştur. İktisadi reform olan yeniden yapılanma (perestroyka) ile 1980’li yılların başından itibaren bozulan ekonomiyi düzene koymak, iktisadi büyümedeki gerilemeyi engellemek, ekonomiye geniş ölçüde dinamizm kazandırmak ve köklü bir değişimi kapsamıştır. Ayrıca teknolojide modernizasyonu sağlamak, özel iktisadi alanlarını genişleterek özelleştirmeye zemin hazırlamak, uluslararası ekonomik ilişkilerde değişimi sağlamak olarak özetlenebilir. Mihail Gorbaçov’un, Glasnost reformu ile Sovyetler Birliği’nde şeffaflığı ve demokrasiyi ilerletmek için sunduğu başlıca önerileri şu şekilde sıralamak mümkündür: iş yerlerinde demokrasinin gelişmesini, parti içi demokrasinin ilerlemesini, basın-yayına ve bilime-sanata daha fazla özgürlük verilmesini sağlamak, eleştirilere ve muhaliflere daha fazla hoşgörüde bulunmak ve toplumsal örgütlenmenin ilerlemesini ve gelişmesini sağlamak olarak sıralanabilir (Ölmezoğulları 2012: 191-192). Bu reformda önerilenler esasen hukukun üstünlüğü ve anayasal demokratik bir devletin kurulmasının gereklidir. Katı Sovyet rejiminin yavaş yavaş çözülmeye ve yumuşamaya doğru gittiğini söylemek mümkündür.

Aslında Gorbaçov’un bu dönüştürme programının iki kanadı olan “perestroyka” ve “glasnost” arasında çelişkilerin bulunduğu gözden kaçmamaktadır. “Glasnost” genel olarak hukukun üstünlüğü, insan hak ve hürriyeti, anayasal ve demokratik devletin kurulması anlamlarını taşımaktadır. *Perestroyka* ise ekonominin yönetimiyle ilgili program ve reformdan uzak olduğu bilinmektedir. Sosyalist dünyadaki (Sovyetler Birliği) reformların ana hedef ve amacı, komünizmi Batı ülkelerini (gelişmiş ülkeler kastedilmektedir) tipik bir sosyal demokrasiye dönüştürme çabalarıdır. *Perestroyka* adı altında alınan reform kararları büyük ümitler taşısa da ekonomik büyüme hedef ve gayretlerini boşa çıkarmıştır. Dolayısıyla merkezi planlamadan vazgeçilip serbest piyasa ekonomisine doğru ilk adımların atılması olduğu söylenebilir. 1991 yılında Sovyetler Birliği ekonomisini önemli derecede enflasyon ve bütçe açıklarının sarstığı ve derin yaraların açtığı söylenebilir. 1986 yılından itibaren bütçe açıklarını kapatmak için alınan dış borç stoklarında da artmalar başlamıştır (Ölmezoğulları 2012: 193-194-195).

Baltık ülkeleri olarak bilinen Letonya, Litvanya ve Estonya SSCB'den ayrılarak bağımsızlıklarına kavuşmuş ve Birleşmiş Milletler (BM) üyesi olmuştur. Son olarak da Ukrayna bağımsızlık için referanduma gitmiş ve halkın büyük bir çoğunluğu bağımsızlığı destekleyerek 21 Aralık 1991 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden ayrılmıştır. 26 Aralık 1991 tarihinde saat 00:00'da Kremleden SSCB bayrağı indirilmiş yerine ise üç renkli yeni Rusya Federasyonu'nu temsil eden bayrağın göndere çekilmesiyle, SSCB resmen tarih sahnesinden silinmiştir.¹¹

b. Rusya Federasyonu'nun Kurulması

Komünist Parti'den istifa eden Boris Yeltsin, 1991 Ağustos ayında devlet başkanı Gorbaçov'a yönelik darbe girişiminde bulunmuş ve Gorbaçov'un reformlarından daha iyi reformların olması gerekliliğini savunmuştur. Darbe girişiminden sonra siyasi kanat ve yönetim Boris Yeltsin'in eline geçmeye başlamıştır. Bu darbe girişimi SSCB'nin merkezîyetçi güçlerinin, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlere aktarılmasına olanak sağlamıştır. Gorbaçov son dönemlerinde Komünist Parti'yi lağvetmiş ve sonrasında Rusya Federasyonu öncülüğünde, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerini zayıf ekonomik birlik olan Bağımsız Devletler Topluluğuna (BDT) dönüştürmüştür. Üç Baltık ülkesi dışındaki eski Sovyet Cumhuriyetleri bu oluşuma katılmıştır. Böylece 72 yıllık SSCB serüveni büyük savaşlar yaşanmadan tarihe kavuşmuştur (Kavukçu 2008: 24).

25 Aralık 1991 tarihinde Mihail Gorbaçov devlet başkanlığından istifa etmiştir. Yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun başına ise Boris Yeltsin getirilmiştir. Rusya Federasyonu 1992 yılından itibaren liberal ekonomiye yönelik "keskin" reformları kabul etmiştir. Yeltsin 1993 yılındaki referandumunu, bozuk ekonomiye, istikrarsızlığa ve sıkıntılara rağmen kazanmayı başarmış ve SSCB'den kalma yasama üzerindeki tüm kurumları lağvetmiştir. Bu dönemde patlak veren Çeçen sorunu Rusya Federasyonu açısından çözülmüştür. 1994-1997 yılları arasında yaşanan gerilimler sonucunda Çeçenistan'ın Rusya Federasyonu'na bağımlılığına ilişkin anlaşmalar yapılmıştır.¹² Kuruluş yıllarından sonra Rusya Federasyonu'nda bir takım mali ve ekonomik kriz yaşansa da bu krizler başarıyla aşılmıştır.

C. SSCB'DE CUMHURİYETLER ARASINDAKİ GELİR FARKLILIKLARI

Henüz Sovyetler Birliği dağılmadan önce cumhuriyetler arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıklar bariz bir şekilde görülmeye başlamıştır. Eşitlik ilkelerine dayalı kurulan sosyalist sistemde, eşitliğin olmadığı gözden kaçmamaktadır. Tacikistan ile Estonya arasında yaklaşık olarak 3,5 kat fark bulunmaktadır.

Tablo: 2. SSCB dağılmadan önceki cumhuriyetler arasındaki son durum 1990 yılı verileri.

Ülkeler	Yüzölçümü (bin km ²)	Nüfus (bin)	GSYİH (1990) (milyon dolar)	Fert Başına GSYİH indeksi (SSCB=100)
---------	--------------------------------------	---------------	------------------------------------	---

¹¹ efsane4d.blogcu.com/sosyalizmin-yayilmasi-ve-cokusu/5202779

¹² www.counsellors.gov.tr/detay.cfm?AlanID=14&dil=TR&ulke=RF

SSCB	22.403,0	291.200	1.686.868	100
Azerbaycan	86,6	7.250	30.026	72
Beyaz Rusya	207,6	10.300	65.619	110
Ermenistan	29,8	3.400	16.363	83
Estonya	45,1	1.600	13.832	149
Gürcistan	69,7	5.500	29.520	93
Kazakistan	2.717,3	16.850	98.513	101
Kırgızistan	198,5	4.500	13.158	50
Letonya	64,5	2.700	21.423	137
Litvanya	65,2	3.750	27.327	126
Moldova	33,7	4.400	20.242	79
Özbekistan	447,4	21.000	78.777	65
Rusya Federasyonu	17.075,4	148.800	990.360	115
Tacikistan	143,1	5.400	13.158	42
Türkmenistan	488,1	3.750	11.471	53
Ukrayna	603,7	52.000	257.079	85

Kaynak: Ö. Selçuk Emsen, Ş. Mustafa Ersungur, Dilek Özdemir, *Ekonomik Sistemler ve Geçiş Ekonomileri, Orta Asya ve Kafkasya Ekonomilerine Bir Bakış*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2011. s. 62.

Tabloda da görüldüğü gibi Baltık ülkelerinde fert başına düşen GSYİH'nın oldukça yüksek olduğu görülmektedir. GSYİH'daki bu adaletsiz dağılım Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecini hızlandırmıştır. İlk bağımsızlıklarını ilân eden Litvanya, Letonya ve Estonya olmuştur. Ekonomik refahın oldukça iyi olduğu bu ülkeler Avrupa Birliği'ne kısa sürede tam üye olmayı başarmışlardır. Serbest piyasa ekonomisine hızlı adapte olan bu ülkeler diğer, Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerine de örnek olmuşlardır.

D. RUSYA FEDERASYONU EKONOMİSİ VE KRİZ DÖNEMLERİ

Rusya Federasyonu 1990'lı yıllarda siyasi ve iktisadi alanlarda köklü değişimler yaşamıştır. Bu değişimler ülkeyi, özellikle ekonomik alanlarda önemli sorunlarla karşı karşıya bırakmış ve ekonomik krizlerin patlak vermesine neden olmuştur. Rusya Federasyonu bu belirsiz sürede eriyen rezervlerini koruyabilmek için bir takım önlemler olsa da bunlar yeterli olmamıştır. Bu süreçte, yaklaşık olarak ruble %33 gibi değer kaybetmiş, Merkez Bankası'nın da rezervleri iyice erimiştir (Karagül 2012: 290).

1992 yılı başında mal ve hizmet fiyatlarının serbest olmasıyla, enflasyon oranında aşırı yükselmeler (%2500) yaşanmıştır. Bu enflasyon şokunu Rusya Federasyonu, 1997 yılına kadar dış ticarete yaşanan serbestleşmenin de etkisiyle %11 oranlarına kadar düşürmeyi başarmıştır¹³. 1998 yılında yaşanan ekonomik krizden çıkış için IMF yardımlarının artırılması ve ihracatında %70'lik kısmını oluşturan petrol fiyatlarının artmasıyla Rusya Federasyonu ekonomik açıdan toparlanma sürecine

¹³ DPT:1998

girmiştir. 2000 yılına kadar dalgalı bir ekonomik yapıya sahip olan Rusya Federasyonu 2000'li yıllardan sonra siyasi istikrarın da oluşmasıyla iyi bir ekonomik trend yakalamıştır (İşcan, Hatipoğlu 2010: 28).

1998 yılında yaşanan ekonomik krizin etkileri yönetimde de görülmüştür. Krizin etkisiyle 1998-2000 yılları arasında Rusya Federasyonu'nda beş defa başbakan değişmiştir. 1999 yılında Duma¹⁴ Boris Yeltsin'i görevden alma girişiminde bulunsa da başarılı olamamıştır. Bu dönemde eski Varşova Paktı üyesi Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti NATO'ya ve Avrupa Birliğine katılmıştır. Sovyetler Birliği'nden ilk ayrılan Litvanya, Letonya ve Estonya da Avrupa Birliği'ne dâhil olmuştur.¹⁵ Bu katılımlar Rusya Federasyonu'nu psikolojik olarak etkilemiştir. Yine de Rusya Federasyonu kriz ve kuruluş dönemini en başarılı şekilde atlattığı söylenebilir. SSCB'den kalan zengin mirasın etkisi de oldukça büyüktür.

Rusya Federasyonu, ekonomik alt yapı bakımından bir zamanlar dünyanın diğer devi sayılan Sovyetler Birliği'nden miras olarak kalan ağır sanayiye sahiptir. Ayrıca doğal kaynaklar, kısacası yeraltı ve yerüstü zenginlikler bakımından da dünyanın en zengin ülkesi durumundadır. Doğal gaz ve kömür yatakları bakımından dünyanın en büyük rezervine sahiptir. Altın, elmas, demir, kobalt, bakır, kalay ve uranyum gibi madenler ülkede oldukça fazla çıkartılmaktadır (Parlak, Caner 2009: 234, 235). Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığı ilân eden diğer ülkelerin hiçbiri bu kadar büyük mirasa sahip değildir. Hatta Moldova, Gürcistan, Ermenistan Cumhuriyetleri gibi bazı ülkeler yeraltı kaynakları bakımından çok fakir durumdadır.

Genel olarak Rusya Federasyonu'nun ekonomisi, 1991-1998 yılları arasında ekonomik krizler ve yeni yapılanmanın da etkisiyle durağan bir seyir izlese de 1998 yılından sonra istikrarlı büyüme sürecine girmiştir. Dünya Bankası verilerine göre %5'lik büyüme hızıyla dünyanın ilk büyük 20 ekonomisi arasında yer almaktadır. 2012 yılı ekonomik verilerine göre GSYİH'sı 2.0 trilyon dolardan fazla, yıllık ortalama ihracatı 528.0 milyar dolar, ithalatı ise 335.7 milyar dolardır.¹⁶ 2012 yılı GSYİH'nın sektörler arası dağılımı ise yüzde 4,4 tarım, yüzde 37,6 sanayi ve yüzde 58 hizmet sektöründen oluşmaktadır¹⁷. IMF ve Rosstat¹⁸ verilerine göre Rusya Federasyonu'nda 2013 yılında kişi başına düşen milli gelir 14.818 ABD doları seviyesinde, yıllık işsizlik oranı ise %5,5 oranında ve GSMH ise 2 trilyon 118 milyar ABD doları olduğu belirtilmektedir (IMF ve Rosstat). İthalatını sanayi ve makine ekipmanları, kimyasal maddeler, içki, tütün, kahve, turunçgiller ve elektronik aletler oluşturmaktadır. İhracatını ise petrol, doğal gaz, kömür, altın, gümüş, işlenmemiş elmas, silah sanayisi, yarı işlenmiş demir, motorlu taşıt ve

¹⁴ Duma: (Rusça: Дүма), [Rusya Federasyonu](#) federal meclisinin aşağı kanadına verilen ad. Çarlık Rusya'sında 1905-1917 yılları arasında etkin olan yasama meclisine de Duma adı verilir. *Devlet Duması* (Rusça: Государственная дума, Gosudarstvennaya Duma, kısaltması: Госдума, Gosduma) olan meclis 1993 Anayasasıyla kurulmuştur. Aynı anayasaya göre Parlatentonun diğer kanadı Federasyon Konseyi adını alır. Meclisin 450 üyesi dört yıl süreyle seçilir. 1993, 1995, 1999 ve 2004 seçimlerinde meclis üyelerinin yarısı nispi temsil yöntemiyle, diğer yarısı ise tek kişilik dar bölge yöntemiyle seçilmiştir. 2007 seçimlerinde ise tüm Duma üyeleri nispi temsil yöntemiyle seçilecektir. Milletvekili seçilme yaşı 21'dir.

¹⁵ www.counsellors.gov.tr/detay.cfm?AlanID=14&dil=TR&ulke=RF

¹⁶ www.btso.org.tr/databank/countryreport/50-rusya.pdf

¹⁷ [www.sde.org.tr/ve prov%D0%91d.pdf/.../5866-analiz-export-import.html](http://www.sde.org.tr/ve%20prov%D0%91d.pdf/.../5866-analiz-export-import.html)

¹⁸ Rusya Federal İstatistik Kurumu

madenlerden oluşmaktadır (Parlak, Caner 2009: 236). Rusya Federasyonu ile Türkiye arasındaki dış ticaret dengesi hep açık vermektedir. Özellikle 2003-2013 yılları arası dış denge artarak artmıştır. 2013 yılı verilerine göre dış ticaret dengesi yaklaşık 18 milyar dolara ulaşmıştır¹⁹

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla merkezî planlamaya dayalı sosyalist sistemden serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bir takım ekonomik krizlerle karşılaşsa da ekonomik alt yapının sağlam olmasından dolayı kriz ortamından kısa sürede çıkmayı başarmıştır. Nedeni ise SSCB'den büyük mirasın Rusya federasyonuna kalmasıdır. Diğer BDT ülkeleri hala ekonomik istikrara kavuştuğu söylenemez. BDT ülkelerinin büyük çoğunluğu Rusya Federasyonu'na ekonomik açıdan bağımlılığı devam etmektedir. Aşağıdaki tablo bunu en güzel şekilde özetlemektedir.

Tablo: 3. Rusya Federasyonu Yıllık Dış Ticareti (Milyar \$)

Genel	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Toplam İhracat	103,1	106,9	135,4	183,4	245,3	301,2	351,9	468	302	396,6	516,1	524,7
Toplam İthalat	53,4	60,5	76,1	96,3	125,1	137,8	199,8	267	167	229	305,3	312,6
BDT Ülk. İle Ticaret												
İhracat	15,3	16,2	20,5	29,4	32,6	43,4	52,6	69,9	46,8	59,7	78,7	78,1
İthalat	13,1	12,3	13,6	17,7	18,9	25,2	29,8	36,6	21,8	31,6	44,6	41,6

Kaynak: RF Federal Gümrük Servisi, RF Federal İstatistik Servisi, RF Merkez Bankası.

Tablodan çıkarılan sonuç ise 10 yıllık bir dönemde Rusya ile BDT ülkeleri arasındaki açık devamlı olarak artmaktadır. 2001 yılındaki fark yaklaşık olarak 2 milyar dolar iken, 2012 yılında 37 milyar dolara yükselmiştir. BDT ülkelerinin Rusya Federasyonu'na ne kadar bağımlı olduğu ve her geçen gün arttığı görülmektedir. Bavul ticareti ve kayıt dışı ticareti de göz önünde bulundurulursa bağımlılığın daha değişik boyutu görülecektir.

Sonuç olarak gerek dünyada gerekse Rusya Federasyonu'nda, yaşanan ekonomik krizlerin sebeplerine bakıldığında bir önceki krizlere çözüm olarak geliştirilen teorilerin olduğu saptanmaktadır. Neticesinde kapitalizmin ürettiği krizler toplumun büyük kısmını etkilemekte ve sermayenin daha da tekelleşmesine katkı sağladığı gözden kaçmamaktadır(Karagül 2012: 304).

E. BDT'NİN KURULMASI VE RUSYA'NIN ROLÜ

Bağımsız Devletler Topluluğu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ekonomik açıdan tekrar cumhuriyetler arası eski birlikteliği inşa etme amacıyla Rusya Federasyonu'nun öncülüğünde 21 Aralık 1991 yılında kurulmuştur. Rusya Federasyonu eski SSCB topraklarının %76,2 ve dünya yüzölçümünün %12 sine sahiptir. Nüfus olarak ise yarısını teşkil etmektedir. Rusya Federasyonu, aynı zamanda zengin

¹⁹<http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid=1H1SJyYr2nlxvczTJBZvTrqMMV7hhQbp37vg0Z1SW2pqXvdSh0Q!1836672716>

doğal kaynaklarıyla eski SSCB içinde en fazla ekonomik potansiyele sahip bir ülke konumuna sahip olmuştur. Bu potansiyelle en büyük hammadde ihracatçısı konumuna gelmiştir. Kişi başına düşen milli gelir olarak da diğer eski cumhuriyetlere kıyasla en zengin ülke durumuna yükseltmiştir (Güler 2012: 100).

BDT'nin kurulması ve varlığı Rusya Federasyonu için büyük bir önem arz etmektedir. Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi Rusya ihracatının yaklaşık %15'ini bu ülkelere yapmaktadır. Ekonomik açıdan BDT'nin kurulmasında, Rusya'nın rolünün büyük olduğu kaçınılmazdır. Her ne kadar bağımsız ülke olsalar da ekonomik bağımlılık hala devam etmektedir. BDT ülkelerinin de makroekonomik göstergeleri incelendiğinde en büyük ticari ilişkilerin Rusya Federasyonu ile yapıldığı görülmektedir.

BDT ülkelerinin ekonomi üzerindeki gelişimini ve değişimini gözlemlediğimizde, kısaca ele alabileceğimiz net olarak 6 dönem bulunmaktadır. Bu dönemler;

- 1- Reformlar neticesinde piyasa ekonomisine dönüşüm olarak ekonomide gerileme yılları (1992-1997)
- 2- Bağımsızlıktan sonra yaşanan ekonomik krizi aşma süreci (1996-1997)
- 3- Rusya Federasyonu ekonomisinde parasal bunalım nedeniyle kriz veya yavaşlama (1998-1999)
- 4- Hammadde kaynaklarının fiyat artışıyla ekonomik toparlanma (2000-2008)
- 5- 2008 küresel ekonomik kriz yüzünden ekonomide yavaşlama (2008-2009)
- 6- Küresel ekonomik sonrası yenilenme ve gelişim (tahminen 2010-2020)

Geçiş ekonomisinin gerilim ve kriz dönemi sistematik durumlarla kayıtlanmıştır. Ekonomik ve sosyal hayatı her yönden etkilemiş; üretim ve yatırımda çöküş, yüksek ve hızlı enflasyon, aşırı bütçe açıkları, iç ve dış borçların aşırı artmasını beraberinde getirmiştir (Zoidov 2011: 2,3).

F. SONUÇ VE BULGULAR

Kapitalizme karşı sosyalist bir dünya sistemi oluşturulmaya çalışılmış fakat başarılı olunamamıştır. Başta Rusya Federasyonu olmak üzere birçok sosyalist blokunu oluşturan ülkeler, geçiş reformlarıyla başta ekonomi ve siyaset alanlarında liberalleşmeye gitmiştir. Eşitlik ve adaleti savunan sosyalist sistemde hiçbir zaman eşitlik ve adalet olmamıştır. Netice olarak, kişisel gelir dağılımında da hiçbir zaman eşit olunamamıştır. Bunun en güzel örneği Tacikistan ile Estonya arasında 3.5 katlık bir oranın olmasıdır (Emsen, Ersungur, Özdemir, 2011: 62.). Ağır ve savunma sanayisine büyük önem veren sistem, insan hayatına ve beşerî ilişkilere yeterince önem verdiği söylenemez. Bu devletin ve halkın her zaman korku içinde yaşadığını gösterir. Üretim faktörlerine devletin sahip olmasından dolayı üretimin merkezi bir otorite tarafından planlanması ve yapılması sonucu estetiğe önem verilmediği göze çarpmaktadır.

Zengin doğal kaynaklara sahip olunmasına rağmen halkın büyük bir bölümü zenginlik içinde fakir olarak yaşamıştır. Bunun da en büyük sebebi sistemin özel mülkiyete hak vermemesinden

kaynaklanmaktadır. Netice itibari ile de insanlarda moral ve psikolojik bozukluklara sebebiyet vermektedir.

Sosyalist sistem insan hak ve hürriyetlerine, dini inanç ve geleneklere değer vermemiştir. Dolayısıyla halklar arasında güven ve itimat kalmamıştır.

Sovyetler Birliği döneminde BDT ülkelerinin ekonomisini incelediğimizde, sanayinin Rus etnik yapının fazla olduğu yerlere kurulduğu gözden kaçmamaktadır. Bunun en güzel örnek olarak Ukrayna ve Moldova verilebilir.

KAYNAKÇA

- 1- A. A. Kireyev, *Mejdunarodnaya Ekonomika*. – M. Mejdunarodniye Otnoşeniya, Moskova, 1997. [Uluslararası İktisat]
- 2- A. G. Avşarov, Yu. Ye. Golovina, P. İ. Narijnıy, Ye. N. Şimanskaya, *Gosudartvennaya Vneşneekonomiçeskaya Politika Rossiyskoy Federatsiyi*, Piter İzd., Moskva, 2012. [Rusya Federasyonu'nun Dış Ekonomi Politikası, Piter Yayınevi, Moskova, 2012]
- 3- Büyük Ansiklopedi, Milliyet, 1990. Cilt 13. Sayfa 5015-5016.
- 4- Editörler: Prof. Dr. Haydar Çakmak, Doç. Dr. Mehmet Seyfettin Erol, *Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkileri*, Barış Kitap, Ankara, 2013.
- 5- Editörler: Prof. Dr. Haydar Çakmak, Doç. Dr. Mehmet Seyfettin Erol, *Türkiye Cumhuriyeti Rusya Federasyonu İlişkileri*, Barış Kitap, Ankara, 2013.
- 6- Editör: Prof. Dr. Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Barış Platin, Yayın ve Dağıtım, Ankara, 2008.
- 7- efsane4d.blogcu.com/**sosyalizmin**-yayilmasi-ve-cokusu/5202779 (01.11.2014)
- 8- Esra Güler, *Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş Sürecinde Rusya: Nasıl Bir Kapitalizm?* Business and Economics Research Journal, Volume: 3, Number: 3, 2012.
- 9- Evin Akgün, *Makroekonomik Göstergeler Işığında Ulusal ve Uluslararası Krizler: Karşılaştırmalı Türkiye Örneği* Karamanoğlu Mehmet Bey üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Karaman, 2014
- 10- Güngör Turan, Abdurrahman Işık, *Devlet Sosyalizminden Piyasa Ekonomisine Geçiş, Reformlar ve Politikalar*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2007. http://www.ng.ru/economics/2012-02-07/4_trade.html (12.11.2014).
- 11- <http://www.rb.ru/blog/russianexport/vneshnyaya-torgovlya-rossii-v-2011-gitogi/1799384.html> (12.11.2014).
- 12- <http://www.tuik.gov.tr/Start.do;jsessionid=1H1SJyYr2nlxvczTJBZvTrqMMV7hhQbp37vg0Z1SW2ppXvdSh0Q!1836672716> (07.11.2014).
- 13- <http://www.gks.ru/> (10.11.2014).
- 14- İsmail Hakkı İşcan, Yıldız Zeliha Hatipoğlu, *Rusya'nın Serbest Piyasa Anlayışı ve Küresel Kriz, ?* 2010.

- 15- K. H. Zoidov, M. V. İlyin, V. A. Gubin, A. V. Kondrakov, M. A. Bıkadorov, Z. K. Zoidov ,*Analiz i Regulirovaniye Tsikliçeskogo Haraktera Razvitiya Ekonomičeskoy Dinamiki Stran Sodrujestva Nezavisimih Gosudarstv V Kontekste Modernizatsiyi*, 2011. [Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerinin Ekonomik dinamiklerin Gelişmesinin Modernleşme Bağlamındaki Döngüsel Karakterin Düzenlenmesi ve Analizi]
- 16- M. V. Zelenov, *İstoriçeskaya İdeologiya v SSSR v 1920-1950 Godı: Perepiska s İstoriçkami, Stat'yi i Zametki Po İstoriyi, Stenogrammu Vıstupleniy. Sbornik Dokumentov i Materialov*. Ç. 1. 1920-1930 Godı, SPB, 2006. [1920-1950 yıllarında SSCB'de Tarihsel İdeoloji: Tarihçilerle Yazışmalar, Tarihsel Yazı ve Notlar, Demeçlerin Stenografik Kayıtları, Doküman ve Verilerin Kitabı, SPB, 2006]
- 17- Mehmet Gürbüz, Murat Karabulut, *SSCB'nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Sosyo-Ekonomik Benzerlik Analizi*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Dergisi, 2009-Yaz, Sayı: 50.
- 18- Melih Kavukçu, *Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Avrupa Birliği'ne Ekonomik Entegrasyonu: Çek Cumhuriyeti Örneği*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler (Ekonomi-Maliye) Anabilim Dalı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2008.
- 19- Nalan Ölmezoğulları, *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2012.
- 20- Ö. Selçuk Emsen, Ş. Mustafa Ersungur, Dilek Özdemir, *Ekonomik Sistemler ve Geçiş Ekonomileri, Orta Asya ve Kafkasya Ekonomilerine Bir Bakış*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2011.
- 21- pish.ru/blog/articles/articles2010/648 (10.11.2014).
- 22- Prof. Dr. Bekir Parlak, Yrd. Doç. Dr. Cantürk Caner, *Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetmel Yapılar*, Alfa Aktüel Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2009.
- 23- Prof. Dr. Mehmet Karagül, *Dünya Ekonomisi (Tehdit ve Fırsatlarıyla)*, Nobel Yayınevi, Ankara, 2012.
- 24- Prof. Dr. Zeynel Dinler, *Mikro Ekonomi*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2013.
- 25- Rusya Federasyonu Ülke Raporu 26.05.2014 www.btso.org.tr/databank/countryreport/50-rusya.pdf (03.11.2014).
- 26- S. İ. Dolgov, V. V. Vasilyev, S. P. Gonçarov, *Osnovi Vneşneekonomičeskih Znaniy: Slovar'-Spravoçnik*, M. Vıssşaya Şkola, 1990. [Dış Ekonomi Biliminin Temelleri: Sözlük-Başvuru Kitabı]
- 27- T.C. Moskova Büyükelçiliği. Ticaret Müşavirliği www.counsellors.gov.tr/detay.cfm?AlanID=14&dil=TR&ulke=RF (03.11.2014).
- 28- V. M. Kudrov, *Sovetskaya Ekonomika V Retrospektive: Opıt Pereosmıleniya*. Nauka İzd., Moskova, 2003 [Sovyet Ekonomisinde Geriye Dönüş: Manasını Tekrar Kavrama Deneyimi, Nauka Yayınları, Moskova, 2003]
- 29- V. T. Çuntulov, *Ekonomičeskaya İstoriya SSSR*, Moskva, 1987 [SSCB'nin Ekonomi Tarihi, Moskova, 1987]
- 30- провед.рф/.../5866-analiz-export-import.html (07.11.2014).

**İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ PERSPEKTİFİNDE GÖREVE YENİ
BAŞLAYAN AKADEMİK PERSONELİN İŞE VE ORTAMA UYUM
PROBLEMLERİ
IN HUMAN RESOURCES MANAGEMENT PERSPECTIVE WORK AND
ENVIRONMENT HARMONY PROBLEMS OF TASK NEW ACADEMIC
STAFF**

Muhammet Hamdi MÜCEVHER

Öğr. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi Isparta Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve
Organizasyon Bölümü

Ramazan ERDEM

Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Sağlık Yönetimi Bölümü

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, göreve yeni başlayan akademik personelin işe ve ortama uyumu ile ilgili karşılaştığı problem ve güçlükleri incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu göreve yeni başlayan (1 – 3 yıl) toplam 90 akademik personel oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri, 49 sorudan oluşan bir anketin akademik personele uygulanması ile elde edilmiştir. Anket yoluyla toplanan verilerin analizinde SPSS (Statistical Packages for the Social Sciences) 16.0 paket programı kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, göreve yeni başlayan akademik personelin büyük çoğunluğu, akademik iş hayatına ve ortama uyum sağlamada, bilgilendirilmede ve görev ve yetkilerini algılamada çeşitli zorluklar ile karşılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akademik personel, oryantasyon, ortam, uyum, iş hayatı

ABSTRACT

The main purpose of this study is to examine the problems and difficulties newly appointed academic staffs to work and to adapt to the environment they have to face. The study group is consisted of a total of 90 newly appointed academic staffs (1 - 3 years). Research data are obtained a questionnaire consisting of 49 questions with the implementation of the academic staffs. To analysis of the data collected through the questionnaire, SPSS (Statistical Packages for the Social Sciences) 16.0 Software was used. According to the results of the study, the majority of newly appointed academic staffs are faced with various challenges like adapting to the environment in the academic and business life, and the duties and powers of perception.

Key Words: Academic staff, orientation, environment, harmony, work life

1. GİRİŞ

İnsan yaşamındaki her değişiklik uyum sürecini beraberinde getirir (Erdoğan vd., 2005: 480). Bu gerçeklikten hareketle her alanda söz konusu olan mesleğe uyum süreci, eğitim ve öğretim ile ilgili mesleğe sahip olanlar için daha da önem kazanır. Çünkü eğitimin en önemli ögesi öğreticiler (öğretmen, öğretim elemanları vs.) olduğundan, eğitimin kalitesini artırmak, öncelikle nitelikli öğreten kişiler ile sağlanabilir. Genelde öğreticiler, özellikle mesleğin ilk yıllarının mücadelelerle dolu olduğunu ifade ederler. Göreve başladıkları yıllarda, ihtiyaç duydukları mesleki desteği; yöneticilerden, meslektaşlarından veya bağlı buldukları yerden alamayan öğreticiler, kendilerini zor durumda hissederler. Öğreticilerin mesleki alanda yapacağı hataların, toplumu olumsuz yönde etkileyeceği bilinmektedir. Bu nedenle öğreticilere, özellikle mesleğin başında, ihtiyaç duydukları konularda mesleki yardımı verme ve destek sağlama gün geçtikçe önem kazanmaktadır (Gökçe, 2013: 137).

2547 sayılı yasaya göre üniversitede çalışan akademik personelin hepsine birden “öğretim elemanları” denilmektedir. Öğretim elemanları öğretim üyesi (profesör, doçent, yardımcı doçent), öğretim görevlisi, okutman ve öğretim yardımcılarından (araştırma görevlileri, uzman, çevirici, eğitim-öğretim planlamacıları) oluşmaktadır (Resmi Gazete, 2010). Göreve yeni başlayan öğretim elemanlarının/akademik personelin, çoğunluğu iş ve ortama uyum, adaptasyon, sosyalleşme gibi bir takım sıkıntılar ve zorluklar yaşamaktadırlar. Bu araştırmanın temel amacı, göreve yeni başlayan akademik personelin karşılaştıkları bu güçlükleri incelemektir.

2. İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE İŞE ALIŞTIRMA EĞİTİMİ (ORYANTASYON)

Fransızca “orientation” kelimesinden dilimize uyarlanan oryantasyon kavramı; “Yeni bir çevreye alışma, alıştırma programı” anlamına gelmektedir. Oryantasyonun genel kapsamını, işe yeni başlayan çalışanların kurum kültürüne ve işe kısa sürede uyum sağlaması için gerçekleştirilen çeşitli faaliyetler oluşturmaktadır (Türk, 2013).

Oryantasyon eğitimi, işletmeye yeni giren ya da bölüm değiştiren çalışanlara işe başlamadan önce veya işe ilk girdiği günlerde uygulanan eğitimidir. Oryantasyon eğitimi ile işin gerektirdiği tutum ve bilgilerin edinilmesi, düşünsel ve bedensel becerilerin kazandırılması yoluyla yeni çalışanın işe ve ortama uyumunun en kısa zamanda sağlanması amaçlanmaktadır (Özdemir, 2013). Dolayısı ile oryantasyon eğitimi, yeni personelin işe başladıktan sonra, organizasyonu anlamalarını ve mümkün olan en kısa sürede verimli bir işgören olmalarını sağlamak için organize edilen işe alıştırma sürecidir (Philips, 1987: 144) ve oryantasyon eğitimi ile bir kuruma yeni gelen bireylere, önceki çevrelerinden yeni girdikleri ortama daha rahat geçiş yapmalarına yardım etmek amacıyla yürütülen çalışmaları kapsar (Sevim ve Yalçın, 2006: 222).

Oryantasyon eğitimine duyulan ihtiyaç şu şekilde açıklanabilir: Personel seçim sürecinin tüm aşamaları tamamlandıktan sonra en uygun eleman seçilse de, işe yeni alınan personelin görevini tamamen bildiği, işini tam olarak başarı ile yürüteceği kabul edilemez (İşçi, 2013). Göreve yeni başlayan çalışanların oryantasyonu, genel olarak göz ardı edilen önemli bir insan kaynakları fonksiyonudur ve bu

yüzden işe alım sürecinde dikkatli bir biçimde incelenen adaylar, işe alındıktan sonra yüzeysel bir ilgi görürler (Pigors ve Myers, 1981: 282). Ancak unutulmamalıdır ki, işe yeni başlanılan dönemdeki ilk izlenimler ve bilgiler daha sonraki dönemde işe ve kuruma yönelik tavırları belirlemekte ve etkilemektedir (Westwood, 2013). Çalışan bireylere sorulduğu zaman, oryantasyon “takımla bütünleşmiş olmaya dair anıları” çağrıştırabileceği gibi “şaşkınlık, bunalma veya ani korku gibi tatsız anıları” da hatırlatabilmektedir (Aşkun, 2004: 91). Bu nedenle iyi bir iş başarısı göstermeye istekli yeni çalışanların daha ilk başta hayal kırıklığı ve moral bozukluğu yaşamaları kurum için kısa sürede telafi edilemeyecek kayıplara yol açabilir. Son derece hassas olan bu geçiş sürecinin yönetimi, yeni çalışanın işletmeye kazandırılmasında önemli bir role sahiptir (Kocabacak, 2006: 20). Göreve yeni başlayan çalışanların oryantasyonu ile ilgili en çok karşılaşılan şikâyetler arasında bunalma veya yeni çalışanın “batmaya veya yüzme” bırakılması vardır (Brown, 2013).

Göreve yeni başlayan personelin üç ana konuda bilgi gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür (Deniz, 1999: 71):

1. İşletmenin standartları, beklentileri, yönetmelikleri, gelenekleri ve politikalarını bilmek.
2. İşletmede kabul gören yönetim tarzı, çalışma ortamı, iş arkadaşları ve yöneticilerin kimler olduğunu bilmek.
3. Yapacağı işin teknik özelliklerini bilmek.

Bu gereksinimleri karşılamak için oryantasyon eğitimi aşağıda yazılı bilgileri içermelidir (Türk, 2013):

- Kurumun tarihçesi (kimler tarafından, nerede, ne zaman, hangi amaçla kurulduğu),
- Şirket misyonu, vizyonu, amaçları ve değerleri,
- Kurumun faaliyet alanı, varsa diğer çalıştığı alanlar, konsorsiyumlar, ortaklıklar,
- Çalışma saatleri, yemek molaları varsa servis hizmetleri,
- Ücret ve ikramiye bilgileri ve hangi günlerde nerelerden temin edildiği,
- Uygulamada varsa fazla mesai şartları ve ücreti,
- Yıllık ve günlük izinler hakkında bilgi,
- Sağlık hizmetleri, varsa özel sağlık sigortasına ilişkin bilgi, anlaşmalı kurum ve hastanelerin adres ve telefonları,
- Spor kulübü, dinlenme tesisi, lokal, misafirhane vs. sosyal imkanlar,
- İş seyahatleri ve harcırah uygulamasına ilişkin bilgiler,
- Binanın tanıtımı, birimlerin, kütüphane, arşiv, toplantı salonu, yemekhane, çay ocağı ve tuvaletlerin yerlerinin söylenmesi,
- Telefon sisteminin nasıl çalıştığının açıklanması,

- Bina içi sözlü, yazılı, bilgisayar aracılığıyla yapılan iletişim, posta ve kurye ile evrak gönderme,
- Organizasyona ait dosyalama sistemi, faks, fotokopi makinesi vs. çalışması hakkında bilgi,
- Kırtasiye ve işle ilgili aletlerin temin edilme yolları,
- Rakipler, taşeron firmalar ve tedarikçiler hakkında bilgiler.

Bütün bu bilgilerin verileceği oryantasyon eğitimi süreci ise genel olarak dört ana faaliyeti içermektedir. Bunlar (Müminoglu, 2013):

1. Yeni çalışanın gerek iş arkadaşları ve gerekse yöneticileriyle kişiler arası ilişkiler geliştirmesini sağlama (benimsetme),
2. Kendisine verilen işi başarması için görevlerini öğretme (yeterlik),
3. Örgütteki rolünü ve bu rolle ilişkili olarak formal ya da informal gruplardaki rollerini belirginleştirme (rol tanımı),
4. Yeni çalışanın görev ve rolünün gereklerini yerine getirmedeki gelişmeleri takip etme ve değerlendirme (değerlendirmenin uygunluğu) olarak belirtilebilir.

Oryantasyon konusuna ilişkin yazılan bazı eserlerde oryantasyon kavramı yerine “sosyalleştirme” kavramı da kullanılmaktadır. Oryantasyon, işe yeni alınan kişiyi örgüte sunmak olduğuna göre; göreve yeni başlayan çalışan, başarılı olacaksa, oyunun kurallarını öğrenmesi ve bilmesi gerekmektedir. Bu kurallar işe yeni başlanılan dönemde öğrenilmektedir ve bu sürece “sosyalizasyon” adı verilmektedir (Can vd., 1991: 275). Dolayısı ile oryantasyon eğitimi, işverenlerin, yeni çalışanlarını sosyalleştirme süreçlerinin bir parçası durumundadır (Dessler, 1999: 127). Örgütsel sosyalleşme sayesinde örgüte yeni katılan çalışanlar, örgütün değerlerini, normlarını, politika ve prosedürlerini öğrenirler ve kendilerinden beklenenlere ilişkin bilgi edinirler. Bu bakımdan, örgütsel sosyalleşmenin temel amacının, çalışana örgütün etkili bir üyesi haline getirmek olduğu söylenebilir (Can, 2002).

Göreve yeni başlayan öğretim elemanlarının karşılaştıkları problemlerin bilinmesi ise, öğretim elemanının örgütsel sosyalleşmesi ile ilgili yaklaşımların geliştirilmesi, hizmet öncesi ve sonrası oluşturulacak programların düzenlenmesinde önemli bilgiler sağlayacaktır (Güçlü, 1996: 56). Bu süreçte hedeflenen bir diğer amaç çalışanın işe ve ortama yabancılaşmasını önleyecek, sosyal kaynaşmayı sağlayacak gayretlerin gösterilmesidir. Yeni çalışanın ilk günlerde duyduğu çekingenlik ve ürkeklikten koparak kendisini örgütün bir üyesi olarak benimsemesi sağlanmalıdır ve bu yaklaşma ve kaynaşma sağlandığı sürece çalışanın becerilerini en iyi şekilde geliştirmesi ve göstermesi sağlanabilir (Garip, 2009: 16).

Tüm bunlardan hareketle oryantasyon eğitiminin genel amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kocabacak, 2006: 20-22):

- Yeni çalışanların işe ve işletmeye yabancılaşmasını önlemek ve sosyal kaynaşmayı sağlamak,
- Yeni çalışanın kendine güven kazanmasını ve gerginliklerinin azalmasını sağlamak,

- Başlangıç maliyetlerini ve işgücü devir oranını azaltmak,
- Yeni çalışanların belirsizlik ve bilgisizlikten doğabilecek şikâyetlerini önlemek,
- Yeni çalışanların gerçek iş beklentileri geliştirmesine, olumlu tavırlar sergilemesine ve iş doyumuna ulaşmasına yardımcı olmak,
- Yeni çalışana sorumluluklarını öğretmek, ileride oluşabilecek gereksiz zaman kaybı ve buna bağlı problemleri önlemek.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, göreve yeni başlayan akademik personelin akademik çalışma hayatına yeni başladığı bu süreçte işe ve ortama uyumu ile ilgili karşılaştığı problem ve güçlükleri tespit ederek incelemektir.

3.2. Evren Ve Örneklem

Araştırmanın evrenini; Isparta ili Süleyman Demirel Üniversitesi'nde 2010-2013 eğitim-öğretim yıllarında göreve başlamış olan ve sosyal, sağlık ve teknik olmak üzere üç farklı alandaki fakülte ve MYO (İİBF, Mühendislik Fakültesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Isparta MYO, Teknik Bilimler MYO ve Uluborlu Selahattin Karasoy MYO)'da görevli akademik personel oluşturmaktadır. Alınan bilgilere göre söz konusu fakülte ve MYO'larda toplam olarak 90 akademik personel görev yapmaktadır. Yapılan çalışmanın daha sağlıklı sonuç verebilmesi için araştırmanın yapıldığı fakülte ve MYO'larda akademik personel sayısının tamamı araştırmaya dâhil edilerek araştırmada örneklem seçimine gidilmemiştir. Araştırma için fakülte ve MYO yönetimlerinden izin alınmış olup evrenin tamamına ulaşılmış ve anket çalışması uygulanmıştır. Yapılan anketler kontrol edilmiş olup anketlerin tamamı hatasız ve doğru doldurulduğu için analizlere dâhil edilmiştir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada tarama (survey) yöntemlerinden biri olan anket kullanılmıştır. Anket çalışmaları, temel tarama araçlarından birisidir ve anketler, en etkili araştırma yöntemlerinden olup, sosyal bilimler alanlarında yoğun olarak kullanılmaktadır (Sevinç, 2011: 252). Çünkü kısa sürede yapılabilmesi, maliyetinin düşük olması, geniş kitlelere ulaşılabilmesi ve yapılmasının kolay olması birçok araştırmacının anket yöntemini seçmesinde etkili olmaktadır (Sevinç, 2011: 270).

Anket formları aracılığıyla elde edilen veriler SPSS (Statistical Packages for the Social Sciences) 16.0 paket programı kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılmış ve verilerin analizinde bu programdan yararlanılmıştır. Ölçekte yer alan ifadelerin ve alt boyutların frekans ve yüzde değerleri, aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmış ve istatistiksel değerlendirmeler bu hesaplamalar üzerinden yapılmıştır. Araştırmanın sorularını test etmeden önce, verilerin Kolmogorov-Smirnov testine dayalı olarak normallik analizleri yapılmıştır. Analiz neticesinde verilerin normal dağılıma uyduğu tespit

edilmiştir ve bu sebeple çalışmada parametrik testler kullanılmıştır. Verilerin analizinde, bağımsız ikiden çok grup arasında fark olup olmadığını karşılaştırırken Varyans Analizi (F testi), iki grup arasında fark olup olmadığını karşılaştırırken t testi kullanılmıştır. İki'den fazla gruplarda fark tespit edildiğinde, farkın kaynağını bulmak için ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Ankette ayrıca alt boyutlara ilişkin güvenilirliğin belirlenmesinde Cronbach Alfa katsayıları hesaplanmıştır. Araştırmada tüm bulgular %95 güven aralığında, $p < 0.05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Kısıtları

Araştırma, 2010-2013 eğitim-öğretim yıllarında Süleyman Demirel Üniversitesi'nde üç fakülte ve üç MYO'da görevli akademik personel ile sınırlıdır. Zaman kısıtı ve maddi imkanların yetersizliği sebebi ile üniversitenin diğer fakülte ve MYO'larında görevli ve 2010-2013 eğitim-öğretim yıllarında göreve başlamış tüm akademik personel evrene dâhil edilememiştir. Dolayısı ile çalışmanın sonuçları tüm üniversite akademik personeline genellenemez. Ayrıca anketi cevaplayan akademik personelin gerekli özeni göstermeyip araştırma sonuçlarını etkilemesi olasılığı da her zaman geçerli bir kısıt olarak karşımızda durmaktadır.

3.5. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından geniş bir literatür çalışması yapılarak bu bilgilerle 5'li likert tipinde bir tutum ölçeği oluşturulmuş ve kullanılmıştır. Buna göre ankete cevap verenlerin ifadelerine katılma düzeyleri, 1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kısmen Katılıyorum, 4= Katılıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum şeklinde ölçeklendirilmiştir. 3 boyutlu bir yapıda olan ve 49 maddeden oluşan bu ölçeğin, "Karşılama, tanıtma ve tanışma" boyutunda 17, "Bilgilendirme" boyutunda 19 ve "Görev ve yetkileri tanımlama/iş ve süreçle ilgili bilgilendirme" boyutunda 13 soru bulunmaktadır. Veri toplama aracının güvenilirliği, alpha değeri temel alınarak Cronbach Alpha katsayısı hesaplanarak sınanmıştır. Neticede araştırmada kullanılan ölçeğin genel iç tutarlılık katsayısı 0.97 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olabilmesi için, Cronbach Alpha katsayısının 0.80 ve üzeri olması gerekmektedir (Kayış, 2010: 405). Görüldüğü gibi bulunan katsayı kabul edilebilir sınırların üzerindedir ve bu da göstermektedir ki anketteki sorular tutarlı ve güvenilir bir nitelik taşımaktadır.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilmektedir.

4.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Ankete katılan akademik personelin demografik bilgileri Tablo 1.1'e yansıtılmıştır.

Tablo 1.1. Akademik Personelin Demografik Özellikleri

Değişkenler	Frekans	Yüzde
Unvan		
Araştırma Görevlisi	56	62.2
Öğr. Gör., Okt., Uzm. ve Yrd. Doç. Dr.	34	37.8
Yaş (Yıl)		
23-29	63	70.0
30-43	27	30.0
Cinsiyet		
Erkek	47	52.2
Kadın	43	47.8
Medeni Durum		
Evli	43	47.8
Bekâr	47	52.2
Görev Yeri		
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	22	24.4
Mühendislik Fakültesi	30	33.3
Sağlık Bilimleri Fakültesi	12	13.3
Isparta MYO	4	4.4
Teknik Bilimler MYO	12	13.3
Uluborlu Selahattin Karasoy MYO	10	11.1
Görev Süresi		
1 yıl	44	48.9
2 yıl	25	27.8
3 yıl	21	23.3
Toplam	90	100.0

Ankete katılan 90 akademik personelin çalışmakta oldukları görev yerlerine göre dağılımlarına bakıldığında, %33.3'ü Mühendislik Fakültesi, %24.4'ü İ.İ.B.F., %13.3'ü Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Teknik Bilimler MYO, %11.14'ü Uluborlu MYO ve %4.44'ü Isparta MYO'da görev yapmaktadır. Cevaplayıcıların %70'ini 23-29 yaş aralığındakiler oluştururken, %30'unu da 30-43 yaş aralığındakiler oluşturmaktadır. Toplam görev süresi, 1 yıl ve daha az süre olan akademik personelin %48.9 düzeyinde olduğu, 2 yıldır görev yapmakta olan akademik personelin %27.8 düzeyinde olduğu ve 3 yıldır görev yapmakta olan akademik personelin ise %23.3 düzeyinde olduğu görülmektedir. Erkek akademik personelin %52.2 ile çoğunluğu oluşturduğu çalışmada, bekâr akademik personelinde yine aynı oran ile çoğunlukta oldukları görülmektedir. Ankete katılan akademik personelin %62.2'sini araştırma görevlileri oluştururken, %37.8'sini Öğretim Görevlisi, Okutman, Uzman ve Yrd. Doç. Dr. ünvanına sahip akademik çalışanlar oluşturmaktadır.

4.2. Göreve Yeni Başlayan Akademik Personelin İşe Ve Ortama Uyumuna İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan akademik personelin, göreve yeni başladıkları dönemde işlerine ve ortama uyumlarına dair karşılaştıkları problem ve güçlüklerle ilgili maddelere verdikleri cevapların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları üç boyut için ayrı ayrı değerlendirilecektir.

“Karşılama, Tanıtma ve Tanışma” boyutu ile ilgili ifadelerle ilişkin veriler Tablo 1.2’de verilmiştir.

Tablo 1.2. Akademik Personelin “Karşılama, Tanıtma ve Tanışma” Boyutu İle İlgili İfadelerden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

No	Sorular	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
1.	Yeni işe başladığımda görevli birisi beni karşıladı.	2.9667	1.58964
2.	Nerede çalışacağım gösterildi.	3.7111	1.43193
3.	İşe başladığıma dair mevcut çalışanlara bilgi verildi.	3.3333	1.38207
4.	Tüm çalışanlarla (akademik, idari, teknik, yrd. personel vs.) tanıştırdım ve hepsi hakkında bilgi verildi.	2.5667	1.37432
5.	Kafeterya, kantin, yemekhane gösterilerek bilgi verildi.	2.3111	1.20527
6.	Otopark yerleri gösterilerek girişi ve çıkışı ile ilgili bilgilendirme yapıldı.	1.8333	0.99719
7.	Kampus yerleşkesine araçla giriş-çıkış yapılabilmesi için, araç etiketi alınması gerektiği hakkında bilgi verildi.	2.0444	1.24441
8.	Dinlenme yerleri ve mesai araları ile ilgili bilgi verildi.	2.5333	1.39984
9	Çalışma alanı, departmanlar, yönetim katı vb. yerleşim yerleri hakkında bilgi verildi.	2.7556	1.34341
10.	Yangın çıkışları, merdivenler, asansörler ile ilgili bilgi verildi.	1.7222	0.92442
11	Telefon, fotokopi, faks yerleri ve kullanımları hakkında bilgi verildi.	2.3556	1.26590
12.	Sigara içme yerleri gösterildi.	1.8778	1.21625
13.	Kütüphane, konferans ve toplantı salonları hakkında bilgilendirme yapıldı.	2.3556	1.30953
14.	Depo, kırtasiye vs. malzemelerin yeri hakkında bilgi verildi.	2.2333	1.28124
15.	Güvenlik yeri ve iletişimi hakkında bilgi verildi.	2.1333	1.20112
16.	Kullanacağım oda, bilgisayar, telefon, masa, kırtasiye gereçleri, internet vs. imkânları sağlanarak kullanımına sunuldu.	3.3444	1.50774
17.	Çalışma odamın girişine ismim yazıldı ve anahtarı verildi.	3.8444	1.35672

“Karşılama, Tanıtma ve Tanışma” boyutunda, göreve yeni başlayan akademik personelin “Yangın çıkışları, merdivenler, asansörler ile ilgili bilgi verildi.” ifadesinden 1.72±0.92 puan, “Otopark yerleri gösterilerek girişi ve çıkışı ile ilgili bilgilendirme yapıldı.” ifadesinden 1.83±0.99 puan, “Sigara içme yerleri gösterildi.” ifadesinden 1.87±1.21 puan aldıkları görülmüştür. Bu boyutta en az bilgilendirme bu üç ifade ile ilgili durumlarda görülmektedir. Göreve yeni başlayan akademik personelin “Çalışma odamın girişine ismim yazıldı ve anahtarı verildi.” ifadesinden 3.84±1.35 puan, “Nerede çalışacağım gösterildi.” ifadesinden 3.71±1.43 puan, “Kullanacağım oda, bilgisayar, telefon, masa, kırtasiye gereçleri, internet vs. imkânları sağlanarak kullanımına sunuldu.” ifadesinden 3.34±1.50 puan, “İşe başladığıma dair mevcut çalışanlara bilgi verildi.” ifadesinden 3.33±1.38 puan aldıkları görülmüştür. Bu boyutta en fazla bilgilendirmenin ise bu dört ifade ile ilgili yapıldığı görülmektedir ve sadece bu dört ifade ortalamasının (3) üzerindedir. Diğer ifadeler ile ilgili bilgilendirmenin ise ortalamasının (3) altında kalarak yetersiz kaldığı görülmektedir.

“Bilgilendirme” boyutu ile ilgili ifadelerle ilişkin veriler ise Tablo 1.3’e yansıtılmıştır.

Tablo 1.3. Akademik Personelin “Bilgilendirme” Boyutu İle İlgili İfadelerden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

No	Sorular	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
18.	Kurumun tarihçesi hakkında bilgi verildi.	2.0000	1.15145

19.	Kurumun misyonu, vizyonu, hedefleri aktarıldı.	2.0222	1.18015
20.	Kurum kültürü, kurum politikası ve kurum değerleri hakkında bilgi verildi.	2.0222	1.09111
21.	Kurumun, bölümün ve birimin işleyişi hakkında bilgi verildi.	2.9556	1.30609
22.	Organizasyon şeması ve kurumun kadro yapısı hakkında bilgi verildi.	2.7000	1.32775
23.	Kuruma bağlı alt birimler tanıtıldı.	2.4000	1.27904
24.	İlişkide bulunulan birimler tanıtıldı.	2.4111	1.21687
25.	Personel kimlik kartının işlevi anlatıldı, nasıl ve nerelerde kullanılacağı söylendi.	2.5222	1.42393
26.	Mesai saatleri ile ilgili bilgi verildi.	3.1000	1.52175
27.	Maaş ödeme günleri, artış periyotları ve ders ücretleri vs. hakkında bilgi verildi.	2.5333	1.31713
28.	Yemek saatleri, mola zamanları ve süreleri hakkında bilgi verildi.	2.6556	1.27342
29.	İşten ayrılma, çıkarılma ve işe alım politikaları hakkında bilgi verildi.	2.2778	1.21810
30.	Tatiller, izinler (doğum, hastalık vs.) hakkında bilgi verildi.	2.5444	1.33375
31.	Kılık – kıyafet kuralları hakkında bilgi verildi.	2.3111	1.31238
32.	Kişisel telefon, internet, bilgisayar, e-posta vs. kullanım kuralları hakkında bilgi verildi.	2.5889	1.42919
33.	Kurum personeline sağlanan hizmetler ve faydalar (haberleşme, sağlık, ulaşım, yemek, kreş, sosyal tesis, konuk evi, lojman, spor faal. vs.) hakkında bilgi verildi.	2.2444	1.28353
34.	Performans beklentileri ve kariyer olanakları anlatıldı.	2.3111	1.28644
35.	Görevli olduğum yerdeki, ulaşım olanakları, alışveriş olanakları, bankalar, sağlık olanakları, hastaneler vs. ile ilgili bilgi verildi.	2.2444	1.29225
36.	Kurumun bütün birimlerini kapsayan iletişim numaraları verildi.	2.7556	1.50886

“Bilgilendirme” boyutunda, göreve yeni başlayan akademik personele en az bilgilendirmenin yapıldığı üç ifade sırasıyla 2.00±1.15 puan ile “Kurumun tarihçesi hakkında bilgi verildi.”, 2.02±1.18 puan ile “Kurumun misyonu, vizyonu, hedefleri aktarıldı.” ve 2.02±1.09 puan ile “Kurum kültürü, kurum politikası ve kurum değerleri hakkında bilgi verildi.” ifadeleridir. Buna karşılık “Mesai saatleri ile ilgili bilgi verildi.” ifadesi 3.10±1.52 puan ile bu boyutta ortalamanın (3) üzerinde olan tek ifadedir. Ayrıca ortalamanın (3) altında olmasına rağmen bu boyutta öne çıkan ve bilgilendirmenin diğer ifadelerle göre daha fazla yapıldığı ifadeler; 2.95±1.30 puan ile “Kurumun, bölümün ve birimin işleyişi hakkında bilgi verildi.”, 2.75±1.50 puan ile “Kurumun bütün birimlerini kapsayan iletişim numaraları verildi.” ve 2.70±1.32 puan ile “Organizasyon şeması ve kurumun kadro yapısı hakkında bilgi verildi.” ifadeleridir. Diğer ifadeler ile ilgili bilgilendirmeler ise ortalamanın (3) altında kalmış olup bu ifadelerle ilgili bilgilendirmelerin eksik ve yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

Son olarak “Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme” boyutu ile ilgili ifadelerle dair veriler ise Tablo 1.4’de gösterilmektedir.

Tablo 1.4. Akademik Personelin “Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme” Boyutu İle İlgili İfadelerden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

No	Sorular	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
37.	Akademik ünvan ile ilgili görev tanımı yapıldı.	2.6889	1.46605
38.	Görev yetki ve sorumlulukları hakkında bilgi verildi.	2.7667	1.39058
39.	Görev konumunun kurum organizasyonundaki yeri gösterildi. Sorumlu olduğum ilk amirim ile astlarım belirtildi ve ilişkiler anlatıldı.	2.8222	1.41880
40.	E-posta adresi almam gerektiği söylendi ve kullanımı ile ilgili bilgi verildi.	3.5560	1.36660
41.	YÖKSİS (Yükseköğretim Kurulu Ortak Veri Tabanı)’e kayıt olmam gerektiği söylendi ve kullanımı ile ilgili bilgi verildi.	3.2333	1.47679
42.	OBS (Öğrenci Bilgi Sistemi)’ye kayıt olmam gerektiği söylendi ve kullanımı ile ilgili bilgi verildi.	3.0111	1.50276
43.	ABS (Akademik Bilgi Sistemi)’ye kayıt olmam gerektiği söylendi ve kullanımı ile ilgili bilgi verildi.	2.8000	1.50803
44.	Akademik takvim (Başlama-Bitiş zamanları) ile ilgili bilgi verildi.	2.6667	1.44564
45.	Vize, final, bütünleme vs. sınav zamanları ile ilgili bilgi verildi.	3.1111	1.46452
46.	Vize, final, bütünleme vs. sınavları ile ilgili not sistemi (geçme notu, notların nasıl okunacağı ve nasıl sisteme girileceği vs.) ile ilgili bilgi verildi.	2.7778	1.47471
47.	Vize, final, bütünleme vs. sınavların nasıl yapılacağı ve sınav yönetmeliği ile ilgili bilgi verildi.	2.8778	1.41284
48.	Kurumun yeni personel üzerindeki beklentileri iletildi.	2.4111	1.35659
49.	Kurumdan beklentilerimin neler olduğu soruldu.	2.0778	1.34271

“Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme” boyutunda, göreve yeni başlayan akademik personelin “Kurumdan beklentilerimin neler olduğu soruldu.” ifadesinden 2.07 ± 1.34 puan, “Kurumun yeni personel üzerindeki beklentileri iletildi.” ifadesinden 2.41 ± 1.35 puan, “Akademik takvim (başlama-bitiş zamanları) ile ilgili bilgi verildi.” ifadesinden 2.66 ± 1.44 puan ve “Akademik ünvan ile ilgili görev tanımı yapıldı.” ifadesinden 2.68 ± 1.46 puan aldıkları görülmüştür. Bu boyutta en az bilgilendirme bu dört ifade ile ilgili yapılmıştır ve yapılan bilgilendirmeler ortalamanın (3) altındadır. Buna karşılık göreve yeni başlayan akademik personelin “E-posta adresi almam gerektiği söylendi ve kullanımı ile ilgili bilgi verildi.” ifadesinden 3.55 ± 1.36 puan, “YÖKSİS (Yükseköğretim Kurulu Ortak Veri Tabanı)’e kayıt olmam gerektiği söylendi ve kullanımı ile ilgili bilgi verildi.” ifadesinden 3.23 ± 1.47 puan, “Vize, final, bütünleme vs. sınav zamanları ile ilgili bilgi verildi.” ifadesinden 3.11 ± 1.46 puan ve “OBS (Öğrenci Bilgi Sistemi)’ye kayıt olmam gerektiği söylendi ve kullanımı ile ilgili bilgi verildi.” ifadesinden 3.01 ± 1.50 puan aldıkları görülmüştür. Bu boyutta en fazla bilgilendirme ise bu dört ifade ile ilgili yapılmıştır ve yapılan bilgilendirmeler ortalamanın (3) üzerindedir. Diğer ifadeler ile ilgili bilgilendirmeler ise ortalamanın (3) altında kalmıştır ve dolayısı ile bu ifadelerle ilgili bilgilendirmelerin de yetersiz kaldığı söylenebilir.

4.3. Göreve Yeni Başlayan Akademik Personele Uygulanan Ankete İlişkin Boyutların Psikometrik Özellikleri

Akademik personele uygulanan anketteki 49 ifade; “Karşılama, Tanıtma ve Tanışma”, “Bilgilendirme” ve “Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme” olmak üzere 3 boyutta toplanmıştır. Tüm bu boyutlara ilişkin psikometrik özellikler Tablo 1.5’de gösterilmektedir.

Tablo 1.5. Göreve Yeni Başlayan Akademik Personele Uygulanan Anketteki Boyutların Psikometrik Özellikleri

No	Boyutlar	Max-Min	İfade Sayısı	Cronbach Alfa	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
1.	Karşılama, Tanıtma ve Tanışma	1-5	17	0.90	2.583	0.821
2.	Bilgilendirme	1-5	19	0.95	2.452	0.975
3.	Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme	1-5	13	0.93	2.830	1.064
Toplam		1-5	49	0.97	2.598	0.881

Yapılan güvenilirlik analizinde ölçeğin genel iç tutarlılık katsayısı 0.97 olarak bulunmuştur ve böylece ölçeğin yüksek düzeyde güvenilirliğe sahip olduğu görülmektedir. Yani bulunan katsayı kabul edilebilir sınırların üzerindedir. Bütün boyutların genel faktör ortalaması ise 2.59 ± 0.88 olarak bulunmuştur. Buna göre anketi cevaplayan akademik personelin ifadeler katılım düzeylerinin ortalamasının altında kaldığı rahatlıkla söylenebilir. Ve dolayısıyla çalışmaya katılan akademik personel, yeni işe başladıkları dönemde kendilerine yapılan bilgilendirmeleri (karşılama, tanıtma, tanışma, bilgilendirme, görev ve yetkileri tanımlama, iş ve süreçle ilgili bilgilendirme) yeterli görmemektedirler ve bu konuda olumsuz eğilimli bir algıya sahiptirler. Tablo 1.6'da verilen her bir boyuta ait bilgilerin açıklaması ise şöyledir:

Karşılama, Tanıtma ve Tanışma Boyutu: Bu boyutu 17 ifadeden oluşmaktadır. Her bir ifade göreve yeni başlayan akademik personelin karşılama, tanıtma ve tanışma konularında ne kadar bilgilendirildiğinin tespiti için tasarlanmıştır. Boyutun faktör ortalaması 2.58 ± 0.82 , faktör güvenilirlik değeri ise (Cronbach Alpha) 0.90 (yüksek derecede güvenilir) olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre görevine yeni başlayan akademik personele bu boyutundaki ifadeler ile ilgili tam anlamıyla bir bilgilendirmenin yapılmadığı ve yapılan bilgilendirmenin ortalamasının (3) altında kaldığı görülmektedir.

Bilgilendirme Boyutu: 19 ifadeden oluşan bu boyuttaki her bir ifade ise göreve yeni başlayan akademik personelin bilgilendirilmesi gereken konularda ne derece bilgi sahibi olduğunun belirlenmesi için oluşturulmuştur. Boyutun faktör ortalaması 2.45 ± 0.97 ve faktör güvenilirlik değeri ise (Cronbach Alpha) 0.95 (yüksek derecede güvenilir) olarak bulunmuştur. Çıkan sonuca göre bilgilendirme boyutu orta noktanın (3) altında kalmış olup göreve yeni başlayan akademik personele bu boyutundaki ifadeler ile ilgili bilgilerin diğer boyutlarda olduğu gibi eksik ve yetersiz yapıldığı tespit edilmiştir.

Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme Boyutu: Bu boyut 13 ifadeden oluşmaktadır ve her bir ifade göreve yeni başlayan akademik personelin görev ve yetkilerini tanımlama yani iş ve süreçlerle ilgili bilgi sahibi olması gerektiği konularda ne kadar bilgilendirildiğinin ortaya çıkarılması için oluşturulmuştur. Boyutun faktör ortalaması 2.83 ± 1.06 ve faktör güvenilirlik değeri ise (Cronbach Alpha) 0.93 (yüksek derecede güvenilir) olarak bulunmuştur. Buna göre bu boyut da diğer bütün boyutlar gibi ortalamasının (3) altında kalmıştır. Ve yine göreve yeni başlayan akademik personele

bu boyuttaki ifadeler ile ilgili bilgilendirmenin tam olarak yapılmadığı görülmektedir. Ancak yine de diğer boyutlara nazaran en iyi bilgilendirmenin bu boyutta yapıldığını belirtmekte fayda vardır.

4.4. Seçilmiş Bazı Demografik Değişkenlere Göre Karşılaştırmalar

Her bir boyutta akademik personelin aldıkları puanların seçilmiş bazı demografik değişkenlere göre karşılaştırılması yapılmıştır.

Katılımcıların “*Karşılama, Tanıtma ve Tanışma*” boyutundan aldıkları puanların seçilmiş bazı demografik değişkenlere göre karşılaştırılması Tablo 1.6’da gösterilmektedir.

Tablo 1.6. Akademik Personelin “Karşılama, Tanıtma ve Tanışma” Boyutundan Aldıkları Puanların Seçilmiş Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırması

Değişkenler	f	X	SS	t	p
Unvan					
Araştırma Görevlisi	56	2.471	0.770	1.667	0.097
Öğr. Gör., Okt., Uzm. ve Yrd. Doç. Dr.	34	2.768	0.880		
Yaş (Yıl)					
23-29	63	2.472	0.746	-1.994	0.049
30-43	27	2.843	0.939		
Cinsiyet					
Erkek	47	2.684	0.854	1.222	0.225
Kadın	43	2.473	0.778		

“*Karşılama, Tanıtma ve Tanışma*” boyutundan akademik personel içerisinde araştırma görevlilerinin 2.47±0.77 puan, diğerlerinin ise (Öğr. Gör., Okt., Uzm. ve Yrd. Doç. Dr.) 2.76±0.88 puan aldıkları görülmektedir. Buna göre araştırma görevlilerinin bu boyutta daha olumsuz algılamaları bulunmaktadır. Ancak aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($t=1.667$, $p=0.097$).

Akademik personel içerisinde, 23-29 yaş aralığında olanların 2.47±0.74 puan, 30-43 yaş aralığında olanların ise 2.84±0.93 puan aldıkları görülmektedir. Çıkan sonuca göre 30-43 yaş aralığında olan akademik personelin, bu boyutta daha fazla bilgilendirildiği söylenebilir ve aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmaktadır ($t=-1.994$, $p=0.049$). Burada yaşça büyük olan akademik personele yaşı daha genç olan akademisyenlere göre daha fazla ilgi gösterildiği ifade edilebilir.

Son olarak cinsiyet ile ilgili farklılıkta ise, erkek akademik personelin 2.68±0.85 puan, kadın akademik personelin 2.47±0.77 puan aldıkları görülmektedir. Neticeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark ($t=1.222$, $p=0.225$) bulunmamakla birlikte, kadın akademik personelin erkeklere nazaran daha az bilgilendirildiği söylenebilir.

Anketi cevaplayanların “*Bilgilendirme*” boyutundan aldıkları puanların seçilmiş bazı demografik değişkenlere göre karşılaştırılması ise Tablo 1.7’de gösterilmektedir.

Tablo 1.7. Akademik Personelin “Bilgilendirme” Boyutundan Aldıkları Puanların Seçilmiş Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırması

Değişkenler	f	X	SS	t	p
Unvan					
Araştırma Görevlisi	56	2.342	0.949	1.386	0.169
Öğr. Gör., Okt., Uzm. ve Yrd. Doç. Dr.	34	2.634	1.004		
Yaş (Yıl)					
23-29	63	2.358	0.906	-1.407	0.163
30-43	27	2.672	1.107		
Cinsiyet					
Erkek	47	2.626	1.060	1.784	0.078
Kadın	43	2.263	0.845		

“Bilgilendirme” boyutundan akademik personel içerisinde araştırma görevlilerinin 2.34±0.94 puan, diğer akademik personellerin ise (Öğr. Gör., Okt., Uzm. ve Yrd. Doç. Dr.) 2.63±1.00 puan aldıkları görülmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere araştırma görevlileri bu boyutta da bilgilendirilmede daha geri kalmışlardır. Aralarındaki fark ise istatistiksel olarak anlam ifade etmemektedir (t=1.386, p=0.169).

Akademik personelden, 23-29 yaş aralığında olanların 2.35±0.90 puan, 30-43 yaş aralığında olanların ise 2.67±1.10 puan aldıkları görülmektedir. Buradan yaşı daha büyük olan akademik personelin yapılan bilgilendirmeler ile ilgili bu boyutta da daha fazla bilgi sahibi olduğu ifade edilebilir. Ama aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir (t=-1.407, p=0.163).

Akademik personel içerisinde, erkek akademik personelin 2.62±1.06 puan, kadın akademik personelin 2.26±0.84 puan aldıkları görülmektedir. Aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı (t=1.784, p=0.078) olmamakla beraber, diğer boyutlarda olduğu gibi bu boyutta da erkek akademik personelin daha fazla bilgilendirildiği açık bir şekilde görülmektedir.

Son olarak ankete katılanların “Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme” boyutundan aldıkları puanların seçilmiş bazı demografik değişkenlere göre karşılaştırılması ise Tablo 1.8’de verilmektedir.

Tablo 1.8. Akademik Personelin “Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme” Boyutundan Aldıkları Puanların Seçilmiş Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırması

Değişkenler	f	X	Sd	t	p
Unvan					
Araştırma Görevlisi	56	2.642	1.040	2.194	0.031
Öğr. Gör., Okt., Uzm. ve Yrd. Doç. Dr.	34	3.140	1.046		
Yaş (Yıl)					
23-29	63	2.714	0.978	-1.599	0.113
30-43	27	3.102	1.220		
Cinsiyet					
Erkek	47	2.937	1.182	0.997	0.322
Kadın	43	2.713	0.919		

“Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme” boyutu ile ilgili akademik personel içerisinde araştırma görevlilerinin 2.64±1.04 puan, diğer akademik personelinde (Öğr. Gör., Okt., Uzm. ve Yrd. Doç. Dr.) 3.14±1.04 puan aldığı belirlenmiştir. Çıkan sonuca göre araştırma görevlilerinin bu boyuttaki konularda daha az bilgilendirildiği açıkça görülmektedir ve aralarındaki fark da istatistiksel olarak anlamlı bulunmaktadır ($t=2.194$, $p=0.031$).

23-29 yaş aralığında olan akademik personelin 2.71±0.97 puan, 30-43 yaş aralığında olanların ise 3.10±1.22 puan aldıkları görülmektedir. Aralarındaki fark istatistiksel olarak bir anlam ($t=-1.599$, $p=0.113$) ifade etmese de yaşı daha büyük olan akademik personelin bu boyutta hem daha fazla bilgilendirildiği hem de bilgilendirmenin ortalamasının biraz üzerinde olduğu görülmektedir.

Akademik personel içerisinde, erkek akademik personelin 2.93±1.18 puan, kadın akademik personelin 2.71±0.91 puan aldıkları görülmektedir. Aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır ($t=0.997$, $p=0.322$). Fakat kadın akademik personel bu boyutta diğer boyutlarda olduğu gibi daha az bilgilendirilmiştir ve yapılan bilgilendirmeler ortalamasının altındadır.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Akademisyenlik ve öğretmenlik mesleğinde ilk yıllar meslek yaşamının en kritik dönemini oluşturmaktadır. İlk yıllar akademisyenlerin ve öğretmenlerin akademik destek ve yardıma en çok gereksinim duydukları bir dönemdir (Özdemir ve Yalın, 2000: 19).

Bu çalışmada, akademik personelin yeni işe başladığı süreçte işe ve ortama uyumu ile ilgili karşılaştıkları problemler belirlenmeye çalışılmıştır. Akademik personele uygulanan anketteki 49 ifade; “1. Boyut: Karşılama, Tanıtma ve Tanışma”, “2. Boyut: Bilgilendirme”, “3 Boyut: Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme” olmak üzere üç başlık altında toplanmıştır.

Genel olarak bakıldığında bu çalışmada öne çıkan sonuçlar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

▪ Her üç boyuttaki ifadelerle ilgili akademik personele ortalamasının (3) altında bir bilgilendirme yapıldığı tespit edilmiştir. Bu üç boyuttan bilgilendirmenin en alt düzeyde olduğu boyut, “Bilgilendirme” boyutu (2.45) olurken; bilgilendirmenin kısmen en iyi yapıldığı boyut, “Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme” boyutu (2.83) olmuştur. Buradan anlaşılacağı üzere akademik personele karşılama, tanışma, tanıştırma ve genel bilgilendirme konularında yapılan bilgilendirmelerin eksik ve yetersiz kaldığı, buna karşılık görev ve işe yönelik bilgilendirmelerin ise biraz daha iyi yapıldığı görülmektedir.

▪ Yangın çıkışları, merdivenler, asansörler ile ilgili bilgi verilmemesi, araştırmaya katılan akademik personelin gördüğü en önemli problemlerden birincisidir.

▪ Otopark yerlerinin gösterilmediği ve girişi ve çıkışı ile ilgili bilgilendirme yapılmadığı sorunu araştırmaya katılan akademik personelin en önemli problemi olarak ikinci sırada yer almaktadır.

▪ En önemli eksiklik olarak üçüncü sırada, sigara içme yerlerinin gösterilmemesi gelmektedir.

▪ Kurumun tarihçesi hakkında bilgi verilmemesi, akademik personelin en önemli sorunu olarak dördüncü sırada yer almaktadır.

▪ “Kurumun misyonu, vizyonu ve hedeflerinin aktarılmadığı”, “Kurum kültürü, kurum politikası ve kurum değerleri hakkında bilgi verilmediği”, “Kampüs yerleşkesine araçla giriş-çıkış yapılabilmesi için, araç etiketi alınması gerektiği hakkında bilgi verilmediği”, “Kurumdan beklentilerin neler olduğunun sorulmadığı” ve “Güvenlik yeri ve iletişimi hakkında bilgi verilmediği” gibi sorunlar, akademik personelin en önemli sorunları arasında önde gelenler arasındadır.

▪ Akademik personelin, “Çalışma odamın girişine ismim yazıldı ve anahtarı verildi.” ifadesine verdiği cevaplardan bu yönde bir eksikliğin olmadığı ve bu ifadeye katılımın ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

▪ Akademik personelin eksikliğin olmadığını düşündüğü ifadelerden ikincisi “Nerede çalışacağım gösterildi.” sorusudur.

▪ “Kullanacağım oda, bilgisayar, telefon, masa, kırtasiye gereçleri, internet vs. imkânları sağlanarak kullanımına sunuldu.” ifadesi, akademik personelin sorunlu görmediği ifadelerden üçüncüsüdür.

▪ Ortalamanın çok üstünde olmamakla beraber, “İşe başladığıma dair mevcut çalışanlara bilgi verildi.”, “YÖKSİS (Yükseköğretim Kurulu Ortak Veri Tabanı)’e kayıt olmam gerektiği söylendi ve kullanımı ile ilgili bilgi verildi.”, “Vize, final, bütünlendirme vs. sınav zamanları ile ilgili bilgi verildi.”, “Mesai saatleri ile ilgili bilgi verildi.” ve “OBS (Öğrenci Bilgi Sistemi)’ye kayıt olmam gerektiği söylendi ve kullanımı ile ilgili bilgi verildi.” ifadelerine verilen cevaplardan akademik personelin diğer sorun görmediği ifadelerin bunlar olduğu görülmektedir.

▪ Araştırma grubundaki akademik personelin akademik ünvanlarına göre farklılıklarda; “Karşılama, Tanıtma ve Tanışma” boyutunda, araştırma görevlilerinin daha olumsuz algılamaları bulunmaktadır. Fakat anlamlı bir istatistiksel farklılık göstermemektedir. “Bilgilendirme” boyutunda, araştırma görevlileri bilgilendirilme yönünden daha geri kalmışlardır. Ancak yine aralarındaki fark istatistiksel olarak anlam ifade etmemektedir. Son olarak “Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme” boyutunda, araştırma görevlilerinin daha az bilgilendirildiği açıkça görülmektedir ve çıkan sonuca göre aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır.

▪ Çalışmaya katılan akademik personelin yaşına göre farklılıklarda; “Karşılama, Tanıtma ve Tanışma” boyutunda, 30-43 yaş aralığında olan akademik personelin daha fazla bilgilendirildiği söylenebilir ve çıkan sonuca göre aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmaktadır. “Bilgilendirme” boyutunda, yaşı daha büyük olan akademik personelin daha fazla bilgi sahibi olduğu görülebilir. Ama aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Son olarak “Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme” boyutunda, aralarındaki fark istatistiksel olarak bir anlam göstermese de yaşı daha büyük olan akademik personelin daha fazla bilgilendirildiği ve bilgilendirmenin ortalamanın biraz üzerinde olduğu ifade edilebilir.

▪ Araştırma katılan akademik personelin cinsiyetine göre farklılıklarda; “Karşılama, Tanıtma ve Tanışma” boyutunda, istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamakla birlikte, kadın akademik personelin daha az bilgilendirildiği sonucuna varılmıştır. “Bilgilendirme” boyutunda da, aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmamakla beraber, erkek akademik personelin daha fazla bilgilendirildiği açıkça görülmektedir. Son olarak “Görev ve Yetkileri Tanımlama/İş ve Süreçle İlgili Bilgilendirme” boyutunda, aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmasa da kadın akademik personel daha az bilgilendirilmiştir.

▪ Araştırma grubundaki akademik personelin medeni durum, görev yeri ve görev süresine göre farklılıklara bakıldığında; her üç boyut içinde anlamlı bir fark tespit edilememiştir.

Literatür incelendiğinde yapılan pek çok araştırmanın; oryantasyon eğitiminin önemi-gerekliliği-etkililiği, uyum, sosyalleşme, özel sektöre yönelik oryantasyon uygulamaları ve çalışmaları, üniversite öğrencilerine yönelik uyum/oryantasyon uygulamaları ve çalışmaları, işte adaptasyon, işe devamlılık ve oryantasyonun/uyumun personel devir hızına etkileri gibi konularda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu araştırmanın bulguları, göreve yeni başlayan akademik personelin/öğretmenlerin karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin yapılan bazı araştırmalara paralellik göstermesi yönüyle literatürdeki tartışmaları desteklemektedir.

Araştırmada ortaya çıkan sonuçlara benzer olarak, Duran vd. (2011)’nin yaptığı çalışmada, Ağrı ilinde 2010 yılında göreve yeni başlayan sınıf öğretmenlerinin sınıf içi süreçlerin yönetimi, atanılan yörenin farklı sosyal yaşantısına uyum, kurum kültürü ve örgütsel sosyalleşme süreçleri ile ilgili yaşadıkları sorunlar belirlenmeye çalışılmıştır ve bu konularda önemli sorunlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Yine Korkmaz vd. (2004)’nin 2002-2003 öğretim yılında Ağrı, Diyarbakır, Konya, Muş ve Şanlıurfa illerinde göreve yeni başlayan toplam 247 sınıf öğretmenin karşılaştıkları güçlükleri incelediği araştırmanın sonuçlarına göre; göreve yeni başlayan sınıf öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğu, öğretmenlik mesleğine uyum sağlamada ve bu mesleği başarılı bir şekilde icra etmede çeşitli zorluklarla (Resmi işlerin yürütülmesine ilişkin güçlükler, öğretmenlik mesleği ile ilgili güçlükler, derse hazırlık ile ilgili güçlükler, sınıf ortamına ilişkin güçlükler, okul-çevre ve aile ilişkilerine ilişkin güçlükler ve derslerin öğretimine ilişkin güçlükler) karşılaşmaktadır. Gökçe (2013)’nin, 149 sınıf öğretmenin katıldığı ve öğretmenlerin adaylık döneminde yaşadıkları sorunları ortaya koymayı amaçladığı araştırmanın sonucunda; öğretmenlerin, hedef yazmada, kalabalık sınıflarda öğretim yapmada, öğretim materyallerini elde etmede, yavaş öğrenen öğrenciler için uygun yöntemler kullanmada, öğrencilerle ilgili kayıt tutmada, müfettişlerle iyi ilişkiler kurmada ve yöneticilerden mesleki rehberlik ve destek almada güçlük çektikleri ortaya çıkmıştır. Son olarak Arı (2007), 2006 yılında 469 öğretim elamanına uyguladığı çalışmasında öğretim elemanlarının en çok karşılaştıkları sorunları belirlemeye çalışmıştır. Araştırmanın bulgularına göre dikkat çeken sonuçlar arasında, araştırmaya katılan öğretim elemanlarının en önemli sorunları ücret düşüklüğü ile yükselme zorlukları olduğu görülmektedir.

Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre kadın akademik personelin erkeklere nazaran daha az bilgilendirildiği tespit edilmişti. Çalışmada ortaya çıkan bu sonuçtan farklı olarak literatürde başka

sonuçlara da rastlanmıştır. Altuntaş (2010) yaptığı araştırmada, cinsiyet değişkenine göre oryantasyon programlarının yeterli düzeylerine yönelik öğretmen adaylarının görüşlerini tespit etmiştir. Aday öğretmenlerin oryantasyon eğitimine ilişkin görüşleri, görev yaptıkları okullarda karşılaştıkları tutum ve davranışlar, görev yaptıkları okula ilişkin duygu ve düşünceler, oryantasyon programını yürüten eğitimcilere ilişkin algılar, oryantasyon programının içeriği ve oryantasyon programı sonrasındaki durum ve düşüncelerinin cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmiştir. Çıkan sonuca göre bayan aday öğretmenler erkek aday öğretmenlerden daha olumlu görüş bildirmişlerdir.

Literatürde konu ile alakalı olmakla birlikte farklı çalışmalarda mevcuttur. Garip (2009)'in 2007-2008 eğitim yılında Tekirdağ ilindeki ilköğretim okulları ve lise ve dengi okullarda göreve yeni başlamış(1-5 yıl arası) 388 öğretmen üzerinde uyguladığı çalışmada, okul yöneticilerinin göreve yeni başlayan öğretmenlerin örgütsel sosyalleşme sürecinde, sosyalleştirme stratejilerini gerçekleştirme düzeyleri ölçülmüştür. Çalışma sonucunda göreve yeni başlayan öğretmenlerin örgüte uyumlarını sağlamada okul yöneticilerinin kullandıkları stratejilerin önemi ortaya konulmuştur. Yine Uğuz (2013)'un, Mersin Milli Eğitim Müdürlüğü'ne yeni atanan öğretmenlere, oryantasyon eğitimi kapsamında verilen uyum eğitiminin etkililiğinin değerlendirilmesi amacıyla yaptığı çalışmada, uyum eğitiminin personele etkisinin boyutları araştırılmıştır. Sonuçta, uyum eğitiminin yeni atanan öğretmenler üzerinde olumlu etkilerinin olduğu ve konu bazında değişen oranlarda uyum eğitiminde amaçlara ulaşıldığı anlaşılmıştır.

Yapılan araştırma neticesinde elde edilen sonuçlara dayanarak aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Oryantasyon eğitiminin ve bu eğitim kapsamındaki verilecek bilgilerin göreve yeni başlayan personele (akademik personel, öğretmen vs.) daha ilk günlerde verilmesi gerekmektedir.
- Çalışanlardaki verimliliğin artırılması, işe kontrollü bir şekilde başlamanın sağlanması, yanlış ve hatalı bilgilendirilmenin engellenmesi, stres, bunalma, şaşkınlık, çekingenlik, kaygı ve korkuların azaltılması, hayal kırıklığı ve moral bozukluğunun ortadan kaldırılması, iş tatmininin ve işe ve ortama uyumun sağlanması, işe yabancılaşmalarının azaltılması, iş gücü kaybının en asgari seviyeye çekilmesi ve iş gören devir hızının azaltılması gibi konular yönünden oryantasyon eğitimi gerekli bir eğitimidir. Dolayısı ile çalışanlarda oryantasyon eğitiminin yokluğunda bu sayılan durumların tam tersi yönde bir etki olacağı aşikardır.
- Oryantasyon eğitimi ayrıca, yeni çalışanların işe ve işletmeye yabancılaşmasını önlemek ve sosyalleşmeyi sağlamak, kendisine güven kazanmasını temin etmek, belirsizliklerin önüne geçmek, zaman kayıplarını ve buna bağlı problemleri ortadan kaldırmak, işi benimsetme, yeterliliklerinin sağlanması ve rollerinin tanımlanması gibi başlıklarda da önemli ve gereklidir.
- Oryantasyon eğitiminden ayrı olarak çalışanlara değer verici faaliyetlerde bulunmak en az oryantasyon eğitimi kadar önemlidir.
- Sayılan tüm bu gereklilikler ve sebeplerden dolayı, göreve yeni başlayan akademik personel/öğretmen/işgören; işe yeni başladığı süreçte batmaya ve yüzme bırakılmamalıdır.

▪ Son olarak işe yeni başlamış olan akademik personelin, oryantasyon sürecini ve/veya işe yeni başladığı dönemi iyi bir şekilde geçirmesi, akademik hayatının devamında başarılı olmasını sağlayacaktır. Dolayısı ile işe yeni başlayan akademik personelin çalıştığı kurumda bu süreci sağlıklı ve başarılı bir şekilde geçirmesini sağlayacak girişimlerde bulunulmalıdır. Bunu yapacak olan akademik personelin görevli olduğu birim-bölüm-yönetim ya da kurumun kendisidir. İşe yeni başlayan akademik personelin farklı zamanlarda göreve başlaması nedeni ile toplu şekilde bir oryantasyon eğitimi verilemiyor ise bütün bilgileri (karşılama, tanıtma, tanışma, bilgilendirme, görev ve yetki tanımlama ve iş-görev ile ilgili süreçler vs.) kapsayan bir oryantasyon el kitabı hazırlanarak görevine yeni başlamış olan akademik personele verilmesi bunu sağlamanın yollarından birisidir.

KAYNAKÇA

1. Altuntaş, Hasan (2010), *Oryantasyon Programlarının Yeterlik Düzeylerine Yönelik Öğretmen Adaylarının Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, Ankara.
2. Arı, Asım (2007), “Üniversite Öğretim Elamanlarının Sorunları”, Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı.17, (65-74).
3. Aşkun, Olcay B. (2004), “İşletmelerde Toplumsallaşma Kavramının Örgütte İşgöreni İşe Alıştırma Eğitimi Alanındaki Konumu ve İşlevi”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.10, Sayı.21, (91-95).
4. Brown, Judith (2013), *Employee Orientation: Keeping New Employees on Board*, International Public Management Association for Human Resources, <http://www.digicast.com.au/Portals/59176/docs/Employee%20Orientation.pdf> (02.12.2013).
5. Can, Halil (2002), *Organizasyon ve Yönetim*, Siyasal Kitapevi, Ankara.
6. Can, Halil – Tuncer, Doğan – Ayhan, Doğan Yaşar (1991), *Genel İşletmecilik Bilgileri (Üçüncü Baskı)*, Adım Yayıncılık, Ankara.
7. Deniz, Nevin (1999), *Global Eğitim*, Türkmen Kitapevi, İstanbul.
8. Dessler, Gary (1999), *Essentials of Human Resource Management*, Prentice Hall, New Jersey.
9. Duran, Erol – Sezgin, Feridun – Çoban, Okan (2011), “Aday Sınıf Öğretmenlerinin Uyum ve Sosyalleşme Sürecinin İncelenmesi”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık-2011, Sayı.31, (465-478).
10. Erdoğan, Samiye – Şanlı, H. Sinem – Şimşek Bekir, Hatice (2005), “Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Üniversite Yaşamına Uyum Durumları”, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt.13, No.2, (479-496).
11. Garip, N. Ece (2009), *Okul Yöneticilerinin, Göreve Yeni Başlayan Öğretmenlerin Örgütsel Sosyalleşme Sürecinde, Sosyalleştirme Stratejilerini Kullanma Düzeylerinin İncelenmesi (Tekirdağ İli Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
12. Gökçe, Asiye Toker (2013), “Sınıf Öğretmenlerinin Adaylık Dönemlerinde Yaşadıkları Mesleki Sorunlar”, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı.21, (137-156).
13. Güçlü, Nezahat (1996), “Öğretmen Olma Süreci: Sosyalleşme”, Eğitim ve Bilim Dergisi, Cilt.20, Sayı.99, (55-63).
14. İşçi, Emre (2013), *Oryantasyon Eğitimi*, Hastane Dergisi, www.hastanedergisi.com/sayi20/busayida32.asp (10.12.2013).
15. Kayış, Aliye (2010), *Güvenilirlik Analizi, içinde, SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri (Editör: Şeref Kalaycı)*, Asli Yayın Dağıtım, Ankara.
16. Kocabacak, Ayşe (2006), *İnsan Kaynakları Eğitiminde Oryantasyon: Perakendecilik Sektöründe Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı, Konya.

17. Korkmaz, İsa – Şaban, Ahmet – Akbaşlı, Sait (2004), “Göreve Yeni Başlayan Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Güçlükler”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, Sayı.38, (266-277).
18. Müminoğlu, Melih (2013), Oryantasyon Programları ve Şirketin/Yeni Çalışanların Beklentileri, www.insankaynaklari.com/cn/ContentBody.asp?BodyID=3092 (15.12.2013).
19. Özdemir, Nurdan (2013), İşe Alıştırma (Oryantasyon) Eğitimi, www.okyanusbilgiambari.com/InsanKaynaklari/egitim/oryantasyon.pdf (02.12.2013).
20. Özdemir, Servet ve Yalın, H. İbrahim (2000), *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Nobel Dağıtım, Ankara.
21. Phillips, Jack J. (1987), *Recruiting, Training, and Retraining New Employees*, Jossey Bass Inc., California.
22. Pigors, Paul ve Myers, Charles A. (1981), *Personnel Administration A Point of View and A Method*, (Ninth Edition) Mc Graw – Hill, USA.
23. Sevinç, Bilal (2011), *Survey Araştırması Yöntemi*, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (Editör: Kaan Böke), Alfa Yayınları, İstanbul.
24. Sevim, Seher A. ve Yalçın, İlhan (2006), “Kısa Süreli Bir Oryantasyon Programı Denemesi: Öğrencilerin Uyum Düzeyleri ve Programa İlişkin Görüşleri”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt.39, Sayı.2, (217-233).
25. Türk, K. Ümit (2013), Kariyer Planlama, www.ytukvk.org.tr/arsiv/makaletop.php?makale=kariyerplanlama#_Toc536647909 (03.12.2013).
26. Uğuz, Harun (2013), *Uyum Eğitiminin Etkililiğinin Değerlendirilmesi: Mersin Milli Eğitim Müdürlüğü Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Mersin.
27. Resmi Gazete (2010), Üniversite ve Sağlık Personelinin Tam Gün Çalışmasına ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/01/20100130-1.htm> (01.12.2013).
28. Westwood, Roberta L. (2013), Orientation: Taking it Online and the Trend to Blend, <http://www.iinduction.com/pdf/Orientation-%20Taking%20it%20Online%20and%20the%20Trend%20to%20Blend.pdf> (01.12.2013).

KAMU HARCAMALARININ KALKINMAYA OLAN ETKİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

THE EFFECTS OF PUBLIC EXPENDITURES ON DEVELOPMENT: CASE OF TURKEY

Süha ÇELİKKAYA

Arş. Gör. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü

Aykut SEZGİN

Arş. Gör. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü

ÖZET

1980 sonrası süreçte küreselleşmenin giderek artan etkisi ile birlikte teknolojik gelişmeler ve yeni üretim biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde; kamu kesimi harcamalarının bütçe içerisindeki payı artarken, harcama türleri de değişmektedir.

Bu çerçevede çalışmanın amacı; kamu harcamalarının kalkınmaya olan etkisinin araştırılmasıdır. Bu kapsamda; kamu harcamalarının kalkınmaya olan etkisi Türkiye örneği ile araştırılmaktadır. Araştırmanın odağını; 81 il oluşturmaktadır. Bu illerde 2008-2012 yılları aralığındaki veriler ele alınmaktadır.

Oluşturulan araştırma modeli ekseninde; 81 il için sosyo-ekonomik yenilik endeksi, (HDI) İnsani Gelişme Endeksi metodolojisine göre oluşturulmuştur. Daha sonra; fonksiyonel sınıflandırmaya göre kamu harcamaları ve siyasi değişkenler ile sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi arasındaki ilişki panel veri analizi yöntemi kullanılarak ele alınmıştır. Yapılan analiz neticesinde kamu harcamalarının büyük kısmının sosyo-ekonomik yenilik endeksi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kamu Harcaması, Kalkınma, Panel Veri Analizi, İnsani Gelişme Endeksi, Türkiye*

ABSTRACT

With the ever-increasing effect of globalization, many technological developments and new production styles emerged in the period after 1980. In this period, as the share in the budget of public sector expenditures increases, the expense types changed accordingly.

The aim of this study in this framework is to investigate the public expenditures' effects on development. In this context, the effect of expenditures on development is investigated with the instance of Turkey. The center of this investigation is comprised of 81 provinces. The datum that belongs to the years between 2008-2012 in these cities has been examined in detail.

In the constituted search model axis, the Index of Socio-economic Innovation for 18 provinces has been formed according to the Human Development Index (HDI). Afterwards, according to the functional classification, the relationship between Public Expenditures, Political Variables and the Index of Socio-economic Development is dealt by use of Panel Data Analysis method. In consequence of analysis conducted, it has been concluded that the large part of Public Expenditures has a positive and significant effect on Socio-economic Innovation Index

Key Words: Public Expenditure, Development, Panel Data, Human Development Index, Turkey

1. GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllar, özellikle bağımsızlığına yeni kavuşan ülkelerin kalkınma macerasını başlattığı yıllar olarak bilinmektedir (Başkaya, 2000: 26-28). Nitekim ekonominin içerisinde bulunduğu dengelerin yalnızca rakamsal büyüklüklere atfedilemeyeceği, toplumsal birlik ve bütünlükle desteklenmesi gerekliliği kalkınma süreçlerinin meydana gelmesinde etkili olmuştur.

Kamu kesiminin büyüklüğünü belirleyen en önemli unsurlardan olan kamu harcamaları, genel olarak devlet tarafından belirli bir dönemde yapılan çeşitli harcamalara denilmektedir. Kamu harcamaları; sermaye stokundaki artış ve kaynak dağılımında etkinliğin elde edilmesiyle milli gelir üzerinde değişim meydana getirmektedir. Bu durum aynı zamanda özel sektör verimliliğini de etkilemektedir. Kamu harcamalarının ekonomiye etkisine yönelik ise literatürde iki ayrı görüş bulunduğu görülmektedir. Bunlardan ilki liberal iktisat tarafından öne sürülen kamunun ekonomideki payının daraltılması fikridir. Bu düşünceye göre kamu kesiminin ekonomideki payının büyüklüğü gelişmeyi olumsuz yönde etkileyecektir. İkinci fikre göre ise kamu kesimi büyüklüğünün ekonomik faaliyetlerde olumlu etkisi olacaktır. Keynesyen yaklaşıma dayanan bu düşünceye göre devlet yapmış olduğu faaliyetlerde özel ve kamusal çıkar arasındaki çatışmayı en aza indirerek bireysel ve toplumsal çıkarları uzlaştırmaktadır (Oktayer ve Susam, 2008: 147-148).

Devletin ekonomi içerisindeki rolüne bakıldığında tartışmaların uzun zaman evveline gittiği görülmektedir. Klasik iktisat politikasının hakim olduğu dönemlere kadar uzanan bu tartışmalar ile ilgili olarak günümüzde dahi bir fikir birliği oluşmamıştır (Altunç ve Aydın, 2012: 81). 1929 buhranından sonra farklı bir boyut kazanan tartışmalar Keynesyen politikaların uygulanması ile birlikte giderek artış kaydetmiştir (Gül ve Yavuz, 2011: 73).

Gerek küçük devlet yapısıyla olsun gerekse de daha büyük bir devlet yapısıyla gerçekleşen farklı büyüme rakamları ve bu durumdan kaynaklı oluşan refah durumundaki değişiklikler iktisatçıların her daim ilgisini çekmiştir. Kimi ülkelerin diğerlerinden daha büyük büyüme oranlarına eriştikleri görülürken, kimilerinin de nispeten düşük büyüme rakamlarına sahip oldukları gözlemlenmiştir (Kar ve Taban, 2003: 146). Bu paralelde kamu harcamalarının milli gelirden yaşanan bir artışın sonucu artacağını düşünenlerle beraber kimi modellerde bu durumun aksini savunmaktadır. Tarihsel bir süreç ekseninde irdelendiğinde, kriz evreleri dışında kalan yıllarda gelişmiş ve de gelişmekte olan ülkelerde kamu

harcamalarının yıldan yıla arttığı görülmüştür (Oktayer, 2011: 263). Kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki bu ilişki, kamu ekonomisi ile ilgili olarak en çok araştırma yapılan konulardan bir tanesi olarak literatürde yer alırken bilhassa bu bağlamda 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Alman bilim adamı Adolph Wagner'in gerçekleştirmiş olduğu araştırmalar kamu harcamaları ile büyümenin seyrinin ölçülmesi açısından yol gösterici olmuştur (Kanca, 2011: 75).

2. KAMU HARCAMALARI BÜYÜME BOYUTLU ÇERÇEVE

Bir ülkenin ekonomik ve kültürel kalkınmasıyla beraber, kamu harcamaları da artış eğilimi göstermektedir. Kamu harcamalarındaki bu artış, zaman içerisinde düzenli ve içsel sebeplere bağlı olarak süre gelmektedir (Biehl, 1998: 102).

Kamu kesimi ile ekonomik büyüme arasındaki yaşanan ilişkide, Altunç ve Aydın'a göre iki temel görüş hakim olmaktadır.

1. Görüş: Kamu kesiminin büyüklüğü çoğaldıkça kaynakların etkin dağılımının bozulacağını, özel sektör yatırımlarının dışlanarak nihayetinde de verimliliğin düşeceğini ve bunların sonucu olarak ise ekonomik büyümenin azalacağını düşünmektedir.

2. Görüş: Kamu kesiminin, büyüme ve kalkınma açısından gerekli olan fiziki ve beşeri sermaye kaynaklarını harekete geçirme yolu ile aktif bir rol üstleneceğini düşünmektedir (Altunç ve Aydın, 2012: 81).

Bununla beraber kamu harcamaları ile ekonomik büyüme ilişkisini irdeleyen pek çok çalışma gerek veri setleri, gerekse de uygulanan ekonometrik yöntemleri itibariyle farklılıklar taşımaktadır. Bu çalışmaların kimisinde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki pozitif ve anlamlı iken, kimisinde de negatif ve anlamsız olarak gerçekleşmiştir (Kaya, 2005: 169).

3. VERİ SETİ VE İSTATİSTİKSEL YÖNTEM

Bu çalışmada kullanılan veriler 2008 yılından başlayarak 2012 yılına kadarki dönemi kapsamaktadır. 81 ilin endeks kapsamında ihracat oranları, faydalı model sayıları, patent sayıları, yükseköğretim öğrenci sayıları, kurumlar vergisi oranları, gelir vergisi oranları, işkur kurs sayıları, işsizlik oranı, istihdam oranı ve işgücüne katılım oranı ele alınmıştır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri olarak ise merkezi yönetim bütçe harcamaları içerisindeki fonksiyonel sınıflandırmaya göre kamu harcamaları, illerdeki milletvekillerinin iktidar partisinden olma oranı ve belediyelerin iktidar partisinden olup olmaması ele alınmıştır. Söz konusu verilere TÜİK (TÜİK, erişim tarihi 17.11.2014), Muhasebat (Muhasebat, erişim tarihi 17.11.2014), TPE (TPE, erişim tarihi 17.11.2014), İşkur (İşkur, erişim tarihi 17.11.2014), ÖSYM (ÖSYM, erişim tarihi 17.11.2014) veri tabanlarından ulaşılmıştır. Çözümlemelerde ise EVIEWS 7 paket programından yararlanılmıştır.

Bölgelerarasında gelir dağılımı adaletsizliğini ölçmenin yolu; kişi başına düşen milli gelirlerin karşılaştırılmasıdır. Bu türdeki veriler gelir dağılımı adaletsizliğinin ortadan kaldırılmasında politika

yapıcılara fikir sunmaktadır. Ancak; TÜİK tarafından 2001 sonrasında Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir verisi verilmemektedir. Bu yüzden kalkınma düzeyini ölçebilmek için çalışmada bir endeks hazırlanacaktır.

Bağımlı değişken olarak ele aldığımız endeks, 81 ilin 2008 yılından 2012 yılına kadarki süreçte kalkınma bağlamındaki verilerini kapsamaktadır. Hazırladığımız bu çalışmada Türkiye'deki illere ait veriler kullanılarak kalkınma düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır.

Endekste yer alan verilerden "işsizlik oranı, işgücüne katılım oranı ve istihdam oranı, il ihracatının Türkiye içerisindeki payı", Kalkınma Bakanlığı'nın "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE 2011" de de kullanılan veriler olarak yer almaktadır. Yine yıllar itibariyle illere göre patent sayısı ve faydalı model sayısı, "EDAM Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi" adlı çalışmada yer alan yaratıcılık kategorisindeki "kişi başı tescilli patent sayısı" ile benzer özellikler arz etmektedir. Yine bu değişkenlere yakın değişkenler SEGE 2011 çalışmasında Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite Göstergeleri içerisindeki "Yüz bin kişiye düşen marka başvuru sayısı ve Yüz bin kişiye düşen patent başvuruları" olarak yer almaktadır. İl gelir vergisi ve kurumlar vergisinin Türkiye içerisindeki payı değişkenleri ise DPT'nin 2003 yılında yapmış olduğu "İller İtibariyle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" adlı çalışmada "Kişi başına gelir ve kurumlar vergisi" adı altında ele alınmıştır. Yine Baday Yıldız ve arkadaşlarının "Türkiye'de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" adlı çalışmasında da "Kişi başına gelir ve kurumlar vergisi" değişkeninin ele alındığı görülmektedir. Türkiye İş Bankası'nın hazırlamış olduğu "2010 ve 2012 Verileriyle Türkiye'de İllerin Gelişmişlik Düzeyi Araştırması" içerisinde değişken olarak yer alan "Yüksek lisans öğrenci sayısı", DPT'nin "İller İtibariyle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" adlı çalışmasında yer alan "Okullaşma oranı" ile ilgili değişkenler, Alkin ve arkadaşlarının "İller Arası Rekabet Endeksi: Türkiye'deki İllerin Rekabetçilik Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım" adlı çalışmada yer alan "İldeki yüksek eğitimli kişi sayısı" değişkeni ile Kalkınma Bakanlığının "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE 2011" de yer alan "Yükseköğretim veya fakülte mezunu nüfusun 22+ yaş nüfusa oranı" değişkenlerini karşılayacak şekilde çalışma içerisindeki endekste illere göre yükseköğretim öğrenci sayıları ve yine illere göre işkur kurs sayısı verilerine yer verilmiştir.

Çalışmada 2008-2012 yıllarını kapsayacak şekilde oluşturulan endeks, bağımlı değişken olarak yer almaktadır. Bağımlı değişkenin modellenmesinde ise fonksiyonel sınıflandırmaya göre kamu harcamaları yer almaktadır. Her kamu harcaması ayrı bir bağımsız değişken olarak modellendirmeye dahil edilmiştir. Bununla birlikte; kamu harcamalarının gerçekleştirilmesi hususunda karar merci olan siyasileri temsilen çalışmada iki değişken yer almıştır. Bağımsız değişkenler şunlardır;

1. Genel Kamu Hizmetleri,
2. Savunma Hizmetleri,
3. Kamu Düzeni ve Güvenliği,
4. Ekonomik İşler ve Hizmetler,
5. Çevre Koruma Hizmetleri,
6. İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri,
7. Sağlık Hizmetleri,

8. Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri,
9. Eğitim Hizmetleri,
10. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Hizmetleri,
11. İl Belediyelerinin İktidardan Olup Olmaması,
12. İldeki toplam milletvekili sayısının o ildeki iktidar milletvekili sayısına oranı.

3.1. ENDEKS ÇALIŞMASI

Türkiye'nin bölgeleri ve illeri arasındaki sosyo-ekonomik kalkınma süreci rutin bir şekilde gerçekleşmemekte, aynı zamanda önemli düzeyde sosyo-ekonomik farklılık da bulunmaktadır. Bu farklılıkların tespiti ise politika yapıcılar açısından ciddiye arz etmektedir. Kamu politikalarının uygulanmasında ilk nokta kalkınma düzeyleri arasındaki farklılıkların ortaya konabilmesidir (Baday Yıldız vd., 2012: 148).

1970'lerden itibaren kalkınma düzeyinin ölçülmesinde kişi başına gelir yerine giderek sosyo-ekonomik değişkenlere daha fazla önem addedilir hale gelmiştir. Bu doğrultuda birden çok refah ölçütünün bileşiminden oluşan bir karşılaştırma arayışı ortaya çıkmıştır. Bu arayış neticesinde ortaya çıkan yöntemlerin en önemlilerinden birisi de Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı tarafından geliştirilen (HDI) "İnsani Gelişme Endeksidir. (Baday Yıldız vd., 2012: 148). 1990 senesinde kalkınma literatürüne yeni bir kavram olarak dahil edilen bu endeks ile refah standardı, eğitim standardı ve sağlık standardı olmak üzere üç ayrı endeksin tek endekse indirgenmesiyle ülkelerin kalkınmışlık düzeyini gösteren önemli bir ölçüt kullanılır hale gelmiştir (Ünal, 2008: 90). İnsani Gelişme Endeksi değerlerinin iller ve bölgeler bazında ortaya konulması ekonomik büyüme-iktisadi kalkınma ilişkisi açısından büyük önem arz etmektedir. Bilhassa 2001 sonrasında ülkemizde il bazında kişi başına düşen milli gelir verilerinin olmaması, vekil değişkenlerin tayin edildiği endeksler yoluyla kalkınmanın ölçülmesine yol açmaktadır.

Diğer yandan İnsani Gelişme Endeksi, ortaya çıkışından itibaren kalkınmanın ölçülmesinde ne kadar önemli adımlar atsa da zaman zarfı içerisinde çeşitli eleştirilere de maruz kalmıştır. Özellikle orjinal endeksin üç boyutlu yapısının her ülkeyi yansıtmadığına dair eleştirilerle karşılaşmıştır. Benzer özellikler taşıyan ülkeleri ifade etmekte yeterli iken farklı yapılara sahip ülkelerin kalkınmalarını ifade etmekte yetersiz kaldığı da düşünülmüştür (Silva ve Ferreira-Lopes, 2014: 1057). Silva ve Ferreira-Lopes bu sebeple Portekiz Bölgesel Kalkınma Endeksi adlı çalışmalarında endekse ilave değişken eklemiştir.

İnsani Gelişme Endeksinde genel olarak değişken bir sayıyı tanımlamak için, örnek olarak x'in 0 ile 1 arasındaki ekonomik dağılımını gösterebilmek için aşağıdaki formülün kullanıldığı görülmektedir (Wikipedia, erişim tarihi: 20.11.2014).

$$x - Index = \frac{x - (\min)x}{(\max)x - (\min)x}$$

Değişkenler üzerinde formül uygulandıktan sonra ise ortaya çıkan değerlerin geometrik ortalamasının alınması yolu ile İnsani Gelişme Endeksine ulaşılmaktadır (Doğan ve Tatlı, 2014: 104).

3.2. PANEL VERİ UYGULAMASI

Türkiye'deki kamu harcamalarının kalkınma üzerine etkilerini belirlemeye yönelik olarak yapılacak uygulamada, panel veri analizi kullanılacaktır. Panel veri analizi, zaman serileri ve yatay kesitlerin birleştirilmesi ile gerçekleştirilen ekonometrik tahmin yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Greene, 2012: 343).

Panel veri analizi gözlemlerin zaman içindeki değerlerinden oluşan veri setine denilmektedir. Analizdeki gözlemler ülkeler, iller, ilçeler, şirketler, bireyler vb. olabilmektedir. Panel veri ile kesit analizi ve zaman serisi analizi birleştirilmektedir (Baydar, 2010: 52).

Panel veri setinde her bir yatay kesitin eşit uzunlukta zaman serisi içermesi dengeli panel; zaman serisi uzunlukları yatay kesitten yatay kesite değişmesi ise dengesiz panel olarak tanımlanmaktadır (Çetin ve Ecevit, 2010: 172).

Panel veri analizi genellikle yatay kesit birim sayısı (N), dönem sayısından (T) fazla (N>T) olduğunda görülmektedir.

Panel veri modeli genel olarak şu şekilde yazılmaktadır.

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{kit}X_{kit} + u_{it}$$

i=1 ,....., N ; t=1 ,....., T

Modelde Y: bağımlı değişken, : Bağımsız değişken, α : Sabit parametre, β : Eğim parametreleri, u= hata terimidir. i alt indisi birimleri (birey, şehir, ülke), t alt indisi ise zamanı (gün, ay, yıl) göstermektedir. Panel veri seti olduğunu ifade eden ise değişken, parametreler ve hata teriminin i ve t alt indislerini taşımasıdır. Bu modelde sabit ve eğim parametreleri birimlere ve de zamana göre değer almaktadır (Tatoğlu, 2013: 4).

Panel veri analizinin bazı önemli avantajları bulunmaktadır (Künye, 2014: 156, Greene, 2002: 284; Hsiao, 2003: 1; Hurlin, 2010: 8, Tatoğlu, 2013: 10).

1. Panel veride kesit ve zaman serisi gözlemlerinin eş zamanlı olarak bulunmasından kaynaklı araştırmacıya daha fazla veri ile çalışma imkânı sunulmaktadır. Bununla birlikte serbestlik derecesi de artmaktadır.

2. Analizde kullanılan birimler genellikle eşit dağılımlı olmadıklarından dolayı tek başına zaman serisi ya da yatay kesit verisi heterojenliği kontrol edememektedir; Panel veri uygulaması ile bu heterojenlik kontrol edilebilmektedir.

3. Panel veri, örnekleme bulunan her bir ölçütün zaman zarfındaki değişimleri ile ilgili çok sayıda gözlem yapılabilmesine imkan sağlamaktadır. Bu sayede analizin güvenilirliği yükselmektedir.

4. Panel veri uygulaması sayesinde zaman serisi ve yatay kesit verilerinde görünenden daha karmaşık davranışsal modeller oluşturulup, test edilebilir hale gelmektedir.

5. Panel veri uzun zaman serilerinde kullanıldığı vakit, zaman serisi analizlerindeki panel birim kök testleri standart olarak dağılmaktadır. Tek başına zaman serisi analizleri yapıldığı vakit ise, tipik birim kökler standart olmayan bir şekilde dağılmaktadır.

6. Panel veri, bir dönemden diğer bir döneme meydana gelen değişim ile mikro birimler arasındaki değişimi birleştirerek değişkenlik meydana getirir. Bu sayede çoklu doğrusallık düşmektedir.

7. Panel veri, mikro birimlerde türdeş olmama durumu ile ilgili olarak da kullanılabilir. Herhangi bir yatay kesitte, araştırma konusu olan birimlerdeki davranışları etkileyen, sayısız ölçülemeyen değişken bulunmaktadır. Bu değişkenlerin dışlanması durumunda sapmalı tahminler ortaya çıkmaktadır. Panel veri ile bu sorun çözülebilmektedir.

8. Panel veri, dinamik uyarlamalar için daha iyi incelenilme imkanı sunmaktadır. Yatay kesit verileri dinamikler hakkında hiçbir şey ifade etmezken, zaman serisi verilerinin ise iyi tahmin yürütebilmeleri için yeteri kadar uzun olmaları lazımdır. Bu açıdan bakıldığında panel veri, çeşitli birimlerin dinamik tepkileri üzerine mevcut bilgiyi kullanarak çok uzun bir zaman serisine olan gereksinimi giderebilmektedir.

Panel veri analizinin üstün yanları dışında bazı eksiklikleri de bulunmaktadır. (Baydar, 2010: 55).

Panel veri analizinde modeller ve ölçümler yatay kesit ve zaman serilerine göre daha karmaşık yapıdadır.

Ülkeler arasındaki bağımlılığı hesaba katmayan ve ülkeler ile bölgeleri uzun zaman serileri olarak dikkate alan makro paneller, yanlış sonuçlar çıkarılmasına yol açmaktadır. Literatürde yer alan kimi panel birim kök testleri yatay kesitlerin bağımsız olduğunu varsaymaktadır. Bununla birlikte, yatay kesit bağımlılığı önemli olmakla beraber sonuçları da etkilemektedir.

Sonuç itibarıyla değerlendirdiğimizde ise panel veri analizinin eksiklikleri; kesit veri ve zaman serisinde karşılaşılabilecek sorunlara benzer yapıda görülmektedir.

Hata terimlerinin özellikleri ve katsayıların değişebilirliği ile ilgili varsayımlara bağlı olarak panel veri regresyonu farklı şekillerde tahmin edilebilmektedir. Farklı varsayımlarla ortaya koyulan modeller, Sabit Etkiler Modeli ve Rassal Etkiler Modeli olarak ikiye ayrılmaktadır (Kara, 2012: 152). Panel veri kullanımında her bir birimde gözlemlenemeyen birim ile zaman etkileri ortaya çıkabilmektedir. Bu etkiler tesadüfi ya da sabit olabilmektedir. Dışlanan etkilerin sabit olduğu varsayılıyorsa, sabit etkili model; hata terimi gibi tesadüfi olduğu varsayılıyorsa, tesadüfi etkili model kullanılmaktadır (Baydar, 2010: 55-56).

Sabit Etkiler Modeli

Panel veri analizi ile tahminde kullanılan en temel modellerden birisi sabit etkiler modelidir. Sabit etkiler modeliyle birimlerin davranışlarında meydana gelen farklılıklar sabit terimde oluşan farklılıklar ile ortaya koyulmaktadır. Bununla birlikte eğim katsayısı ise 0 sayılmaktadır (Özer ve Biçerli, 2003: 71-72). Sabit etkiler modelinde gözlenemeyen etkiler, modele kukla değişkenler vasıtasıyla eklenirken, gözlenemeyen etkilerle açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon olduğu varsayılmaktadır. Bununla birlikte sabit etkiler modeli, kukla değişken kullanımına bağlı olarak çok fazla değişken kapsayarak serbestlik derecesi kaybına da neden olabilmektedir. Yine zamandaki değişimlere bağlı

olmayan cinsiyet, ırk, din ve mesafe gibi verilerde sabit etkiler ile doğrudan tahmin edilememektedir (Kara, 2012:152).

Sabit etkiler modeli; kesitler arasındaki eğim katsayıların aynı, sabit katsayısının ise değişken olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Her bir yatay kesitin bireyselliğini dikkate alma yollarından birisi her bir kent için sabit katsayıların farklı olmasına ve karşılık eğim katsayılarının aynı olmasına izin vermektir. Bu türdeki modeller Sabit Etkiler Modeli olarak tanımlanmaktadır. Bu tür modellerin eğim parametreleri tüm yatay kesit birimleri için aynı ($\beta_i = \beta$) iken, sabit parametre, birim etki içermesinden dolayı birimden birime değişmektedir (Baydar, 2010: 56).

Rassal Etkiler Modeli

Sabit etkiler modelinde yer alanın aksine model içerisindeki gözlemlenemeyen etkiler değişkenlerle ilişkisiz ise, kesite özgü sabit terimlerin kesit birimleri arasında rassal olarak dağıldığı varsayılmaktadır. Rassal etkiler modelini destekleyen bu görüş, eğer kesit birimleri geniş bir popülasyondan çekiliyorsa uygun olmaktadır (Greene, 2012: 371). Rassal etkiler modelinde sabit terim, tüm kesit birimleri için ortalama sabit terimi (β) vermekte, hata terimi (ϵ) ise her kesit birimine ait sabit terimin bu ortalama sabit terimden rassal sapmasını temsil etmektedir. Rassal etkiler modeli ile tahmin etmede kullanılan etkin tahmin yöntemi Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GLS) yöntemidir. Eğer panel veride yer alan kesit birimi sayısı çok ve zaman dönemi (n) (G) kısa ise, rassal etkiler modeli, sabit etkiler modeline göre daha başarılı tahminler sunmaktadır (Özer ve Biçerli, 2003: 72).

Hausmann Testi

Panel veri analizi içeren çalışmalarda gerek sabit etkiler modeli, gerekse de rassal etkiler modelinin kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte bilhassa yatay kesit birimlerinin büyük ve zaman serisinin küçük olduğu durumlarda her iki yöntemin tahmin sonuçları arasında farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Karşılaşılan bu gibi durumlarda ise genel olarak şu şekilde davranılmaktadır.

Şayet yatay kesit geniş bir popülasyondan geliyorsa ve gayemiz popülasyon hakkında çıkarımlar yapmaksam rassal etkiler modeli, eğer amacımız belirli yatay kesit birimleri hakkında çıkarımlar yapmak ise sabit etkiler modeli uygun olmaktadır (Atıcı ve Güloğlu, 2006: 12). Model seçiminde literatürde, gözlenmeyen değişkenlerin, açıklayıcı değişkenlerle arasındaki korelasyonu belirlemeye yönelik Hausmann Testi yapıldığı görülmektedir. Hausman testi “tesadüfi etki modeli tahmincisi doğrudur” sıfır hipotezi altında k serbestlik dereceli ki-kare dağılımı göstermektedir.

$$H_0: (E | x_{it}) = 0$$

$$H_1: (E | x_{it}) \neq 0$$

Sıfır hipotezi, gözlenmeyen etkilerle açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon olmadığını ifade etmektedir. 0 hipotezi kabul edilmesi durumunda rassal etkiler modeli etkindir. 0 hipotezinin reddedildiği durumda ise gözlenemeyen etkilerle açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon bulunmakta ve sabit etkiler modeli etkin olarak gözlemlenmektedir (Kara, 2012: 153).

Kullanılan Modeller

Panel veri analizi yöntemiyle kamu harcamaları ve kalkınma arasındaki ilişkinin ölçülmesine yönelik olarak çeşitli modeller kurulmuştur. Çalışmada Hausmann testi sonuçlarına göre yapılacak

modellemenin, sabit etkilere göre mi, yoksa rassal etkilere göre mi olacağına cevap bulunmaya çalışılmıştır. Çıkan sonuçlara bakıldığında sabit etkiler modelinin ve rassal etkiler modelinin kullanıldığı modeller aşağıda tasnif edilmiştir.

Sabit Etkiler Modeli

Sabit Etkiler Modeli'nin tahmininde Bölümlenmiş En Küçük Kareler yöntemi kullanılmaktadır.

Model 1

$$ENDEKS_{it} = a_{it} + \beta(\text{Gen. Kamu H.})_{it} + \beta(\text{Savunma H.})_{it} + \beta(\text{Kamu Düz. ve Güv. H.})_{it} + \beta(\text{Ekonomik İş ve H.})_{it} + \beta(\text{Çevre K. H.})_{it} + \beta(\text{İsk ve Top. R.H.})_{it} + \beta(\text{Sağlık H.})_{it} + \beta(\text{Din. Kül ve Din H.})_{it} + \beta(\text{Eğitim H.})_{it} + \beta(\text{Sos. Güv. ve Sos. Yardım H.})_{it} + \beta(\text{Bel. İktidar Olması.})_{it} + \beta(\text{İkt. Milletv. Oranı}) X_{it} + U_{it}$$

Model 2

$$ENDEKS_{it} = a_{it} + \beta(\text{Gen. Kamu H.})_{it} + \beta(\text{Savunma H.})_{it} + \beta(\text{Kamu Düz. ve Güv. H.})_{it} + \beta(\text{Ekonomik İş ve H.})_{it} + \beta(\text{Çevre K. H.})_{it} + \beta(\text{İsk ve Top. R.H.})_{it} + \beta(\text{Sağlık H.})_{it} + \beta(\text{Din. Kül ve Din H.})_{it} + \beta(\text{Eğitim H.})_{it} + \beta(\text{Sos. Güv. ve Sos. Yardım H.})_{it} X_{it} + U_{it}$$

Model 1

Sosyo-ekonomik yenilik endeksi ile fonksiyonel sınıflandırmaya göre merkezi yönetim bütçe harcamaları, belediyelerin iktidar partisinden olup olmaması durumu ve il milletvekillerinin iktidar partisinden olma oranı arasındaki ilişki model 1 ile test edilmiştir. Modelde 12 adet bağımsız değişken vardır. Modelin formülü ve içinde yer alan değişkenler aşağıda verilmiştir.

Model 1'de, Hausmann test değeri değeri 0.05'in altında yer aldığından dolayı sabit etkiler modeli uygulanmıştır.

Model 1

$$ENDEKS_{it} = a_{it} + \beta(\text{Gen. Kamu H.})_{it} + \beta(\text{Savunma H.})_{it} + \beta(\text{Kamu Düz. ve Güv. H.})_{it} + \beta(\text{Ekonomik İş ve H.})_{it} + \beta(\text{Çevre K. H.})_{it} + \beta(\text{İsk ve Top. R.H.})_{it} + \beta(\text{Sağlık H.})_{it} + \beta(\text{Din. Kül ve Din H.})_{it} + \beta(\text{Eğitim H.})_{it} + \beta(\text{Sos. Güv. ve Sos. Yardım H.})_{it} + \beta(\text{Bel. İktidar Olması.})_{it} + \beta(\text{İkt. Milletv. Oranı}) X_{it} + U_{it}$$

Tablo 1: Model 1 Sonuçları

	Katsayı	Standart Hata	P Değeri	Anlamlılık
Gen. Kamu H.	3.88E-08	7.52E-08	0.606	
Savunma H.	-6.51E-07	6.74E-08	0.000	***
Kamu Düz ve Güv. H.	8.78E-07	1.13E-07	0.000	***
Eko. İşler ve Hizmetler	-3.02E-08	8.83E-09	0.000	***
Çevre Koruma Hizmetleri	-3.88E-06	2.11E-06	0.067	*
İskan ve Toplum Ref. Hiz	-1.37E-07	7.19E-08	0.057	*
Sağlık Hizmetleri	2.95E-07	4.78E-08	0.000	***
Dinlen., Kültür ve Din Hiz	-7.16E-07	8.43E-08	0.000	***
Eğitim Hizmetleri	-8.74E-09	4.54E-08	0.847	
Sos.Güv.&Sosyal Yar. Hiz	-1.05E-06	2.22E-07	0.000	***
Belediyelerin İktidardan Olması	0.006792	0.006975	0.331	
İktidar Milletvekillerinin Oranı	0.007341	0.017605	0.677	
R²	0.910			

N	81
Toplam Gözlem	405
F Anlamlılık Değeri	0.000
Hausmann Test Değeri	0.000

Not: ***, $p < 0.01$; **, $p < 0.05$; *, $p < 0.10$ 'u göstermektedir.

Modelde, kamu düzeni ve güvenliği hizmetleri ile sağlık hizmetleri değişkenleri pozitif yönde anlamlı olarak yer almıştır. Savunma hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetler, çevre koruma hizmetleri, iskan ve toplumsal refah hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma hizmetleri ise negatif yönde anlamlı olarak yer almıştır. Genel kamu hizmetleri, eğitim hizmetleri, belediyelerin iktidardan olması ve ildeki milletvekillerinin iktidar milletvekillerine oranı değişkenleri ise anlamsız olarak bulunmuştur.

Genellikle kamu harcaması değişkenlerinin ekonomiye olan etkisi harcama yapıldıktan belirli bir süre sonra gerçekleşmektedir. Buna gecikme etkisi (lag time) denilmektedir. Ancak; gerek model 1 gerekse de daha sonraki modellerde gecikme etkisinin uzunluğu ele alınmayacaktır.

Kamu düzeni ve güvenliği başlığında, toplumsal huzur ve asayişin sağlanmasına yönelik adalet bakanlığına yapılan harcamalar ile genel, adli ve trafik güvenlik hizmet harcamaları yer almaktadır. Glass, 2009 yılında yapmış olduğu çalışmada kamu düzeni ve güvenliği başlığında yer alan mahkeme harcamalarının GSYİH üzerinde olumlu etkisini tespit etmiştir. Yine aynı çalışmada toplam kamu düzeni ve güvenliği ile GSYİH arasında ise bir ilişki bulamamıştır. Cullison ise, 1993 yılındaki çalışmasında adalet hizmetlerinin ekonomiyi olumlu ya da olumsuz etkilemesinin hizmetin etkinliğine bağlı olduğunu ifade etmiştir (Deyneli, 2011: 18). Çalışmamızda kamu düzeni ve güvenliğine yönelik yapılan 1 birimlik harcamanın sosyo-ekonomik yenilik endeksini $8.78E-07$ birim arttırdığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Merkezi bütçede yer alan sağlık hizmetleri kapsamına, "tıbbi ürünler, cihaz ve ekipmanlara ilişkin işler ve hizmetler, ayakta yürütülen tedavi hizmetleri, hastane işleri ve hizmetleri, halk sağlığı hizmetleri ile sağlık hizmetlerine ilişkin araştırma ve geliştirme hizmetleri" girmektedir. Türkiye üzerine yapılan pek çok çalışmada (Fikir 2010, Kar ve Taban 2003, Gürsel 2008, Özbaran 2004) sağlık harcamalarının büyüme üzerine pozitif etkisi olduğu görülmüştür. Çalışmada sağlık hizmetlerine yapılan 1 birimlik harcama sosyo-ekonomik yenilik endeksini $2.95E-07$ birim arttırmaktadır.

Diğer yandan kapsamında, "Askeri savunma hizmetleri, sivil savunma hizmetleri, dış askeri yardım hizmetleri, savunmaya ilişkin Ar-Ge hizmetleri" yer alan savunma hizmetlerinin literatürde büyüme ile arasında doğru yönlü, ters yönlü ya da anlamsız bir ilişki bulunduğu görülmektedir. Literatürde büyüme ve savunma hizmetleri arasındaki ilişkinin negatif yönde anlamlı olduğunu tespit eden görüşlerden bazıları şunlardır: Faini, Annez ve Taylor'un 1984 yılındaki çalışması, Deger'in 1986'daki ve Yakovlev'in 2007 yılındaki çalışmasıdır (Görkem ve Işık, 2008: 407-408). Nitekim analiz sonucumuzda da savunma hizmetlerine yapılan 1 birimlik harcamanın sosyo-ekonomik yenilik endeksini $-6.51E-07$ birim azalttığı görülmektedir.

Merkezi bütçe harcamaları arasında yer alan "Ekonomik işler ve hizmetler" çatısı altında; tarım, ormancılık, balıkçılık ve avcılık hizmetleri, yakıt ve enerji hizmetleri, madencilik, imalat ve inşaat hizmetleri, ulaştırma hizmetleri, iletişim hizmetleri, diğer endüstriler ile ekonomik işlere yönelik Ar-Ge

faaliyetleri yer almaktadır. Ekonomik işler ve hizmetlere yönelik yapılan 1 birimlik harcamanın sosyo-ekonomik yenilik endeksini $-3.02E-08$ birim azalttığı görülmektedir. Bu olumsuz etkileme düşük olmakla birlikte, 2008-2012 arasındaki zaman diliminin kısa olması da ilişkinin yönü ve şiddetinin belirlenmesinde etkili olmaktadır.

Çevre koruma hizmetleri, "atık yönetimi ve atık su yönetimi hizmetleri, kirliliğin azaltılması hizmetleri, doğal ortam ve bio çeşitliliğin korunması hizmetleri, çevre korumaya ilişkin Ar-Ge hizmetleri" alanlarını kapsamaktadır. Çevre koruma hizmetlerine yönelik yapılan 1 birimlik harcama sosyo-ekonomik yenilik endeksini $-3.88E-06$ birim düşürmektedir.

İskan ve toplumsal refah hizmetleri, "İskan İşleri ve Hizmetleri, Toplum Refahı Hizmetleri, su temini işleri, sokak ve caddelerin aydınlatılması hizmetleri, iskan ve toplum refahına yönelik Ar-Ge hizmetleri" yer almaktadır. İskan ve toplumsal refah hizmetlerine yönelik yapılan 1 birimlik harcama sosyo-ekonomik yenilik endeksini $-1.37E-07$ birim azaltmaktadır.

Dinlenme, kültür ve din hizmetleri, "yayın ve yayım hizmetleri, din hizmetleri, dinlenme kültür ve din hizmetlerine yönelik Ar-Ge hizmetleri" şeklinde yer almaktadır. Analiz sonucunda dinlenme, kültür ve din hizmetlerine yönelik yapılan 1 birimlik harcama sosyo-ekonomik yenilik endeksini $-7.16E-07$ azalttığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri kapsamına, hastalık malullük, yaşlılık yardımı, dul ve yetim aylığı, aile ve çocuk yardımı, işsizlik ve iskan yardımı hizmetleri, sosyal güvencesi bulunmayanlara yönelik verilen hizmetler, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlara ilişkin araştırma ve geliştirme hizmetleri girmektedir. Literatüre baktığımızda; Diamond, 1989 yılında yaptığı çalışmada negatif ve istatistiksel olarak anlamsız bir sonuç bulmuştur. Barro ise 1991 yılındaki çalışmada pozitif bir ilişki bulmakla beraber yine istatistiksel olarak anlamsızdır. Crone 1993 ve Kelly 1997'deki çalışmalarında istatistiksel bakımdan çok yönlü fakat pozitif bir ilişki bulmuştur. Kar ve Taban'ın 2003 yılındaki çalışmada ise sosyal güvenlik hizmetleri ile büyüme arasında doğru yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunduğunu görmekteyiz.

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine yönelik yapılan 1 birimlik harcama sosyo-ekonomik yenilik endeksini $-1.05E-06$ birim azaltmaktadır. Sosyal güvenlik harcamalarının negatif bir etki doğurmasında, çalışmanın zaman aralığının kısıtlı olması yanı sıra bu tarz hizmetlere yönelik harcamaların etkisini uzun dönemde göstermesi de etkili olmuştur.

Model 2

Model 2'de sosyo-ekonomik yenilik endeksi ile fonksiyonel sınıflandırmaya göre merkezi yönetim bütçe harcamaları arasındaki ilişki ele alınmıştır. Model 2'nin 1'e göre farkı model 1'e dahil edilen 2 siyasi değişkenin model 2'de yer almamasıdır. 10 adet bağımsız değişkenin bulunduğu modelin formülü ile içinde yer alan değişkenler aşağıda verilmiştir.

Model 2'de, Hausmann test değeri 0.05'in altında yer aldığından dolayı sabit etkiler modeli uygulanmıştır.

$$ENDEKS_{it} = a_{it} + \beta(Gen. Kamu H.)_{it} + \beta(Savunma H.)_{it} + \beta(Kamu Düz. ve Güz. H.)_{it} + \beta(Ekonomik İş ve H.)_{it} + \beta(Çevre K. H.)_{it} +$$

$$\beta(\text{Isk ve Top. R.H.})_{it} + \beta(\text{Sağlık H.})_{it} + \beta(\text{Din. Kül ve Din H.})_{it} + \beta(\text{Eğitim H.})_{it} + \beta(\text{Sos. Güv. ve Sos. Yardım H.})_{it} X_{it} + U_{it}$$

Tablo 2: Model 2 Sonuçları

	Katsayı	Standart Hata	P Değeri	Anlamlılık
Gen. Kamu H.	4.37E-08	7.48E-08	0.559	
Savunma H.	-6.58E-07	6.66E-08	0.000	***
Kamu Düz ve Güv. H.	8.76E-07	1.12E-07	0.000	***
Eko. İşler ve Hizmetler	-3.07E-08	8.80E-09	0.000	***
Çevre Koruma Hizmetleri	-4.04E-06	2.10E-06	0.055	*
İskan ve Toplum Ref. Hiz	-1.33E-07	7.05E-08	0.060	*
Sağlık Hizmetleri	2.95E-07	4.76E-08	0.000	***
Dinlen., Kültür ve Din Hiz	-7.15E-07	8.38E-08	0.000	***
Eğitim Hizmetleri	-7.94E-09	4.53E-08	0.860	
Sos.Güv.&Sosyal Yar. Hiz	-1.06E-06	2.20E-07	0.000	***
R²	0.910			
N	81			
Toplam Gözlem	405			
F Anlamlılık Değeri	0.000			
Hausmann Test Değeri	0.000			

Not: ***, p<0.01; **, p<0.05; *, p<0.10'u göstermektedir.

Modelde kamu düzeni ve güvenliği hizmetleri ile sağlık hizmetleri pozitif olarak anlamlı, savunma hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetler, çevre koruma hizmetleri, iskan ve toplumsal refah hizmetleri, dinlenme kültür ve din hizmetleri ile sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma hizmetleri negatif anlamlı olarak yer almıştır. Genel kamu hizmetleri ve eğitim hizmetleri ise pozitif ancak anlamsız olarak yer almıştır.

Modelde, kamu düzeni ve güvenliğine yönelik yapılan 1 birimlik harcamanın sosyo-ekonomik yenilik endeksini 8.76E-07 birim arttırdığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durum model 1 ve 2'de kamu düzeni ve güvenliği hizmetleri ile endeks arasındaki ilişkinin benzer bir şekilde pozitif ve anlamlı olduğunu göstermektedir. Kamu düzeni ve güvenliğinin ekonomiye olan etkisi gecikme olmadan görülmektedir.

Kalkınma üzerinde pozitif etkisi bulunan sağlık hizmetlerine yapılan 1 birimlik harcama sosyo-ekonomik yenilik endeksini 2.95E-07 birim arttırmaktadır. Bu değer model 1'deki artışın, model 2'deki ile aynı oranda olduğunu göstermektedir. Literatüre bakıldığında sağlık hizmetlerine yönelik yapılan harcamaların etkisini uzun dönemde gösterdiği görülmektedir (Kar ve Taban, 2003: 153-154). Bununla birlikte çalışmamızda sağlık hizmetlerine yönelik harcamalar kısa dönemde de etkisini göstermektedir.

Literatürün geneliyle benzerlik gösterecek şekilde savunma hizmetleri ile kalkınma arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur. Çalışmamızda, savunma hizmetlerine yönelik yapılan 1 birimlik harcamanın sosyo-ekonomik yenilik endeksini -6.58E-07 birim azalttığı görülmektedir.

Ekonomik işler ve hizmetlere yönelik yapılan 1 birimlik harcama, sosyo-ekonomik yenilik endeksinde -3.07E-08 birimlik azalışa sebep olmaktadır.

Çevre koruma hizmetlerine yapılan 1 birimlik harcama sosyo-ekonomik yenilik endeksini - 4.04E-06 birim düşürmektedir.

Etkisini uzun dönemde gösteren hizmet çeşitlerinden birisi de İskan ve toplumsal refahtır. Bu tür hizmetlere yönelik yapılan 1 birimlik harcama sosyo-ekonomik yenilik endeksini -1.33E-07 birim azaltmıştır.

Analiz neticesinde dinlenme, kültür ve din hizmetlerine yönelik yapılan 1 birimlik harcama sonucunda sosyo-ekonomik yenilik endeksi -7.15E-07 azalmaktadır.

Sosyal güvenlik harcamalarının amacı sosyal barışın sağlanmasına katkı sağlamak ve sosyal refahı iyileştirmek, iktisadi büyüme ve kalkınmayı arttırmaktadır. Bundan dolayı; sosyal güvenlik harcamalarının büyüme pozitif yönde etkilemesi beklenmektedir (Kar ve Taban, 2003: 154). Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetlerine yönelik yapılan 1 birimlik harcama sosyo-ekonomik yenilik endeksini -1.06E-06 birim azaltmaktadır.

Tablo 3'de; Model 1'de bulunan fonksiyonel sınıflandırmaya göre kamu harcamalarının merkezi bütçeden aldığı pay yer almaktadır. Ayrıca, kalkınma ile kamu harcama değişkenleri arasında gerçekleşmesi beklenen ilişki şeklini gösteren beklenen etki sütunu bulunmaktadır. Yine, kamu harcamaları ve hazırladığımız sosyo-ekonomik yenilik endeksi arasındaki ilişki gerçekleşen etki kısmında yer almaktadır. Son sütunda ise beklenen etki ile gerçekleşen etki arasındaki farkın neden kaynaklandığını belirten farklılığın kaynağı bölümü bulunmaktadır.

Tablo 3: Model 3 Sonuçları

Değişken	Bütçe Payındaki Eğilim (2008-2012)	Beklenen Etki		Gerçekleşen Etki	Farklılığın Kaynağı
Gen. Kamu Hiz.	Azalan	+		+(Anlamsız)	Çalışma döneminin kısa olması etkinin anlamsız olmasına yol açmıştır.
Savunma Hiz.	Azalan	- (Faini,Annez,Taylor1984) (Değer 1986) (Özmuca1996) (Giray2004) (Yakovlev2007)	+ (Biswas,Ram1986) (Sezgin1997,2001) (Yılancı,Özcan2011)	-(Anlamlı)	Savunma ile sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi arasında ters yönlü ilişki vardır.
Kamu Düz. ve Güt. Hiz.	Artan	+ (Glass 2009)		+(Anlamlı)	
Ek. İşler ve Hiz.	Artan			-(Anlamlı)	
Çev. Kor. Hiz.	Sabit	+ Bruyn, VanDenBergh, Opschoor, 1998	Nötr (Grosman, Kueger 1994)	-(Anlamlı)	Gelişmişlik düzeyi farkı, Çalışma zaman aralığı, Harcamaların sabit oranlı olması
İsk. ve Toplum Ref.	Azalan	+		-(Anlamlı)	Harcamaların azalan oranlı olması,

				Çalışma döneminin az olması
Sağlık Hiz.	Azalan	+ (Sorkin1977) (Heshmati2001) (Fikir2004) (Kar,Taban2004) (Özbaran2004) (Dayangaç v.d.2008)		+(Anlamlı)
Dinlen. Kültür ve Din Hiz.	Artan	+		-(Anlamlı)
				Çalışma döneminin kısa olması, Sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksinde sosyal yapıyı yansıtan değişken eksikliği
Eğitim Hiz.	Artan	+ (Akgül,Koç2011) (Kıran2013) (Riasat2011) (Eriçok, Yılan2013) (Pamuk,Bektaş2014)		-(Anlamsız)
				Eğitimin uzun dönemde ortaya çıkması söz konusudur.
Sos. Güv. ve Sos. Yrd. Hiz.	Artan	- (Diamond1989)	+ (Barro1991) (Crone1993) (Kelly1997) (Kar,Taban2003)	-(Anlamlı)

Beşeri kamu harcamaları arasında yer alan kültür, sağlık, eğitim, çevre harcamaları gibi alanlar ekonomik gelişmişlik düzeyi ile paralel olarak artış kaydetmektedir. Literatürde eğitim hizmetlerine yönelik yapılan kamu harcamalarına bakıldığında genellikle kısa dönem için durağan, uzun dönemli olarak ele alındığında ise pozitif olduğu görülmektedir. Çalışmamızdaki tek değişkenli modelde eğitim hizmetleri pozitif ve anlamlı iken, çok değişkenli modelde negatif ve anlamsız olarak yer almaktadır. Eğitim hizmetlerinde gecikme etkisinin bulunması bu alanlara yapılacak harcamaların, etkisinin uzun vadede görüleceğini göstermektedir. Bunların yanı sıra; eğitim hizmetlerinin merkezi bütçe içerisinde aldığı pay 2008-2012 döneminde artan oran biçimindedir.

Ulusların gelişmişlik düzeylerinin yükselmesi ile çevre hizmetlerine yönelik harcamalar daha başarılı olmaktadır. Türkiye'de gelişmişlik düzeyinin artması ile birlikte çevre koruma hizmetlerine yapılacak kamu harcamalarının kalkınmayı yükselteceği düşünülmektedir. Çalışmanın zaman diliminin 5 yılı kapsaması çevre koruma hizmetleri gibi beşeri kamu harcamaları açısından kısa bir süreç olarak sayılmaktadır. Bruyn, Van Den Bergh ve Opschoor'un 1998 yılındaki çalışmasına göre çevreye yönelik harcamalar etkisini uzun dönemde göstermektedir. Diğer yandan; çevre koruma hizmetlerinin merkezi bütçe içerisinde almış olduğu paya bakıldığında 2008-2012 döneminde sabit olduğu görülmektedir.

Savunma hizmetlerine yönelik literatürde daha önce de bahsedildiği gibi iki temel görüş bulunmaktadır. Bunlardan ilki; savunma hizmetlerine yönelik harcamaların toplumsal huzuru artırarak kalkınmayı yükselteceği fikridir. Bu düşüncedekiler; özellikle altyapı, teknolojik gelişme ve beşeri

sermaye birikimi alanlarında savunma harcamalarının pozitif dışsal etkilerinin bulunduğu inanmaktadırlar. İkincisi ise; savunma hizmetlerinin kalkınma üzerinde ters yönde etkisi bulunacağını savunan düşüncedir. Çalışma döneminde savunma hizmetleri ile hazırlanmış olduğumuz sosyo-ekonomik yenilik endeksi arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Aynı zamanda; savunma hizmetlerinin merkezi bütçeden almış olduğu pay da dönem içerisinde azalmaktadır.

İskan ve toplum refahı hizmetleri ile genel kamu hizmetlerine yönelik doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte; toplumsal refahın yükselmesi sosyo-ekonomik yeniliği arttıran bir faktördür. Çalışma döneminde bu tür harcamaların merkezi bütçedeki payının azalan şekilde olması ve çalışma döneminin 5 yıllı kısıtlı kalması iskan ve toplum refahı hizmetlerinin hazırlanan sosyo-ekonomik yeniliği endeksi üzerindeki etkisinin anlamlı ancak negatif olmasına yol açmaktadır. Diğer yandan; genel kamu hizmetleri topluma yönelik hizmetleri yansıttığından sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi ile arasında doğru yönlü bir ilişki beklenmektedir. Çalışmamızda da, genel kamu hizmetleri ile hazırladığımız sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi arasında doğru yönlü bir ilişki bulunmasına rağmen ilişki anlamsızdır.

Wagner'e göre kültür hizmetleri tarzındaki harcamalar kamu tarafından özel sektöre göre daha iyi gerçekleştirilmektedir. Dinlenme, kültür ve din hizmetleri gibi harcamalar toplumsal refahı yakından ilgilendiren harcamalardır. Bu tür harcamaların kalkınma üzerinde olumlu etki göstermesi beklenmektedir (Oktayer, 2011: 264). Merkezi bütçe açısından bakıldığında çalışma döneminde dinlenme, kültür ve din hizmetleri harcamalarının artan eğilimli olduğu görülmektedir. Çalışmamızda bu değişken anlamlı fakat hazırladığımız sosyo-ekonomik yenilik endeksi ile ters yönlü bir ilişkiye sahiptir. Sosyo-ekonomik yenilik endeksi ile ters yönlü ilişki içerisinde bulunmasının sebepleri arasında; çalışma yapılan dönemin 5 yıllık dar bir zaman zarfı olması ve hazırlanan endekste sosyal değişken miktarının düşük olması yer almaktadır.

Ekonomik işler ve hizmetler emek kesiminin doğrudan refahını arttıracak tarzda harcamalar değildir. Bu sebepten dolayı; bu tür kamu harcamaları emek kesiminin kamusal hizmet tüketiminin dışında tutulması gerekmektedir (Karabacak, 2012: 61-62) 2008-2012 döneminde ekonomik işler ve hizmetlere yönelik kamu harcamalarının bütçeden almış olduğu payın arttığı görülmüştür. Bununla birlikte; hazırlanan sosyo-ekonomik yenilik endeksi ile ekonomik işler ve hizmetlere yönelik kamu harcaması arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada; fonksiyonel sınıflandırmaya göre kamu harcamalarının Türkiye'deki sosyo-ekonomik kalkınmaya etkisi ele alınmaktadır. Çalışmada; sağlık hizmetleri ile kamu düzeni ve güvenliği hizmetlerinin anlamlı ve arttırıcı yönde etkisi olduğu bulunmuştur. Sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma hizmetleri, dinlenme, kültür ve din hizmetleri, çevre koruma hizmetleri, iskan ve toplum refah hizmetleri, ekonomik işler ve hizmetler ve savunma hizmetlerinin ise anlamlı olmakla birlikte negatif etkisi bulunmuştur. Anlamlı olan bu değişkenlerin yanı sıra model 1'de yer alan milletvekillerinin

iktidar partisinden olma oranı ve belediyelerin iktidardan olma oranı değişkenleri ile kamu harcamaları arasındaki ilişki pozitif fakat anlamsız bulunmuştur. Analiz sonuçlarına bakıldığında ülkemiz açısından kamu harcamalarının sosyo-ekonomik yeniliğe etkisi pozitif olmakla birlikte, endeks ve kamu harcamaları arasındaki ilişki katsayısı itibariyle kesin bir karar verebilmek mümkün değildir. Sonuçlar Türkiye ekonomisinde kamu harcamalarının kalkınma için bir araç olarak kullanılabilceğini de göstermektedir.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında çalışmanın savunma hizmetleri alanında Faini, Annez, Taylor 1984, Değer 1986, Özmucur 1996, Giray 2004, Yakovlev 2007 ile benzer sonuca ulaştığı görülmektedir. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri alanında ise Diamond 1989'a benzer sonuca ulaşıldığı görülmektedir. Kamu düzeni ve güvenliği hizmetlerinde ise Glass 2009'a benzer bir neticeye varılmıştır. Sağlık hizmetlerinde de Sorkin 1977, Heshmati 2001, Fikir 2004, Kar ve Taban 2004, Özbaran 2004, Dayangaç v.d. 2008'e benzer sonuçlar elde edilmiştir. Diğer yandan çalışma savunma hizmetleri alanında; Biswas ve Ram 1986, Sezgin 1997, 2001 ve Yılançı, Özcan 2011'de görülen ters yönlü ilişkiden dolayı ayrılmaktadır. Eğitim hizmetleri alanında ise çalışma Akgül ve Koç 2011, Kıran 2013, Riasat 2011, Eriçok ve Yılan 2013 ile Pamuk ve Bektaş 2014'den farklı sonuçlara ulaşmaktadır.

Çalışma sonuçlarından yola çıkarak, kamunun geçtiğimiz 30 yıl içerisinde değişen rolü ile birlikte günümüzde ekonomi üzerinde ciddi bir ağırlığı bulunduğu söylenebilir. Siyasi bir süreç de olan kalkınmanın sağlanabilmesi için kamu kesimi harcamaları önem taşımaktadır. Nitekim kalkınma incelendiğinde kamu kesimi harcama alanlarının TUBİTAK, KOSGEB, KA'lar, Teşvikler vb. şekilde geçmişe nazaran farklılaştığı görülmektedir. Bununla birlikte; bütçe içerisinde kamu harcamaları düzenli bir artış da kaydetmektedir. Nitekim yapılan panel veri analizi neticesinde kamu harcamalarının kalkınma bağlamında önemli olduğu görülmektedir

KAYNAKÇA

1. Akgül, I., Koç S., Ö., (2011). Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Eğitim ve Büyüme İlişkisi: Eşik Otoresif Yaklaşım. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı 2, ss. 1-36,
2. Altunç, Ö., F., Aydın, C., (2012). Türkiye'de Kamu Sektörü Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi. Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Cilt 23, Sayı 82, ss.79-98,
3. Atıcı, C., Güloğlu, B., (2006). Gravity Model of Turkey's Fresh and Processed Fruit and Vegetables Export to the EU. Journal of International Food&Agribusiness Marketing, Cilt 18, Sayı 3/4, ss. 7-21,
4. Başkaya, F., (2000). Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü. İmge Kitabevi,
5. Baydar, V., (2010). E-Ticaret Kavramı ve E-Ticareti Etkileyen Faktörlerin Panel Veri ile Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alanında Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
6. Biehl, D., (1998). Wagner's Law: An Introduction to and a Translation of the Last Version of Adolph Wagner's Text of 1911. Public Finance, Cilt 53, Sayı 1, ss. 102-111,

7. Baday Yıldız, E., Sivri, U., Berber, M., (2012). Türkiye'de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 39, ss. 147-167,
8. Barro, R. J., (1991). Economic Growth In A Cross Section Of Countries. Quarterly Journal Of Economics. Cilt 106, ss. 407-444,
9. Biswas, B., Ram, R., (1986). Military Expenditures and Economic Growth in Less Developed Countries: An Augmented Model and Further Evidence. Economic Development and Cultural Change, Cilt 34,
10. Crone, D., (1993). States, Elites and Social Welfare in Southeast Asia. World Development, Cilt 21, Sayı , ss. 55-66,
11. Çetin, M., Ecevit, E., (2010). Sağlık Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Regresyon Analizi. Doğu Üniversitesi Dergisi, Cilt 11, Sayı 2, ss. 166-182,
12. Dayangaç, R., Gürsel, S., Öztürk, B., (2008). Kamu Harcamalarının Bileşiminin Büyüme ve Refah Etkisi. Kamu Harcamalarının Bileşiminin Büyüme ve Refah Etkileri, Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, ss. 107-136,
13. De Bruyn, S., M., Van Den Bergh, J. ve Opschoor, J., B., (1998). Economic growth and emissions: reconsidering the empirical basis of environmental Kuznets curves. Ecological Economics, Cilt 25, Sayı 2, ss. 161-175,
14. Değer, S. (1986) Economic Development and Defense Expenditure. Economic Development and Cultural Change, Vol. 35, 1, ss. 179-196.
15. Deyneli, F., (2011). Türkiye'de Adalet Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri. Sosyo Ekonomi, ss. 7-22,
16. Diamond, J., (1989). Government Expenditure and Economic Growth: An Empirical Investigation, IMF Working Paper, Sayı 89/45.
17. Doğan, E., M., Tatlı, H., (2014). İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 28, Sayı 1, ss. 99-124,
18. Eriçok, R., E., Yılcı, V., (2013). Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, ss. 87-101,
19. Faini, R. Annez, P. Taylor, L. (1984) Defense Spending, Economic Structure, and Growth: Evidence Among Countries and Over Time. Economic Development and Cultural Change, Cilt 32, ss. 487-498,
20. Fikir, H., (2010). Türkiye'de Kamu Harcamaları ve İktisadi Büyüme Üzerine Etkisi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alanında Yayınlanmamış Doktora Tezi,
21. Giray, F., (2004). Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 5, ss.181- 199,

22. Glass, A., (2009). Government Expenditure on Public Order and Safety, Economic Growth and Private Investment: Emprical Evidence from United States. *International Review of Law and Economics*, Cilt 29, ss. 29–37,
23. Görkem, H., Işık, S., (2008). Türkiye'de Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1968-2006). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, ss. 405-424,
24. Greene, W. H., (2012). *Econometric Analysis*. Prentice Hall. New York,
25. Grossmann, G., M., Krueger, A., M., (1994). Economic Growth and the Environment. *Quarterly Journal of Economics* , Cilt 110, ss. 353-378,
26. Gül, E., Yavuz, H., (2011) Türkiye'de Kamu Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1963-2008 Dönemi. *Maliye Dergisi*, Sayı 160, ss. 72-85,
27. Heshmati, A., (2001). On The Causality Between Gdp and Health Care Expenditure In Augmented Solow Growth Model, *SSE/EFI Working Paper Series in Economics and Finance*, Cilt 423, ss. 1-19,
28. Hsiao, C., (2003). *Analysis of Panel Data*. Cambridge University, 2. Baskı,
29. Hurlin, C., (2010). *Panel Data Econometrics*. Master of Science in Economics-University of Geneva. University of Orleans,
30. İŞKUR, <http://www.iskur.gov.tr/KurumsalBilgi/istatistikler.aspx>. (erişim tarihi: 17.11.2014),
31. Kanca, O., C., (2011). Kamu Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi 1980-2008 (Ampirik Bir Çalışma). *Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 1, ss. 75-92,
32. Kar, M., Taban, S., (2003). Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 58, Sayı 3, ss. 145-169,
33. Kara, M., A., (2012). Bölgesel Kalkınmada ve Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Devletin Rolü. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alanında Yayınlanmamış Doktora Tezi*,
34. Karabacak, Y., (2012). Türkiye’de Emek Kesiminin Kamu Bütçesi Karşısındaki Konumu: 2004-2010. *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt 23, Sayı 82, ss. 51-77,
35. Kaya, V., (2005). Bölgesel Devlet Hizmetleri ve Bölgesel Büyüme İlişkisi. *Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 3, ss. 167-178,
36. Kelly, T., (1997). Public Expenditure and Growth, *Journal Of Development Studies*, Cilt 34, Sayı 1, ss. 60-84.
37. Kıran, B., (2013). Testing The Impact of Educational Expenditures on Economic Growth: New Evidence From Latin American Countries. *Quality and Quantity*, Cilt 47, ss. 1-10.
38. Künye, N., (2014). Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgelerin Ekonomilerine Katkıları: Panel Veri Uygulaması. *Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, alanında Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*,

39. MUHASEBAT,

https://portal.muhasibat.gov.tr/mgmportal/faces/khb_yeni?_afLoop=4382795821959060&donusSayfa=iller&_afWindowMode=0&_adf.ctrl-state=93hvk048l_132. (erişim tarihi: 17.11.2014),

40. Oktayer, A., (2011). Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: 1950-2009. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 61, Sayı 1, ss. 261-282,

41. Oktayer, N., Susam, N., (2008). Kamu Harcamaları - Ekonomik Büyüme İlişkisi:1970-2005 Yılları Türkiye Örneği. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 22, Sayı 1, ss. 145-164,

42. ÖSYM, www.osym.gov.tr. (erişim tarihi: 17.11.2014),

43. Özbaran, M., H., (2004). Türkiye'de Kamu Harcamalarının Son Beş Yılına Harcama Türlerine Göre İncelenmesi. Sayıştay Dergisi, Sayı 53, ss. 115-138,

44. Özer, M., Biçerli, K., (2003). Türkiye'de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, ss. 55-86,

45. Özmucur, S., (1996) The Economics of Defense and The Peace Dividend in Turkey. İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Basımevi,

46. Pamuk, M., Bektaş, H., (2014). Türkiye'de Eğitim Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, ss.77-90,

47. Riasat, S., Atif, R., M., Zaman K., (2011). Measuring The Impact of Educational Expenditures on Economic Growth: Evidence from Pakistan Educational Research. Cilt 13, Sayı 2, ss. 1839-1846,

48. Sezgin, S., (2001). An Empirical Analysis of Turkey's Defence- Growth Relationships With A Multi-Equation Model (1956-1994). Defence and Peace Economics, Cilt 12, Sayı 1.

49. Sezgin, S., (1997). Country Survey X: Defence Spending in Turkey. Defence and Peace Economics, Sayı 4,

50. Silva, R., Ferreira-Lopes, A., (2014). A Regional Development Index For Portugal. Social Indicators Research, Cilt 118, Sayı 3, ss. 1055-1085,

51. Sorkin, A., L., (1977). Health Economics In Developing Countries. Lexington, MA, Lexington Books,

52. Tatoğlu, F.,Y., 2013, Panel Veri Ekonometrisi. Stata Uygulamalı. Beta Yayıncılık, İstanbul,

53. TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTabloArama.do?metod=search&araType=vt>. (erişim tarihi: 17.11.2014),

54. TPE, <http://www.tpe.gov.tr/TurkPatentEnstitusu/statistics/>. (erişim tarihi: 17.11.2014),

55. Ünal, Ç., (2008). İnsani Gelişmişlik Endeksine Göre Türkiye'nin Bölgesel Farklılıkları. Coğrafi Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, ss. 89-113,

56. WIKIPEDIA, http://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsani_Geli%C5%9Fme_Endeksi. (erişim tarihi: 20.11.2014),

57. Yakovlev, P., (2007) Arms Trade, Military Spending, and Economic Growth. Defence and Peace Economics, Cilt 18, Sayı 4, ss. 317

58. Yılancı, V., Özcan B., (2010). Yapısal Kısılmalar Altında Türkiye için Savunma Harcamaları ile GSMH arasındaki İlişkinin Analizi. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, ss: 21-33.

**HİSSE SENEDİ PİYASALARINDA GETİRİ VE VOLATİLİTE YAYILIMI:
1996'DAN BUGÜNE BİR LİTERATÜR TARAMASI**

**RETURNS AND VOLATILITY SPİLLOVER IN THE STOCK MARKET: A
LITERATURE REVIEW FROM 1996 TO PRESENT**

Arife ÖZDEMİR

Öğr. Gör., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bucak Hikmet Tolunay Meslek Yüksekokulu

Samet GÜRİSOY

Öğr. Gör., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu

ÖZET

Globalleşen dünyada finansal sınırların kalkmasıyla birlikte uluslararası yatırımlar artmış ve dünya piyasaları birbirlerini hem etkilemiş hem de birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bu da hisse senedi piyasalarında getiri ve volatilité oynaklığına sebep olmuş dolayısıyla yatırımcıların alacakları kararlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu çalışmada yatırımcılar açısından son derece önemli olan getiri ve volatilité yayılımı üzerine yapılan çalışmalar 1996 yılından itibaren bir araya toplanarak finans bilgisi kullanıcılarına yol gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Getiri, Volatilité, Oynaklık, Hisse Senedi Piyasaları

ABSTRACT

Increased international investment together with the removal of the financial limits in the globalized world are influenced by global markets each other and both have influenced each other. This makes led to return and volatility in the stock market and has had a significant impact on the decisions taken by the investor. In This study, which is extremely important in terms of investors returns and volatility spread collected together since 1996, it has tried to Show the way users of financial information.

Keywords: Returns, Volatility, Volatility Spillover, Stock Markets

1. GİRİŞ

Ulusal ve uluslararası oyuncuların rol aldığı finansal piyasalarda, sınırlı kaynak kullanımı ile optimum faydayı sağlamak ve bunu minimum risk altında gerçekleştirmek amaçlanmakta; ancak piyasalar küreselleşme, teknolojik gelişmeler, ekonomik ve politik şartlar gibi çok sayıda unsurdan etkilenmekte ve volatil bir yapı sergilemektedir (Tuna ve İsaletli, 2014:21). Özellikle son yıllarda küreselleşmeyle birlikte finansal sınırlamalar ortadan kalkmış ve yatırımcılar istedikleri ülkelerde yatırım

yapabilme imkanına kavuşmuşlardır. Volatilite; *bir menkul kıymetin fiyatının veya piyasanın genelinin kısa bir zaman aralığı içerisinde gösterdiği dalgalanma özelliği* olarak tanımlanmaktadır (Borsa Terimleri Sözlüğü). Finansal yatırımcılar açısından oldukça önemli olan volatilite risk kavramıyla birlikte ele alınmakta ve yatırımcıların getiri potansiyelini etkilemektedir. Yatırımcılar hisse senetlerine yatırım kararı verirken volatilite ve getiri etkisini göz önünde bulundurmaktadırlar. Piyasalar arasındaki etkileşimler ya da oynaklık yapıları piyasanın gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar göstermektedir. Bir piyasanın gelişmişlik düzeyi ise bir bilginin o piyasadaki yayılma etkisine bağlı olarak değişmektedir. Bir piyasadaki bilgi diğer bir piyasaya tek yönlü olarak yayılırken bazı durumlarda piyasalar arasında iki yönlü bir bilgi akışından kaynaklanan karşılıklı bağımlılık gözlenebilmektedir. Bazı piyasalar için diğer bazı piyasalar baskın durumda olmakta bu da bu piyasaların bilgiyi işleme seviyelerinden kaynaklanmaktadır. Bilginin öncelikli işlendiği piyasalarda bilgi fiyatlara yansırken, fiyatlardan da getiri ve volatiliteye yansımaktadır. Bazen bir piyasadaki diğerine getiri bazen de volatilite yayılma gösterirken bazen her ikisi birlikte bir yayılım göstermektedir (Demirgil ve Gök, 2014:317). Aynı coğrafi bölgeyi paylaşan komşu ülke piyasaları arasında veya aynı parasal birlik içerisinde yer alan piyasalar arasındaki etkileşimler bölgesel etkileşimler olarak değerlendirilebilirken; ABD piyasalarının Güneydoğu Asya piyasalarına etkisi; Kanada ve Japonya piyasalarının Avrupa piyasalarına etkisi, Avrupa piyasalarının Güney Amerika piyasalarına etkisi vb. etkileşimler de global çapta piyasa etkileşimleri olarak değerlendirilebilir (Demirgil ve Gök, 2014:316).

Yatırımcılar açısından ulusal veya uluslararası hisse senedi piyasalarındaki getiri ve oynaklık hayati bir öneme sahip olmakta ve alacakları kararlarda son derece önemli rol oynamaktadır. Finans yazınına bakıldığında zaman hisse senedi getiri ve oynaklığı üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı da 1996 yılından bugüne kadar hisse senedi getiri ve oynaklığı üzerine yapılmış olan çalışmaları bir araya toplayarak finansal bilgi kullanıcılarına yardımcı olmaktır. Yapılan literatür incelemesi ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyine, bölgesel farklılıklarına göre ve hem bölgesel hem de ekonomik farklılıklarına göre sınıflandırılarak verilmiş ve kullanıcılara kolaylık sağlaması hedeflenmiştir.

2. Literatür Taraması

Hisse senedi piyasalarında getiri ve oynaklık üzerine 1996 yılından günümüze kadar yapılan çalışmalar aşağıda kullanıcılara kolaylık sağlaması amacıyla sırasıyla verilmiştir.

Ülkelerin Ekonomik Gelişmişlik Düzeyine Göre Yapılan Çalışmalar

Bekaert ve Harvey (1995), yayınlanan çalışmada Ocak 1976-Aralık 1992 tarihleri arasında gelişmekte olan 20 ülke üzerinde GARCH, ARCH, yarı-parametrik ARCH (SPARCH) modellerini kullanarak volatiliteyi ölçmeye çalışmıştır. Çalışmada yer alan ülkeler arasında Türkiye, Arjantin,

Brezilya, Şili, Kolombiya, Yunanistan, Hindistan, Endonezya, Ürdün, Kore, Malezya, Meksika, Nijerya, Pakistan, Filipinler, Portekiz, Tayvan, Tayland, Venezüela ve Zimbabve bulunmaktadır. Yapılan çalışmada bu ülkelerdeki pay piyasalarının yalnız kendi iç dinamiklerinden değil diğer ülke borsalarındaki değişikliklerden de etkilendiği ve finansal liberalizasyonun bu ülkelerdeki volatilitiyi azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Asimetrik GARCH'da çoğu ülkelerde uygunluk artışının sağlandığı görülürken; sürpriz bir şekilde negatif getirilerin volatilitiyi azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Connoly ve Wang (1998), yaptıkları çalışmada gelişmiş üç ülkenin (ABD, Birleşik Krallık, Japonya) para arzı, endüstriyel üretim, enflasyon fiyatı, işsizlik oranı, ticari açık gibi makroekonomik değişkenlere verdiği tepkilerin hisse senedi piyasalarındaki göstermiş olduğu volatilitiyi ve getiri yayılımı incelenmiştir. 01.01.1985-31.12.1996 yılları arasındaki hisse senedi piyasalarının günlük verileri kullanılarak yapılan analizde ABD için S&P 500, Japonya için NİKKEİ 225, Birleşik Krallık için FTSE 100 endeksleri kullanılmış ve GARCH modeli ile getiri ve volatilitiyi yayılımı incelenmiş olup üç ülkede de kendi makro ekonomik değişkenlerinin getiri yayılımı görülmesine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu yayılımın aynı günde direkt etkisinin zayıf olduğu gözlenmiştir. Bazı özel haberler doğrultusunda getiri yayılımının yabancı piyasalardan yerel piyasalara doğru hareket ettiği saptanmıştır. Getiri ve volatilitiyi yayılımının günden güne ve haberin iyi veya kötü olmasına göre değişiklik gösterdiği; borsalar arasındaki etkisinin büyüklüğünün de bu haberlerin önemine bağlı olarak değiştiğini göstermiştir.

Horvath ve Poldauf (2011), yaptıkları çalışmada 11 tane gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında finansal kriz öncesi ve sonrası eş hareketliliği, ülkeler arası sektörel bazlı hisse senetleri arası etkileşimlerini ve volatilitiyi yayılımını Avustralya, Brezilya, Kanada, Çin, Almanya, Hong Kong, Japonya, Rusya, Güney Afrika, Birleşik Krallık ve Amerika'nın aralarında bulunduğu ülkelerin 19.12.2000-15.12.2010 tarihleri arasındaki borsa verilerini kullanarak çok değişkenli GARCH modeliyle analiz etmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda bazı borsalarda yüksek korelasyon gözlemlenirken bazılarında bu etkinin çok daha zayıf olduğu gözlemlenmiştir. Koşullu korelasyonda artışa rastlandığı 2008-2010 finansal krizinin genel bir şok olduğunun vurgulandığı çalışmada ülkeler arasında yapılan sektörel bazlı korelasyonun zayıf çıkması da bunun bir kanıtı olarak değerlendirilmiştir. Bu sonuç sağlık ve telekomünikasyon sektörü gibi alanlarda dikkat edilen korelasyonun kriz döneminde arttığı sonucuyla da desteklenmiştir.

Miyakoshi (2003), yaptığı çalışmada Amerika ve Japonya'dan yedi Asya ülkesine (Kore, Tayvan, Singapur, Tayland, Endonezya, Malezya, Hong Kong) doğru getiri ve volatilitiyi yayılımını 01.01.1998-30.04.2000 tarihleri arasındaki günlük hisse senedi kapanış fiyatları ile GARCH tipi modelleri kullanarak ölçmeye çalışmıştır. Analizde iki değişkenli GARCH modeli uygulanarak değerlendirilen Japonya ve Asya piyasaları arasında güçlü bir etki olduğu gözlemlenmiştir. Amerika piyasaları ile karşılaştırıldığında Japonya'dan Asya piyasalarına doğru volatilitiyi yayılımının Amerika'ya göre çok daha fazla olduğu görülmüştür; fakat Asya borsalarında getiri yayılımına bakıldığında Amerika piyasasının etkisi görülmekte iken Japonya'dan bir etki bulunamamıştır.

Chang vd. (2006), Tayvan ve dört Avrupa üyesi (Almanya, Birleşik Krallık, Fransa ve Hollanda) arasında çift yönlü uzun dönem koentegrasyonu analiz etmişlerdir. Bu çalışmayla Tayvan'ın Avrupa'da ki ticaret partnerleri özellikle seçilerek bu ülkenin yatırımcılarına uluslararası portföy çeşitlendirmesinde yol gösterme amacı güdülmüştür. 06.01.1998-30.05.2002 tarihleri arasında günlük borsa kapanış verileriyle yapılan çalışmada analiz yöntemi olarak PO, HI, JJ ve KSS kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda en yüksek getiri Almanya'da görülürken en düşük getiri Tayvan'da görülmüştür. Standart sapma noktasında da en yüksek sonuçlar Tayvan'da görülürken en düşük günlük standart sapma Birleşik Krallık'da görülmüştür. Pozitif ve önemli korelasyon matrisi en yüksek Fransa ve Almanya'da görülürken en düşük Birleşik Krallık ve Tayvan'da saptanmıştır. Tayvan endeksinin bu dört Avrupa ülkesiyle bütünleşik olduğu gözlemlenirken Avrupa piyasasıyla uzun dönemli koentegrasyon göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Lamba (2005), Temmuz 1997-Aralık 2003 yılları arasında günlük veriler ile Çok Değişkenli Koentegrasyon Çerçeve Çalışması ve Vektör Hata Düzeltme Modeli kullanılarak uzun ve kısa vadede seçilen ülkelerdeki piyasa ilişkilerine ulaşmaya çalışmıştır. Güney Asya'dan Hindistan, Pakistan, Sirilanka piyasaları kullanılırken gelişmiş ülkeleri temsilen Fransa, Japonya, Almanya, Amerika ve Birleşik Krallık piyasaları modele dahil edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda Hindistan ile Japonya, Amerika ve Birleşik Krallık arasında uzun dönemli ilişki görülmekle birlikte tek yönlü nedenselliğe rastlanmıştır olup Srilanka için uzun dönemli bir ilişki gözlemlenmemiştir.

Yalama (2008), doktora tez çalışmasında gelişmiş ülke borsası ve BİST 100 endeksinin oynaklığını 01.01.1995-31.02.2007 dönemi günlük frekansının kapanış değeri üzerinden hesaplanan getirilerini ARCH ve GARCH modellerini kullanarak incelemiştir. Ülke borsalarının oynaklık büyüklükleri farklı GARCH sınıfı modeller kullanılmış olmasına rağmen en azdan en çoğa doğru; DJ<FTSE 100<SMI<ATX<IMKB 100<NIKKEI 225<CAC<DAX<IPC<NASDAQ<AEX şeklinde olup farklı ARCH sıralaması modellerine göre de değişiklik göstermemiştir. Yapılan analiz sonucunda en oynak endeks AEX olurken DJ en az oynaklık gösteren endeks olmuştur. İngiltere, Hollanda, Avusturya, Almanya, Amerika, İsviçre, Fransa, Japonya borsalarının Meksika ve Türkiye borsalarına göre daha az oynak olduğu sonucuna varılmıştır.

Mulyadi (2009), Amerika, Japonya ve Endonezya hisse senedi piyasaları arasında volatilité yayılımı Ocak 2004-Aralık 2008 dönemi için günlük getiri verileri kullanılarak GARCH modeli aracılığıyla analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda Amerika piyasasının Endonezya piyasasını etkilediği ve aralarında tek yönlü bir volatilité olduğu görülürken; gelişmiş ülke olan Japonya ile Endonezya arasında çift yönlü bir volatilité olduğu saptanmıştır.

Korkmaz ve Çevik (2009), yaptıkları çalışmada ABD piyasası ve 15 gelişmekte olan ülke arasındaki volatilité 02.01.2004-17.03.2009 dönemi gün sonu verileri kullanılarak tek değişkenli GJR-GARCH modeli ile ölçülmeye çalışılmıştır. Gelişmekte olan ülkeler bölgesel olarak gruplandırıldığında Güney Amerika (Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika ve Peru), Doğu Avrupa (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Rusya ve Türkiye) ve Asya (Endonezya, Kore, Malezya, Tayvan, Tayland) alınmıştır.

Gelişmekte olan ülkeler arasındaki istatistiki anlamlılık durumunun ve endeks getirileri arasındaki pozitif korelasyon kat sayılarının ülkelerin aynı bölgeye ait olması durumunda daha da artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına bakıldığı zaman Peru dışında tüm ülkelerin hisse senedi piyasalarında kaldıraç etkisi saptanmıştır. ABD’de yapılan zımnı volatilité endeksinin Arjantin, Brezilya, Meksika, Şili, Peru, Macaristan, Polonya, Türkiye, Malezya, Tayland ve Endonezya hisse senedi piyasalarını etkileyerek volatilitésini artırdığı gözlemlenmiştir.

Sok-Gee vd. (2010), yaptıkları çalışmada Asya finansal krizinden sonra gelişmiş ülkeler (Amerika, Japonya) ile gelişmekte olan beş Asya ülkesi (Malezya, Endonezya, Singapur, Tayland ve Filipin) arasındaki volatilité etkileşimi çok değişkenli E-GARCH modeli ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda Asya ülkelerinin gelişmiş ülkelerin etkisi yanında kendi geçmiş getirilerinden ve sınır ülkelerinden de etkilendiği gözlenmiştir. Kendi içlerinde volatilité ve getiri açısından geçmiş getirilerinin etkisinin daha kuvvetli olduğu görülen bu beş ülkeden Filipin ve Tayland’ın diğerlerinden daha hassas olduğu saptanmış ve Asya piyasalarında getiri ve volatilité yönünden ABD piyasasının Japonya piyasasından nispeten daha etkili olduğu görülmüştür.

Ergun ve Nor (2010), Amerika ve Türk borsaları arasındaki ilişkiyi 1988-2008 yılları arası günlük veriler kullanılarak ve eş bütünleşme yapılarak çift yönlü ECM, CGARCH modelleri ile analiz etmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda Amerika ve Türkiye arasında genel olarak dinamik ve güçlü bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Alemdar (2010), tez çalışmasında BİST 100 endeksi getiri oranlarının volatilité yapısını modellemek ve BİST 100 endeksinin gelişmiş ve gelişmekte olan bazı ülkelerin borsaları ile ilişkisini ortaya çıkarmak için öncelikle 1999-2001 yılı krizleri ve 2008 küresel kriz dönemlerinde koşullu değişken varyans modelini kullanarak incelemiştir. Daha sonra dünya ekonomilerinde ani şokların yaşanmadığı genel olarak istikrarın hüküm sürdüğü varsayılan 06.01.2003-31.01.2007 dönemleri arası seçilerek BİST 100 endeksi ile seçilen bazı ülke borsaları arasında ilişki ekonometrik modellerle ortaya konmaya çalışılmıştır. Analiz sonucunda kriz dönemlerinin İMKB getirilerinde oynak bir yapıya sebep olduğu, piyasayı belirsizliğe sürüklediği, İMKB’nin kendini açıklama payının dışında en fazla Dow Jones ve Bovespa endeksleri tarafından etkilendiği saptanmıştır.

Todorov ve Bidarkota (2013), Amerika ve Amerika’ya ticari sınırdaş olan 21 ülke arasındaki getiri ve şartlı dağılım 01.12.2005-15.01.2010 dönemi için günlük veriler ile ARCH modeli çeşitleri kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda 17 ülkeye zayıf pozitif volatilité dağılımı gözlemlenirken bu ülkelerden de Ürdün, Lübnan, Nijerya ve Kenya’ya doğru zayıf da olsa negatif bir getiri yayılımı saptanmıştır. Geriye kalan 13 ülke içinse kendi geçmiş şok etkilerinin Amerika’dan gelen etkiden daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır.

Li ve Giles (2015), çalışmada ABD, Japonya, Hindistan, Çin, Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland’dan oluşan altı Asya ülkesinin pay piyasaları arasındaki volatilité yayılımı 01.01.1993-31.12.2012 tarihleri arasındaki veriler kullanılarak Çok Değişkenli Asimetrik GARCH modeli ile analiz

edilmiştir. Bu çalışmada getiri yayılımından ziyade şok ve volatilité yayılımına öncelik verilmiş analiz sonucunda ABD pay piyasasından Japonya ve gelişmekte olan altı Asya piyasasına doğru tek yönlü bir volatilité ve şok yayılımı olduğu gözlemlenmiştir. Asya finansal krizi boyunca ABD ile Hindistan, Çin, Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland arasında çift yönlü volatilité yayılımı daha kuvvetlidir. 2013'den önceki son beş yıl içinde ABD'den gelen bu volatilité yayılımının tek yönlü olarak daha belirgin olduğu saptanmıştır.

Ülkelerin Bölgesel Farklılıklarına Göre Yapılmış Çalışmalar

Kanas (1998), Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık arasındaki piyasa etkileşimleri tek ve iki değişkenli E-GARCH modelleri kullanılarak 1984-1993 dönemi için analiz edilmiştir. İncelenen ülkeler AB ülkesi olduğu için aralarındaki ilişki belirgindir ve ABD'de yaşanan 1987 krizi sonrası bu ülkeler arasında ilişkilerin artış gösterdiği görülmüştür.

Edwards ve Susmel (2001), gelişmekte olan Latin Amerika ve Asya ülkeleri üzerinde Ağustos 1989-Ekim 1999 dönemi arası haftalık endeks verileri ile SWARCH modeli kullanılarak volatilité yayılımı ölçülmeye çalışılmıştır. Tek yönlü ve çift yönlü Switching ARCH modeli de kullanılan çalışmada tek yönlü etkileşim sonuçlarına göre ülkeler arasında uluslararası krizlere rastlayan özellikle 2-12 hafta arası süren kısa süreli yüksek volatilité olduğu görülmüştür. Sonuç olarak özellikle MERCOUR ülkeleri olmak üzere güçlü bölgesel bağımlılık gözlenmiştir.

Worthington ve Higgs (2004), Asya piyasasında gerçekleşen volatilitenin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında gösterdiği farklı etki Çok Değişkenli GARCH modeli ile 15.01.1988-06.10.2000 tarihleri için ortaya koyulmuştur. Yapılan analiz sonucunda gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru bir yayılım görülmüştür; ancak bu yayılım özellikle gelişmekte olan ülkelerin kendi yayılımlarının etkisinden daha küçük olmuştur.

Fujii (2005), Asya ve Latin Amerika ülkelerinden oluşan toplam 8 ülke arasında volatilité yayılımı 1990-2001 yılları arası günlük veriler ile GARCH sınıfı modeller ve çapraşık korelasyon kullanılarak incelenmiştir. Analiz sonucunda anlamlı ilişkiler elde edilmiş; ancak volatilité yayılımının 94-95 Meksika ve 97-98 Asya krizleri dönemlerinde daha güçlü etkisinin olduğu görülmektedir.

Mukherje ve Mishra (2010), Hindistan ve 12 Asya ülkesi arasında borsa birleşimleri, getiri ve volatilité yayılımı Kasım 1997-Nisan 2008 tarihleri arası günlük borsa verileri kullanılarak GARCH, ARCH modelleri ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda Hindistan'ın bu Asya ülkeleri arasında farklı korelasyon etkileri dışında pozitif ve çift yönlü getiri yayılımı gözlenmiştir. Ülke bazında bakıldığı zaman Hong Kong, Kore ve Tayland'dan Hindistan'a doğru güçlü bir volatilité yayılımı olurken aynı şekilde Srilanka ve Pakistan'da ki hisse senedi piyasasından Hindistan'a doğru bir volatilité görülmektedir.

Beirne vd. (2008), Asya, Gelişmekte olan Avrupa, Latin Amerika, Kuzey Afrika, Güney Afrika ve Orta Doğu Bölgeleri'ne ait 41 ülke arasında volatilité yayılımı Üç Değişkenli VAR-GARCH, BEKK-GARCH modelleri kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına bakıldığı zaman gelişmiş ülkelerden gelen yayılımın gelişmekte olan ülkelere dinamik koşullu değişken varyans getirisini etkilediği

görülmüştür. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerdeki volatilitenin düzeyindeki azalış ve artışların gelişmiş pazarlardaki etkilerinin ekonomik şok zamanlarındaki sisteme bağlı olduğu görülmüştür.

Baur ve Fry (2009), Asya krizinin yaşandığı 1997-1998 arası periyotta 11 Asya ülkesi günlük borsa verileri kullanılarak yayılımın istatistiksel ve ekonomik önemini VAR-GARCH ve Çok Değişkenli testler kullanarak analiz etmişlerdir. Yapılan analiz sonuçlarında kriz dönemlerinde volatilitenin artmasının daha önceki çalışmaları doğruladığı belirtilirken bu etkinin yayılımdan çok karşılıklı bağımlılıkları etkilediği saptanmıştır. Yayılımın hem pozitif hem de negatif etki gösterirken çok hızlı bir şekilde tersine döndüğü gözlenmiştir.

Nekhili ve Muhammad (2010), Körfez ülkelerindeki volatilitenin yayılımını Çok Değişkenli VAR-GARCH modeli, koşullu varyans ve koşullu korelasyona dayalı BEKK modelleri ile 06.01.2003-01.01.2009 dönemi için analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre yüksek bir oranda volatilitenin ve volatilitenin kalıcılığı görülmektedir.

Grobys (2010), 26.11.1990-05.10.2000 ve 06.10.2000-28.05.2010 zaman aralığı için Almanya, Fransa, İsviçre ve Birleşik Krallık ülkeleri üzerinde Johansen eş bütünleşme ve etki-tepki yoğunluk testi uygulanarak aralarındaki ilişki analiz edilmiştir. Analiz sonucunda Almanya ile İsviçre arasında ilişki tespit edilmiş ve aynı zamanda Almanya piyasasından Birleşik Krallık piyasasına doğru %16 gibi bir volatilitenin yayılımı artışı gözlenmiştir.

Abou Zaid (2011), Çok Değişkenli GARCH modeli kullanılarak ABD, Birleşik Krallık, Mısır, İsrail ve Türkiye pay piyasaları arasındaki volatilitenin ve getiri yayılımını 02.01.1997-25.09.2007 dönemi için incelenmiştir. Analiz sonucunda ABD'den Mısır ve İsrail pay piyasasına doğru tek yönlü bir dağılım görülmüştür. İsrail ve Mısır'da kendi gecikmeli dönüş etkisi ağır basmakta ve bunun Türkiye için de geçerli olduğu görülmektedir.

Joshi (2011), altı Asya ülkesi arasında getiri ve volatilitenin yayılımını 02.02.2007- 29.02.2010 tarihleri için GARCH-BEKK modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Birim kök testleri yapılan borsalar arasında kuvvetli ilişkiye rastlanmış ve çoğu ülke arasında getiri, şok ve volatilitenin dağılımı gözlenmiştir.

Dimitriou vd. (2011), ekonomik kriz döneminde Almanya, İtalya, İspanya, Yunanistan ve Portekiz Hisse senedi piyasaları arasındaki volatilitenin yayılımını 1994-2009 yılları arası günlük veriler ile MGARCH modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucuna bakıldığında zaman 2007 finansal krizinden önce bu piyasalarda en büyük etkili olan ülkeler sırasıyla Almanya, İspanya, İtalya, Yunanistan ve Portekiz olduğu görülmüş ve krizden sonrada bu karşılıklı ilişkilerin bu ülkeler arasında arttığı gözlenmiştir.

Hem Bölgesel Hem de Ekonomik Farklılıklarına Göre Yapılmış Çalışmalar

Hamao vd. (1990), 01.04.1985-31.03.1988 yılları arası gün sonu verileri kullanılarak ARCH-M modeli ile ABD, Japonya ve Birleşik Krallık üzerinde volatilitenin yayılımını ölçülmeye çalışılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre Japonya'daki yayılım etkisinin diğer ülkelere göre biraz daha zayıf

olduğu görülsede bu ülkeler arasında dikkate değer bir yayılım belirlenmiştir. ABD ve Birleşik Krallık piyasasından Japonya üzerine doğru aynı zamanda ABD'den Birleşik Krallık üzerine doğru bir fiyat yönelimi tespit edilmiştir.

Filleti vd. (2008), yaptıkları çalışmada Brezilya, Meksika ve Arjantin'den oluşan üç Latin Amerika ülkesi ile Rusya ve Malezya hisse senedi piyasaları arasındaki volatilité ve getiri yayılımı 09.05.1995-12.30.2004 tarihleri arasındaki veriler kullanılarak üstel düzeltme yöntemi, GARCH modelleri ve faktör analizi ile özellikle kriz öncesi ve sonrası durumları karşılaştırılmıştır. Çoğu durumda Asya krizinden sonra korelasyon artışı görülürken, NASDAQ'ı takiben Malezya, Brezilya ve Arjantin'de hisse senedi piyasalarında dikkate değer bir korelasyon düşüşü görülmüştür. Buna ek olarak Arjantin krizinden sonra da bazı piyasalar arasında zayıf da olsa bir düşüş saptanmıştır.

Kim (2005), çalışmada ABD pay piyasalarından Japonya, Hong Kong, Avustralya ve Singapur'dan oluşan Asya Pasifik ülkelerine doğru bir getiri, volatilité yayılımı ve işlem hacmi etkileri 1990 ve 2002 yılları arasındaki günlük veriler kullanılarak eşanlı korelasyon ve Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. ABD ve Asya Pasifik arasındaki etkileşimde getiri ve volatilité yayılımının ABD'den kaynaklandığı ve 1997 krizinden sonra dikkate değer bir ağırlık gösterdiği aynı zamanda işlem hacminin bu piyasaların getiri ve volatilitésini etkilediği gözlenmiştir.

Lamba (2001), Afrika ile gelişmiş dünya borsaları arasındaki dinamik getiri yayılımı Ocak 1988 ile Mayıs 2000 verileri kullanılarak VAR modeli aracılığıyla incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre Güney Afrika ve Namibia dışındaki ülke borsalarında yerel etkiler görülmüş; beklenen sonuçların aksine Afrika'nın en büyük hisse senedi piyasası olan Güney Afrika borsasının Namibia hariç diğer piyasalar üzerinde çok küçük bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Güney Afrika haricinde Afrika kıtası içindeki ülke piyasalarının İngiltere ve Fransa'nın bulunduğu dünya piyasaları ile birlikte hareketliliğinin zayıf olduğu görülmüştür.

Bala ve Premaratne (2004), çalışmada Singapur ile Amerika, Asya ve Avrupa kıtasındaki gelişmiş ülkeler arasındaki volatilité yayılımı 1992 ve 2002 yılları arası için Tek Değişkenli GARCH, Çok Değişkenli GARCH ve Asimetrik Çok Değişkenli GARCH modelleri kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına bakıldığı zaman Singapur ile sayılan ülkeler arasında kuvvetli bir beraber hareketlilik görülmüştür. Amerika, Japonya ve Hong Kong piyasalarının baskın olduğu belirtilerek Singapur'dan bu üç ülke piyasalarına bir volatilité yayılımı saptanmış en kuvvetli yayılımın görüldüğü ülke Hong Kong olduğu saptanmıştır. Amerika, Birleşik Krallık ve Japonya arasında da güçlü bir volatilité ve hareketlilik görülürken, bu iki ülkeden Japonya'ya olan volatilité yayılımının asimetrik olduğu saptanmıştır. Yalnız tek yönlü olmamakla birlikte Amerika piyasasından diğer tüm piyasalara önemli bir volatilité görülmüştür. Singapur piyasasına doğru önemli volatilité yayılımı gösteren Birleşik Krallık piyasasına ise Amerika'dan asimetrik bir yayılım görülmüştür. Daha önceki yapılan bir çok çalışmada genelde dominant ülkelerden tek yönlü bir etkinin küçük ülkelere doğru bir yayılım gerçekleştirdiği saptanan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada nispi olarak daha küçük bir ülkeden gelişmiş ülkelere bir volatilité yayılımı görülmüştür.

Taştan (2005), gelişmiş ülkelerle Türkiye arasında fiyat, volatilité ve çift yönlü dinamik etkileşim 26.11.1990-20.08.2004 tarihleri arasındaki veriler kullanılarak VAR-DCC-MVGARCH modelleri ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına bakıldığında Türkiye'yi temsilen seçilen ISE100 endeksi ile Almanya, İngiltere, Fransa, Amerika piyasaları ve Gümrük Birliği Anlaşması sonrası dönemlerde eş bütünleşme sağlanmıştır. Johansen testi sonuçlarına göre ise anlaşma öncesinde bir koentegrasyona rastlanmamıştır. Fiyat yayılımlarına bakıldığında Amerika'dan Türkiye'ye doğru kuvvetli bir yayılım görülürken, Avrupa hisse senedi piyasasından Türkiye'ye doğru küçük ve önemsiz bir yayılım saptanmış ve değerlendirilen her iki dönemde de ISE100 endeksinin dinamik koşullu varyansının gelişmiş ülkelerde bir dalgalanma yaşadığı gözlenmiştir. Gelişmiş ülke borsalarının aynı yönde hareket ettiği dönemde, Türkiye piyasasının koşullu kovaryansı negatif yönde seyretmektedir. Genel olarak bakıldığında Türkiye hisse senedi getirilerinin Gümrük Birliği Anlaşması öncesi zayıf olduğu görülmüştür.

Gebka ve Serwa (2006), çalışmada Amerika ve sekiz Asya ülkesi arasında finansal kriz döneminde getiri ve volatilité yayılımı 01.06.1995-31.05.1998 verileri kullanılarak sabit VAR ve TVAR modelleri aracılığıyla analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına bakıldığı zaman 1997 Asya krizi döneminde getiri ilişkisinin sabit olmadığı tehlikenin büyüklüğüne göre değişkenlik gösterdiği görülmüştür. Sermayenin kriz geldiğinde ancak birkaç gün kalıp daha sonra ayrıldığı saptanmıştır. Karşılaştırmalı olarak bakıldığı zaman Amerika'dan gelen bir bilgi Asya piyasasında kuvvetli bir getiri etkisi yaparken, Asya piyasasındaki bir haber ancak küçük bir getiri değişimine neden olmuştur. Asya pazarlarında sakin dönemde az olan ihtiyatlılık kriz dönemlerinde artış göstermiştir.

Chinzara ve Aziakpono (2009), çalışmasında Güney Afrika ve gelişmiş ülke borsaları arasındaki getiri ve volatilité yayılımı, risk prim hipotezi ve uzun dönem volatilité ilişkisi 30.12.1995-28.02.2007 dönemi arasındaki veriler kullanılarak VAR, Tek Değişkenli GARCH ve Çok Değişkenli VEC modelleri kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, Güney Afrika ve diğer ülkeler arasında önemli bir risk primi etkisi görülmezken getiri ve volatilité etkileşimleri görülmektedir. Getiri yönünden etkileşimin en çok olduğu ülkeler Avustralya, Çin ve Amerika diye sıralanırken, volatilité etkisinin en çok olduğu ülkeler Çin, Avustralya ve Amerika şeklinde değiştiği gözlenmiştir. Avustralya ve Amerika'dan Güney Afrika'ya doğru bir volatilité yayılımı belirlenmiş, bu etkinin de 1990'ların sonlarında kriz dönemlerinde daha yıkıcı olduğu saptanmıştır. Bu ülkelerden Çin'in gelişmekte olan ülkelere biri olmasının Güney Afrika'yla tepki benzerliğinin vurgulandığı çalışmada, İngiltere ile ortak firmaların olmasının getiri ve volatilité etkileşimine bir etki etmediği görülmüştür.

Harju ve Hussain (2011), ABD, Almanya, İsviçre, Fransa ve Birleşik Krallık ülkeleri için volatilité ve getiri yayılımı ARMA-GARCH modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda ABD piyasasından diğer ülkelere doğru ölçülebilir bir etki tespit edilmiştir.

Gök (2013), çalışmada Türkiye, Almanya, Fransa ve Birleşik Krallık pay piyasaları arasındaki getiri ve volatilité etkileşimi 30.09.1985-02.01.2002 yılları arası verileri kullanılarak VAR-EGARCH modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Tüm ülkeler getiri ve volatilité açısından değerlendirildiğinde

Almanya bu ülkelerin hepsini en çok etkileyen ülke durumunda iken Türkiye’de en çok etkilenen ülke durumundadır. Türkiye’nin bu gelişmiş ülkeler içinde en çok bağımlılığının olduğu ülke Almanya olmuştur.

3. SONUÇ

Yatırımcılar açısından son derece önemli olan ve aldıkları yatırım kararlarını etkileyen getiri ve volatilité yayılımı üzerine yapılan çalışmalar 1996 yılından günümüze kadar düzenlenerek bu çalışmada verilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada finans bilgisi kullanıcılarına ihtiyaç duydukları bilgileri edinmelerinde ve uluslararası yatırımlarını yaparken dikkat etmeleri gereken noktalar hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bu bilgilerde, getiri ve oynaklık üzerine son 19 yılda yapılan çalışmalar bir araya getirilerek verilmeye çalışılmıştır. Uluslararası piyasalarda, piyasaların gelişmişlik düzeyine göre piyasaya gelen herhangi bir bilgi piyasalardaki etkinliğe bağılı olarak piyasalar üzerinde farklı tepkilere neden olmuştur. Yapılan çalışmalar incelendiği zaman ABD piyasalarından gelen herhangi bir bilginin diğer ülke piyasaları üzerinde etkili olduğu piyasayı olumlu ya da olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. ABD hisse senedi piyasaları kadar Japonya gibi gelişmiş ülke piyasaları da diğer ülkeler üzerinde etkili olmakta getiri ve volatilitéyi etkilemektedir. Bazı piyasalar gelişmişlik düzeyine ve bölgesel konumuna bağılı olarak diğer piyasaları tek yönlü olarak etkilerken bazı piyasalar arasında da çift yönlü yani karşılıklı bir etkileşim yaşandığı görülmektedir. Bu çalışmanın temel amacı uluslararası yatırımcılara alacakları kararlarda ve piyasalar arasındaki etkileşimler hakkında bilgi vermektedir.

KAYNAKÇA

1. Alemdar, Aytaç (2010), “İmkb Endeksinde Oynaklığın Ekonometrik Olarak Modellenmesi Ve İmkb İle Bazı Uluslar Arası Borsa Endeksleri Arasındaki İlişkiler”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
2. Abou-Zaid, Ahmed S. (2011), “Volatility Spillover Effects in Emerging Mena Stock Markets”, Review of Applied Economics, Vol. 07, No. 1-2
3. Bekaert, Geert-Harvey, Campbell R. (1995), “Emerging Equity Market Volatility”, Journal of Financial Economics, Vol. 43, (29-77).
4. Bala, Lakshmi Bala-Premaratne, Gamini (2004), “Stock Market Volatility: Examining North America, Europe and Asia”, In Far Eastern Meeting of the Econometric Society, No. 479.
5. Baur, Dirk G.-Fry, Renée A. (2009), “Multivariate Contagion and Interdependence”, Journal of Asian Economics, Vol.20, No. 4, (353-366).
6. Beirne, John-Caporale, Guglielmo Maria-Schulze-Ghattas, Marianne-Spagnolo, Nicola (2008), “Volatility Spillovers and Contagion from Mature to Emerging Stock Markets”, IMF Working Paper.
7. Borsa Terimleri Sözlüğü (2006), “Volatilite”, <http://borsa.terimleri.com/Volatilite.html>, (05.07.2015).
8. Connolly, Robert A.-Wang, F. Albert (1998), “Economic News And Stock Market Linkages: Evidence From The US, UK And Japan”, Proceedings of the Second Joint Central Bank Research Conference on Risk Management and Systemic Risk, Vol. 1, (211-240).
9. Chang, Tsangyao-Nieh, Chien-Chung- Wei, Ching-Chung (2006), “Analysis Of Long-Run Benefits From International Equity Diversification Between Taiwan And Its Major European Trading Partners: An empirical Note”, Applied Economics, Vol. 38, No. 19, (2277-2283).
10. Chinzara, Z.-Aziakpono, M. J. (2009), “Dynamic Returns Linkages and Volatility Transmission Between South African and World Major Stock Markets”, Studies in Economics and Econometrics, ol. 33, No. 3, (69-94).
11. Dimitriou, Dimitrios-Mpitsios, Petros-Simos, Theodore (2011), “Dynamic Linkages and Interdependence Between Mediterranean Region EMU Markets During 2007 Financial Crisis”, MPRA Paper No. 37476.
12. Demirgil, Hakan-Gök, İbrahim Yaşar (2014), “Türkiye Ve Başlıca AB Pay Piyasaları Arasında Asimetrik Volatilite Yayılımı”, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı:23, (315-340).
13. Edwards, Sebastian-Susmel, Raul (2001), “Volatility Dependence and Contagion in Emerging Equity Markets”, Journal of Development Economics, Vol. 66, (505-532).

14. Ergun, Uğur-Nor, Abu Hassan Shaari Mohd (2010), “The Stock Market Relationship Between Turkey And The United States Under Unionisation”, *Asian Academy of Management Journal of Accounting and Finance*, Vol. 6, No. 2, (19–33).
15. Fujii, Eiji (2005), “Intra-and Inter Regional Causal Linkages of Emerging Stock Markets: Evidence from Asia and Latin America in and out of Crises”, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, Vol. 15, (315- 342).
16. Filleti, Juliana de P.-Hotta, Luiz K.-Zevallos, Mauricio (2008), “Analysis of Contagion in Emerging Markets”, *Journal of Data Science*, Vol. 6, (601-626).
17. Gebka, Bartosz- Serwa, Dobromil (2006), “Are Financial Spillovers Stable Across Regimes? Evidence from the 1997 Asian Crisis”, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, Vol. 16, No. 4, (301-317).
18. Grobys, Klaus (2010), “Have Volatility Spillover Effects of Cointegrated European Stock Markets Increased Over Time?”, *The Review of Finance and Banking* Vol. 02, No. 2, (83—94).
19. Gök, İ. Yaşar (2013), “Türkiye ve AB pay piyasaları arasında getiri ve volatilité yayılımı: çok değişkenli VAR-EGARCH modeli ile ampirik bir araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
20. Hamao, Ysushi-Masulis, Ronald W.-Ng, Victor (1990), “Correlations in Price Changes and Volatility across International Stock Markets”, *The Review of Financial Studies*, Vol. 3, No. 2, (281-307).
21. Horvath, Roman-Poldauf, Petr (2011), “International Stock Market Comovements: What Happened During The Financial Crisis?”, MPRA Paper No. 35317.
22. Harju, Kari- Hussain, Syed Mujahid (2011), “Intraday Seasonalities and Macroeconomic News Announcements”, *European Financial Management*, Vol. 17, No. 2, (367–390).
23. Joshi, Prashant (2011), “Return and Volatility Spillovers Among Asian Stock Markets”, *SAGE Open*, Vol.1, No. 8, DOI: 10.1177/2158244011413474.
24. Kanas, Angelos (1998), “Volatility Spillovers Across Equity Markets: European Evidence”, *Applied Financial Economics*, Vol. 8, No. 3, (245—256).
25. Kim, Suk-Joon, (2005), “Information Leadership in the Advanced Asia-Pacific Stock Market: Return Volatility Volume Information Spillover from the US and Japan”, *Journal of the Japanese and International Economies*, Vol. 19, (338-365).
26. Korkmaz, Turhan-Çevik, Emrah İsmail (2009), “Zimni Volatilité Endeksinden Gelişmekte Olan Piyasalara Yönelik Volatilité Yayılma Etkisi”, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, Cilt:3, Say.2, (87-105).

27. Lamba, Asjeet S. (2001), "An Analysis of the Linkages Among African and World Equity Markets", *African Finance Journal*, Vol. 3, No. 2, (1-25).
28. Lamba, Asjeet S. (2005), "An Analysis of the Short- and Long-Run Relationships Between South Asian and Developed Equity Markets", *International Journal of Business*, Vol. 10, No. 4, (1083-4346).
29. Li, Yanan-Giles, David E. (2015), "Modelling Volatility Spillover Effects Between Developed Stock Markets and Asian Emerging Stock Markets", *International Journal of Finance & Economics*, Vol. 20, No. 2, (155-177).
30. Miyakoshi, Tatsuyoshi (2003), "Spillovers Of Stock Return Volatility To Asian Equity Markets From Japan And The US.", *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money* Vol.13, No.4, (383-399).
31. Mulyadi, Martin Surya (2009), "Volatility Spillover in Indonesia, USA, and Japan Capital Market", MPRA Paper No. 16914.
32. Mukherjee, Kedar Nath-Mishra, Ram Kumar (2010), "Stock Market Integration and Volatility Spillover: India and its Major Asian Counterparts", *Research in International Business and Finance*, Vol. 24, No. 2, (235-251).
33. Nekhili, Ramzi-Mouhammad, Naeem (2010), "Volatility Spillovers Among the Gulf Arab Emerging Markets", *China-USA Business Review*, Vol. 9, No. 4, (25-32).
34. Sok-Gee, Chan-Karim, Mohd Zaini Abd (2010), "Volatility Spillovers of the Major Stock Markets in ASEAN-5 with the US and Japanese Stock Markets", *International Research Journal of Finance and Economics*, Vol.44, (156-168).
35. Tastan, Huseyin (2005), "Dynamic Interdependence and Volatility Transmission in Turkish and European Equity Markets", *Discussion Paper, Turkish Economic Association*, No.205/10.
36. Todorov, Galin-Bidarkota, Prasad (2013), "On International Financial Spillovers to Frontier Markets", *Int. J. Economics and Business Research*, Vol.5, No.4, (433-452).
37. Tuna, Kadir-İsabetli, İlayda (2014), "Finansal Piyasalarda Volatilite ve Bist-100 Örneği", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 27, (21 – 31).
38. Worthington, Andrew-Higgs, Helen (2004), "Transmission Of Equity Returns And Volatility In Asian Developed And Emerging Markets: A Multivariate Garch Analysis", *International Journal of Finance and Economics*, Vol. 9, No. 1, (71-80).
39. Yalama, Abdullah, (2008), "Dünya Borsaları ve İMKB'de Oynaklık Yapısının Analizi Ve Oynaklık Etkileşimi", *Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir*.